

VYSOKÁ ŠKOLA POLYTECHNICKÁ JIHLAVA

Katedra cestovního ruchu

**Hodnocení potenciálu cestovního ruchu pro
zdravotně postižené návštěvníky v Liberci a
okolí**

bakalářská práce

Autor práce: Eva Kačabová

Vedoucí práce: Ing. Ivica Linderová, Ph.D.

Jihlava 2019

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Autor práce: **Eva Kačabová**
Studijní program: **Ekonomika a management**
Obor: **Cestovní ruch**
Název práce: **Hodnocení potenciálu cestovního ruchu pro zdravotně postižené návštěvníky v Liberci a okolí**
Cíl práce: **Analyzovat a zhodnotit potenciál cestovního ruchu pro zdravotně postižené návštěvníky v Liberci a okolí**

Ing. Ivica Linderová, PhD.
vedoucí bakalářské práce

RNDr. Eva Janoušková, Ph.D.
vedoucí katedry
Katedra cestovního ruchu

Abstrakt

KAČABOVÁ, Eva: Hodnocení potenciálu cestovního ruchu pro zdravotně postižené návštěvníky v Liberci a okolí. Bakalářská práce. Vysoká škola Polytechnická Jihlava. Katedra cestovního ruchu. Vedoucí práce: Ing. Ivica Linderová, Ph.D. Stupeň odborné kvalifikace: bakalář. Jihlava 2019. 101 stran.

Tato bakalářská práce se zaměřuje na hodnocení potenciálu území Liberec a jeho okolí pro rozvoj cestovního ruchu zdravotně znevýhodněných osob. Práce poukazuje na charakteristiku, vývoj a legislativu sociálního cestovního ruchu. Upozorňuje na přínosy začlenění osob se zdravotním postižením do cestovního ruchu. Zmiňuje specifické požadavky osob se zdravotním postižením. Bakalářská práce analyzuje připravenost oblasti Liberec a okolí na návštěvu zdravotně handicapovanými osobami.

Klíčová slova

Sociální cestovní ruch; Bezbariérovost; Zdravotně znevýhodněná osoba; Dostupnost; Potenciál.

Abstract

KAČABOVÁ, Eva: Evaluation of tourism potential for disabled visitors in Liberec and its outskirts. Bachelor thesis. College of Polytechnics Jihlava. Department of Tourism. Supervisor: Ing. Ivica Linderova, Ph.D. Degree of professional qualification: bachelor. Jihlava 2019. 101 pages.

This bachelor thesis aims to evaluate potential of Liberec and its outskirts, in order to develop tourism for disabled people. The thesis is focused on characteristics, development and legislation of social tourism. It pays attention to the benefits of inclusion of disabled people to the tourism. It points to specific requirements of disabled people. The thesis analyzes readiness of Liberec and its outskirts for visitations of disabled people.

Key words

Social tourism; Barrier-free; Disabled person; Availability; Potential.

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je původní a zpracovala jsem ji samostatně. Prohlašuji, že citace použitých pramenů je úplná, že jsem v práci neporušila autorská práva (ve smyslu zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů, v platném znění, dále též „AZ“).

Souhlasím s umístěním bakalářské práce v knihovně VŠPJ a s jejím užitím k výuce nebo k vlastní vnitřní potřebě VŠPJ.

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje **AZ**, zejména § 60 (školní dílo).

Beru na vědomí, že VŠPJ má právo na uzavření licenční smlouvy o užití mé bakalářské práce a prohlašuji, že **s o u h l a s í m** s případným užitím mé bakalářské práce (prodej, zapůjčení apod.).

Jsem si vědoma toho, že užít své bakalářské práce či poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠPJ, která má právo ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, vynaložených vysokou školou na vytvoření díla (až do jejich skutečné výše), z výdělku dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence.

V Jihlavě dne 22. listopadu 2019

.....
Podpis studentky

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala své vedoucí bakalářské práce Ing. Ivici Linderové, Ph.D. za podnětné připomínky, čas a ochotu, která mi byla v průběhu zpracování této práce věnována.

Obsah

Seznam obrázků.....	9
Seznam tabulek.....	9
Seznam grafů	10
Seznam použitých zkratk	11
Úvod	13
1 Rozvoj cestovního ruchu osob se zdravotním postižením.....	14
1.1 Cestovní ruch osob se zdravotním postižením.....	16
1.1.1 Znaky a charakteristiky cestovního ruchu osob se zdravotním postižením.....	17
1.1.2 Vývoj cestovního ruchu osob se zdravotním postižením v Evropě a v České republice.....	18
1.1.3 Zdravotně postižení návštěvníci v cestovním ruchu.....	20
1.1.4 Organizace a programy podpory cestování zdravotně postižených osob ..	30
1.2 Potenciál cestovního ruchu osob se zdravotním postižením.....	35
1.2.1 Předpoklady rozvoje cestovního ruchu osob se zdravotním postižením ..	36
1.2.2 Přínosy podpory cestovního ruchu osob se zdravotním postižením.....	39
1.2.3 Legislativní úprava vztahující se k cestovnímu ruchu zdravotně postižených osob v Evropě a ve světě	40
2 Analýza potenciálu Liberce a okolí pro rozvoj cestovního ruchu zdravotně postižených osob.....	48
2.1 Cíl a metodika zkoumání	48
2.2 Lokalizační předpoklady rozvoje cestovního ruchu zdravotně postižených osob.....	52
2.2.1 Přírodní atraktivity	52
2.2.2 Kulturně-historické atraktivity.....	55
2.2.3 Kulturně-společenské zařízení.....	61
2.2.4 Jiné atraktivity	65
2.3 Realizační předpoklady	73
2.3.1 Ubytovací zařízení	73
2.3.2 Pohostinská zařízení	74
2.3.3 Sportovně-rekreační zařízení	75
2.3.4 Bezbariérová přeprava	76
2.3.5 Cestovní kanceláře, cestovní agentury a webové portály	79
2.4 Selektivní předpoklady	79

2.5 Zhodnocení potenciálu Liberce a okolí pro rozvoj cestovního ruchu osob se zdravotním postižením.....	81
Závěr	84
Literární zdroje	86
Internetové zdroje	90
Přílohy.....	100

Seznam obrázků

Obrázek 1- Technické požadavky přístupu do bazénu (www.casopisstavebnictvi.cz) [37].....	47
Obrázek 2 - SO ORP v Libereckém kraji (www.risy.cz) [38].....	51
Obrázek 3 – Haťový chodník v příměstském parku Mannův les (www.osecna.cz)[45]	54
Obrázek 4 - Liberecká radnice (Eva Kačabová, 2019).....	60
Obrázek 5 - Vstup do Technického muzea a rampa pro vozíčkáře (Eva Kačabová, 2019)	63
Obrázek 6 - Bezbariérové řešení prostoru v iQLANDIA (Eva Kačabová, 2019)	72

Seznam tabulek

Tabulka 1 - Rozdělení zemí Evropské unie podle intervencí státu do sociálního cestovního ruchu	15
Tabulka 2 - Klasifikace tělesných postižení a zdravotních oslabení	24
Tabulka 3 - Stupně tělesného postižení	24
Tabulka 4 - Míra postižení zraku.....	26
Tabulka 5 - Dělení sluchového postižení podle různých kritérií	28
Tabulka 6 - Umístění eurozámků v Liberci	34
Tabulka 7 - Stupnice hodnocení potenciálu cestovního ruchu pro zdravotně postižené osoby.....	49
Tabulka 8 - Hodnotící kritéria na úrovni vybrané oblasti.....	50
Tabulka 9 - Města a obce v SO ORP Liberec.....	51
Tabulka 10 - Bezbariérovost přírodních atraktivit v SO ORP Liberec.....	53
Tabulka 11 - Bezbariérovost zámků a hradů v SO ORP Liberec	55
Tabulka 12 - Bezbariérovost církevních památek v SO ORP Liberec	58
Tabulka 13 - Bezbariérovost radnice v Liberci	61
Tabulka 14 - Bezbariérovost muzeí a galerií v SO ORP Liberec	61
Tabulka 15 - Bezbariérovost divadel a kin v SO ORP Liberec	64
Tabulka 16 - Bezbariérovost turistický tras v SO ORP Liberec.....	66
Tabulka 17 - Vyhlídky a rozhledny v SO ORP Liberec	68
Tabulka 18 - Bezbariérovost zahrad a parků v SO ORP Liberec	69
Tabulka 19 - Bezbariérovost zábavního střediska iQLANDIA.....	71

Tabulka 20 – Počet bezbariérových ubytovacích zařízení v SO ORP Liberec	74
Tabulka 21 - Počet bezbariérových pohostinských zařízení v SO ORP Liberec.....	75
Tabulka 22 - Bezbariérovost sportovně-rekreačních zařízení v SO ORP Liberec	76
Tabulka 23 - Bezbariérovost tramvajových zastávek v Liberci	77
Tabulka 24 - Bezbariérovost vlakových stanic v SO ORP Liberec.....	78
Tabulka 25 - Hodnotící kritéria na úrovni Liberce a okolí	82

Seznam grafů

Graf 1 - Podíly jednotlivých typů postižení v České republice k roku 2014.....	23
--	----

Seznam použitých zkratk

ACNV	Agence nationale pour les Cheques-Vacances
B	Bezbariérové
BWC	Bezbariérové WC
BD	Dostupné s doprovodem
BITS	International Bureau of Social Tourism
ČB	Částečně bezbariérové
ČSÚ	Český statistický úřad
EDEN	European Destinations of Excellence
ENAT	European Network for Accessible Tourism
EU FED	European Union Federation of Youth Hostel Associations
FIYTO	Federation of International Youth Travel Organization
HEALTH TOUR	Health Tourism Exchange Program
CHKO	Chráněná krajinná oblast
ILO	International Labour Organization
IM SERSO	Instituto de Mayores y Servicios Sociales
IN SERSO	Instituto Nacional de Servicios Sociales
ISTO	International Social Tourism Organization
MHD	Městská hromadná doprava
NatKo	Nationale Koordinationstelle Tourism für Alle
ND	Nedostupné
NNP	Národní přírodní památka
OSN	Organizace spojených národů

PP	Přírodní památka
PREDIF	Plataforma representativa estatal de discapacidad fisicos
PZ	Pohostinské zařízení
SO ORP	Správní obvod obce s rozšířenou působností
TJ	Tělovýchovná jednota
URTS	Una rete di Turismo Sociale
ÚZ	Ubytovací zařízení
VP	Vyhrazené parkoviště
WHO	World Health Organization
WTO	World Tourism Organization
ZTP	Zvlášť těžké postižení
ZTP/P	Zvlášť těžké postižení s průvodcem

Úvod

Cestovní ruch se postupně formuje a vyvíjí již od svých moderních počátků, které sahají zhruba na konec 19. století. V současnosti se jedná o velmi významný, společensko-ekonomický jev, který hraje velkou roli v národním hospodářství. Cestovní ruch je vnímán jako souhrn určitých služeb, přičemž je nezbytné tyto služby přizpůsobit co nejvyššímu počtu cílových skupin.

S přihlédnutím na veškeré cílové segmenty musí subjekty cestovního ruchu přizpůsobovat svou nabídku i na osoby se specifickými potřebami. Zdravotně postižené osoby jsou nezanedbatelnými potenciaálními spotřebiteli cestovního ruchu, jelikož se jejich počet stále zvyšuje. Nicméně se lidé ze zmíněného segmentu i v dnešní době setkávají s řadou bariér, ať už při účasti na cestovním ruchu nebo v běžném životě.

Bakalářská práce se bude věnovat zhodnocení potenciálu cestovního ruchu pro zdravotně postižené návštěvníky v Liberci a okolí.

V teoretické části práce je nutné vymezit základní pojmy týkající se cestování osob s handicapem, jako je sociální cestovní ruchu neboli cestovní ruchu pro všechny. Rovněž budou vymezeny znaky a charakteristiky sociálního cestovního ruchu, a stejně tak jeho postupný vývoj. Pro úspěšné analyzování potenciálu pro znevýhodněné osoby je důležité stanovit druhy i charakteristiky zdravotních postižení. Druhá polovina teoretické části bude věnována předpokladům rozvoje cestovního ruchu osob se zdravotním postižením, v návaznosti na teorii podle Mariotta. Zmíněny budou i přínosy podpory cestovního ruchu pro všechny a základní legislativní úprava vztahující se k danému tématu.

V praktické části bude pozornost zaměřena na konkrétní analýzu potenciálu Liberce a okolí. Zkoumat se bude připravenost oblasti pro uspokojení specifických potřeb zdravotně handicapovaných návštěvníků, a to v oblasti lokalizačních, realizačních i selektivních předpokladů.

Zjištěná data, která budou vyhodnocena na základě předem stanovených hodnotících kritérií, by nám měly v závěru nastínit úroveň potenciálu rozvoje cestovního ruchu v Liberci a okolí pro zdravotně postižené osoby.

1 Rozvoj cestovního ruchu osob se zdravotním postižením

Gúčík (2000) definuje cestovní ruch jako: „*Soubor činností zaměřených na uspokojování potřeb souvisejících s cestováním a pohybem osob mimo místo trvalého bydliště a obvykle ve volném čase za účelem odpočinku, poznávání, zdraví, rozptýlení a zábavy, kulturního a sportovního vyžití, služebních cest a získání komplexního zážitku.*“

Cestovní ruch reprezentuje soubor aktivit účastníků cestovního ruchu, a zároveň i činnosti podniků a institucí s ním spojených. Tyto podniky nabízí služby, jenž jsou potřebné k zajištění pobytu účastníků cestovního ruchu mimo jejich trvalé bydliště (Indrová et al., 2008).

S cestováním zdravotně znevýhodněných osob úzce souvisí sociální cestovní ruch. Jeho definováním se zabývá několik autorů, z různých evropských zemí a z odlišných úhlů pohledu. Z těchto důvodů, neexistuje jedna konkrétní závazná definice (Linderová, 2018).

Autorem jedné z prvních definic je Hunziker (1951, in Linderová, 2015), přičemž ho popisuje jako vztahy, díky kterým se mohou cestovního ruchu účastnit i ekonomicky slabší či jinak znevýhodnění jedinci.

Následoval ho Bernecker (1955, in Linderová, 2018), který ho vnímá jako cestovní ruch vrstev obyvatel s nižšími finančními prostředky, přičemž je to na základě počtu účastníků turismus masového charakteru.

Mezinárodní organizace sociálního cestovního ruchu (ISTO, International Social Tourism Organization) vymezuje sociální cestovní ruch jako veškeré jevy a pojmy, které vyplývají z účasti na cestovním ruchu sociálně znevýhodněných obyvatel. Zároveň vnímá sociální cestovní ruch, jako cestovní ruch přístupný všem nebo také jako solidární cestovní ruch (Linderová, 2018) a [3].

Z trochu jiného hlediska na sociální cestovní ruch pohlíží například Gaworecki (2000, in Linderová, 2018), který se zabývá jeho financováním. Popisuje ho jako tzv. sociální turistiku, což je turistika pro znevýhodněnou část obyvatelstva, které jsou poskytovány výhodnější peněžní podmínky cestování. Sociální turistiku zároveň vnímá z dvou úhlů pohledu. Zaprvé by podle autora měla být sociální turistika poskytována na bázi

dobrovolnictví, tedy na poskytování určitých služeb, ze kterých ovšem nevzniká právo na zisk. V druhém případě jsou potřeby sociálně slabších obyvatel financovány z různých organizací a institucí, na to stanovených.

Zelenka a Pásková (2012) píší, že: „*Sociální cestovní ruch je typologizovaný podle způsobu hrazení nákladů, tzn., že část nákladů nebo celé náklady pro sociálně znevýhodněné osoby (tělesné nebo duševní postižení, vysoký věk nebo nízké příjmy) hradí instituce, zaměstnavatel, stát apod.*“

Gúčík (2004) popisuje sociálně cestovní ruch jako formu cestovního ruchu, která cílí na sociálně slabší vrstvu obyvatelstva, jež se účastní sociálně cestovního ruchu na základě prokazatelných opatření. Sociálně znevýhodněné vrstvy obyvatelstva se nemohou, vzhledem k podmínkám tržního hospodářství, účastnit cestovního ruchu, anebo pouze v omezeném rozsahu.

Sociální cestovní ruch v Evropské unii, potažmo jeho podpora, se rozvíjí individuálně v závislosti na daných možnostech každého státu. Každá země má jinou základnu ekonomických, materiálových i lidských zdrojů, a rovněž specifickou poptávku po sociálním cestovním ruchu spolu s plány a strategiemi s ním spojených. Podle nástrojů, kterými země rozvoj cestovního ruchu pro všechny podporují, se dají státy rozdělit podle intenzity intervence státu (Linderová, 2018).

Tabulka 1 - Rozdělení zemí Evropské unie podle intervencí státu do sociálního cestovního ruchu

Intenzita intervencí státu	Země
Silná	Francie, Belgie, Řecko, Portugalsko, Itálie
Mírná	Španělsko, Německo, Dánsko, Nizozemsko
Slabá	Spojené království, Irsko, Lucembursko, Rakousko, Švédsko

Zdroj: (Muñiz Aguilar, 2001, in Linderová, 2018)

Je očividné, že na sociální cestovní ruch se dá pohlížet z různých hledisek, jelikož každý autor ho vnímá rozdílně. Nicméně jeho společným rysem zůstává nezisková platforma a nezanedbatelná potřeba existence specificky orientovaných organizací, které se touto problematikou zabývají. Sociální cestovní ruch by měl umožňovat využití volného času všem bez rozdílu. Obecně se jedná o čtyři základní skupiny, a to sice o

seniory, mládež, rodiny s malým finančním příjmem a zdravotně postižené osoby. Kromě finanční podpory by měl správný sociální cestovní ruch zastřešovat i vytváření prostředí, vhodného k uskutečňování specifického druhu cestovního ruchu (Linderová, 2018).

1.1 Cestovní ruch osob se zdravotním postižením

Zdravotně znevýhodnění spotřebitelé cestovního ruchu se musí velmi často potýkat s překážkami narušující jejich bezproblémovou účast na dovolené či výletě. Motivace handicapovaných osob je přitom shodná se zbývajících částí obyvatelstva, kterou tvoří lidé bez zdravotního postižení (Indrová et al., 2008).

Co se sociálního cestovního ruchu týče, používá Evropská unie termín cestovní ruch pro všechny. Toto označení se dá chápat z několika hledisek. Zejména v souvislosti sociální politiky státu podtrhuje potřebu usnadnit dostupnost dovolených pro část obyvatelstva s nižšími finančními příjmy, jindy je na něj pohlíženo s ohledem na turisty se zdravotním handicapem. Chceme-li mluvit o účasti zdravotně znevýhodněných osob na cestovním ruchu, je lepší využívat označení tzv. přístupný cestovní ruch (Leidner, 2008).

Podle Indrové et. al. (2008) můžeme účastníky cestovního ruchu pro všechny, potažmo účastníky přístupného cestovního ruchu rozdělit do 4 segmentů. Konkrétně se jedná o mládež, rodiny s nízkými příjmy, zdravotně handicapované a seniory.

Přístupný cestovní ruch představuje Evropská unie mimo jiné skrze projekt „Athena na cestách“, kde je popisován jako forma cestovního ruchu usilující o formování dosažitelných destinací cestovního ruchu a zároveň jeho produktů. Taktéž přijímá taková opatření, která dávají možnosti cestování a využívání služeb cestovního ruchu naplno všem případným klientům bez ohledu na jejich finanční situaci, a současně za předpokladu neomezení jejich individuality (Linderová, 2018).

Darcy (2006, in Linderová, 2018) označuje za účinný přístupný cestovní ruch proces, který poskytuje jedincům se zdravotním postižením a seniorům větší nezávislost a důstojnost v rámci cestování, jelikož jim dovoluje využívat vlastní kapitál, skrze poskytování univerzálních produktů cestovního ruchu.

V mnoha evropských zemích najdeme spolky pro zdravotně postižené osoby, které nabízejí speciální druhy ubytování pro své členy, návštěvníky, případně jejich doprovod. Ačkoliv tyto spolky či organizace ve své podstatě usnadňují účast na cestovním ruchu pro handicapované osoby, zároveň se odklání od myšlenky přístupného ruchu pro všechny, jelikož vytváří bariéru mezi turisty bez zdravotních znevýhodnění a turisty, kteří nějakým zdravotním handicapem trpí. Místo vytváření oddělených služeb pro skupiny lidí se speciálními potřebami, by mělo být cílem tuto část populace integrovat mezi běžné turisty (Leidner, 2008).

Přístupnost by měla být považována za sociální právo, týkající se všech občanů. Není správné ji omezit na konkrétní, typické skupiny lidí se zdravotním omezením, jako jsou například lidé na vozíku, nevidomí či neslyšící. Všechny výše zmíněné omezení musí být zahrnuty, nicméně nemělo by se zapomínat ani na méně očividná postižení, jakými mohou trpět lidé s astmatem, osoby s chronickým onemocněním či krátkodobými nemocemi. Rovněž starší lidé nebo rodiny s dětmi, případně mládež může být ovlivněna špatnou dostupností. Bezbariérovost se netýká pouze fyzických překážek, jedná se také o dostupnost webových stránek, písemných dokumentů, dopravy, ale také o všeobecném povědomí o zdravotním postižení. Z přístupného prostředí a společnosti může těžit opravdu každý (ENAT, 2008).

Ve spojitosti s odstraňováním bariér se mluví o tzv. designu pro všechny nebo univerzálním designu. Dobrý design je velice důležitou podmínkou dostupnosti. Veškeré budovy, produkty, prostředí, komunikace a služby, které byly navrženy s ohledem na různorodé potřeby potencionálních uživatelů, již nebudou potřebovat další speciální úpravy, aby se staly přístupnější. Koncept designu pro všechny zahrnuje 7 principů, kterými jsou spravedlivé využívání, flexibilní využívání, jednoduché a intuitivní využívání, informace, tolerance, nízké fyzické zatížení a přístupnost prostor a jejich dostatečná rozloha (Linderová, 2018) a (ENAT, 2008).

1.1.1 Znaky a charakteristiky cestovního ruchu osob se zdravotním postižením

Pro osoby s omezenou schopností pohybu a orientace je typické, že mají stejné motivy k cestování jako lidé, kteří omezením netrpí. Mezi tyto motivace můžeme zařadit touhu

po odpočinku, poznání, vzdělání či třeba poznávání nové kultury. V přístupném cestovním ruchu nalezneme všechny iniciativy, které pomáhají zvýšit přístupnost turistických destinací a dalších zařízení a služeb oblasti cestovního ruchu. Současně tyto podněty umožňují všem potencionálním klientům jejich komfortní, a především bezpečné využívání, bez závislosti na asistenci ostatních. Přístupnost není zaměřena pouze na zdravotně znevýhodněné osoby, ale rovněž na poskytovatele služeb a jiné subjekty, jež podporují rozvoj cestovního ruchu. Jedině kombinací sociálního cestovního ruchu s přístupným cestovním ruchem lze docílit cestovního ruchu pro všechny [96].

Jedním z trendů cestovního ruchu pro všechny je sportovní cestovní ruch, kterého se účastní značný počet zdravotně omezených osob. I lidé s handicapem mohou vyrazit na aktivní dovolenou za vodními sporty, turistikou, jízdou na kole či lyžováním. V některých případech se věnují i extrémním sportům, jako je potápění či horolezectví (Patkiewicz, 2012, in Kotíková, 2013).

Přes veškeré těžkosti, kterými si zdravotně postižení lidé musejí během účasti na cestovním ruchu procházet, se dá naštěstí říci, že se v současné době a společnosti situace zlepšuje, a to z vícero důvodů. Jelikož je počet zdravotně znevýhodněných osob vysoký, je potažmo vysoký i počet potencionálních spotřebitelů služeb cestovního ruchu. Mezi další faktory může patřit fakt, že handicapovaní jedinci většinou cestují s rodinou, přáteli, případně sociálními pracovníky, čímž se opět navyšuje počet případných zákazníků. Novodobá dostupná technologie umožňuje potencionálním klientům, aby se jednoduše dostávali k informacím, a tím si lépe a snáze naplánovali vycestování a pobyt. Mimo jiné, si zdravotně postižené osoby velmi často rezervují své pobyty dopředu, čímž představují pro dodavatele produktu cestovního ruchu určitou míru jistoty (Indrová et al., 2008).

1.1.2 Vývoj cestovního ruchu osob se zdravotním postižením v Evropě a v České republice

Je relativně náročné určit počátky sociálního cestovního ruchu, jelikož se rozvíjel zároveň s komerčním cestovním ruchem. Vzhledem k tomu, že jeho primárním účelem

nebylo vytváření zisku, rozvíjel se rychleji v zemích s vyspělejšími sociálními soustavami (Linderová, 2018).

Historie sociálního turismu v Evropě sahá až na konec 19. století, nicméně výrazněji se začal objevovat až v polovině 20. století. Mezi důležité faktory, které napomohly vzniku sociálního cestovního ruchu patří rozvoj železniční dopravy finančně dosažitelnější širší veřejnosti, a také zrod fondu volného času pro dělnickou třídu, který vznikl díky stanovení pracovního týdne majícího šest dní (McCabe et al., 2012).

Kvapně postupující zprůměrnění vedlo k přelidňování velkých měst, kde se následně projevovaly nezdravé životní podmínky. Tato skutečnost podnítila zájem veřejnosti o zdraví a sociální podmínky, ve kterých dělnické rodiny žily. Následně se začaly projevovat první snahy o to, aby si i rodiny z nižších vrstev mohly dovolit odcestovat na dovolenou. Častým záměrem rovněž bylo umožnit dětem z měst zúčastnit se ozdravných pobytů na venkově a u moře. V tomto období se zmíněným aktivitám nejčastěji věnovaly náboženské organizace či sociálně-vzdělávací instituce, tudíž mohou být označovány za novátory sociálního cestovního ruchu. Mezi první evropské státy, kde se začal objevovat sociální cestovní ruch patří Francie, Německo, Belgie a pár zemí východní Evropy (McCabe et al., 2012, in Linderová, 2018).

Zásadní událost, která přispěla k rozvoji sociálního cestovního ruchu, má na svědomí Mezinárodní organizace práce (ILO, International Labour Organization). Tato organizace se v roce 1936 dohodla na úmluvě tzv. Holiday with Pay Convention, tedy úmluvě o placené dovolené [1]. Tato úmluva byla mimo jiné zmíněna i ve Všeobecné deklaraci lidských práv z roku 1948, ve které je uvedeno: *„Každý má právo na odpočinek a na zotavení, zejména také na rozumné omezení pracovních hodin a na pravidelnou placenou dovolenou“* [2].

Dalším milníkem bylo období po 2. světové válce, kdy se začalo cestování sociálně slabších vrstev obyvatelstva postupně normalizovat. Taktéž bylo založeno značné množství organizací zaměřujících se na sociální cestovní ruch, a zásluhou jejich aktivit vznikla stabilní základna umožňující výměnu zkušeností na mezinárodním poli. Mezi tyto organizace patří kupříkladu Federace mezinárodních organizací mládežnického cestovního ruchu (FIYTO, Federation of International Youth Travel Organisations), založena roku 1956 (McCabe et al., 2012, in Linderová, 2018).

Během 2. poloviny 20. století došlo v oblasti sociálního cestovního ruchu k určitým proměnám souvisejících především se změnou cílových skupin. Dělnická třída přestala být považována za sociálně slabší a znevýhodněnou vrstvu, a proto se zájem obrátil na rodiny s nízkými příjmy, nezaměstnané, mladé rodiny apod. (McCabe et al., 2012, in Linderová, 2018).

Nástin cestovního ruchu pro všechny pochází z Velké Británie, kde byla roku 1989 představena zpráva, pod stejnojmenným názvem. Sepsána byla s cílem zaujmutí subjektů průmyslu cestovního ruchu, přičemž je měla podpořit, aby vytvořily produkty beroucí v potaz nejen běžnou klientelu, ale i potencionální zákazníci se specifickými potřebami (Indrová et al., 2008).

Během posledních desetiletí došlo k pokroku v odstraňování bariér, díky čemuž se stala doprava, ubytování i různé kulturní atrakce mnohem dostupnější. Například ve Velké Británii je to částečně způsobeno i zákonem o diskriminaci zdravotně postižených, jelikož je od roku 1995 požadováno, aby dodavatelé služeb cestovního ruchu zajistili přiměřenou dostupnost produktů cestovního ruchu pro zdravotně znevýhodněné osoby (Bowtell, 2014).

Zhruba po roce 2000 začala Evropská unie projevovat vzrůstající zájem o sociální cestovní ruch, který podpořila studiemi, zprávami a konferencemi, jež se na sociální cestovní ruch zaměřují (Indrová et al., 2008). Aktuálně je propagována Evropská strategie pro pomoc osobám se zdravotním postižením na roky 2010-2020. Jejím hlavním cílem je podpora debarierizace Evropy a posílení postavení zdravotně znevýhodněných osob v oblasti cestovního ruchu tak, aby mohli využívat svých práv a být naplno součástí společnosti. Zároveň napomáhá členským státům Evropské unie v realizování správné politiky týkající se zdravotního postižení a naplňování stanovených cílů (Linderová, 2018) a [7].

1.1.3 Zdravotně postižení návštěvníci v cestovním ruchu

Podle světové zdravotnické organizace (WHO, World Health Organization) žije 15 % světové populace, tedy zhruba 1 mld lidí, s určitou formou postižení [8]. Počet zdravotně postižených osob stále roste. Je to dáno především stárnutím populace, jelikož starší jedinci mají vyšší riziko zdravotního znevýhodnění. Jedním z dalších

důvodů je celosvětový nárůst chronických nemocí, jakými jsou například cukrovka, srdeční choroby či duševní onemocnění (WHO, 2011). V evropském měřítku je situace obdobná, přičemž z průzkumu Johna Gilla vyplývá, že ze vzorku 800 milionů obyvatel Evropy trpí jistou formou zdravotního postižení okolo 120 milionů lidí (Hájková, et al., 2006).

Na základě tiskové zprávy Českého statistického úřadu (ČSÚ) se zjistilo, že se zdravotním postižením žije zhruba každý desátý občan České republiky. K roku 2012 bylo v České republice přes milion osob s různým typem a mírou zdravotního postižení. Jednalo se zejména o jedince, kteří byli starší 60 let, přičemž tvořili skoro 59 % z celkového počtu zdravotně postižených občanů ČR. Co se pohlaví týče lze konstatovat, že mírně převažovaly ženy s podílem 52 %. Nejčastější příčinou zdravotního postižení byla s 65 % nemoc, následovalo vrozené zdravotní postižení s podílem 9,4 % a postižení v důsledku úrazu představující 5,5 % [11].

Z definice, kterou uvádí v roce 1980 světová zdravotnická organizace vyplývá, že postižení je omezení nebo nedostatek schopností vykonávat aktivitu takovým způsobem a v takovém rozsahu, jakým je běžné pro normálního člověka. Nicméně tato definice byla v průběhu následujících let označena některými autory za nepřesnou, jelikož pojmy „norma“ či „normalita“ mají pro každého jedince individuální význam. I v důsledku těchto nepřesností světová zdravotnická organizace pozměnila v roce 2012 svou stávající definici postižení. Podle upravené definice je postižení pojem, který zastřešuje poruchy, omezení aktivit a omezení účasti, přičemž poruchou je míněná tělesná dysfunkce, omezení činnosti je obtíž, se kterou se jedinec setkává při plnění různých aktivit a omezení účasti představuje pro postižnou osobu problém během zapojování se do životních situací. Postižení je tedy komplexní jev, který odráží interakci mezi tělesnými vlastnostmi člověka a rysy společnosti, ve které jedinec žije (Bowtell, 2014).

Slowík (2007) píše, že: *„Postižení znamená omezení nebo ztrátu schopností vykonávat činnost způsobem nebo v rozsahu, který je pro člověka považován za normální“*.

Znevýhodnění či handicap lze definovat jako omezení, které plyne z vady nebo postižení jedince. Zároveň toto omezení podstatně znesnadňuje nebo dokonce znemožňuje znevýhodněné osobě, aby naplňovala roli nebo prováděla úkony, které by

pro ni vzhledem k věku, pohlaví či sociálním a kulturním činitelům, měly být normální (Slowík, 2007).

Dalším autorem, který definuje handicap je Jesenský (2000), přičemž ho popisuje jako situaci, která má pro daného člověka nepříznivý charakter.

Michalík (2011) zdůrazňuje, že výraz handicap není synonymem pro označení zdravotní postižení, ani jeho nevyhnutelným důsledkem, nýbrž se rozvíjí až druhotně, tedy až v důsledku bariér různého druhu. Rovněž podle Hájkové et al. (2006) je handicap z velké části vymezován společností.

Zdravotně postiženou osobu popisuje Černá et. al. (2008) definicí, ve znění: *„Za zdravotně znevýhodněnou osobu se považuje fyzická osoba, která má takovou funkční poruchu zdravotního stavu, při které má zachovány schopnost vykonávat soustavné zaměstnání nebo jinou výdělečnou činnost, ale její možnosti být nebo zůstat pracovně začleněn, vykonávat dosavadní povolání nebo využít dosavadní kvalifikaci nebo kvalifikaci získat jsou podstatně omezeny z důvodu jejího dlouhodobě nepříznivého stavu“*.

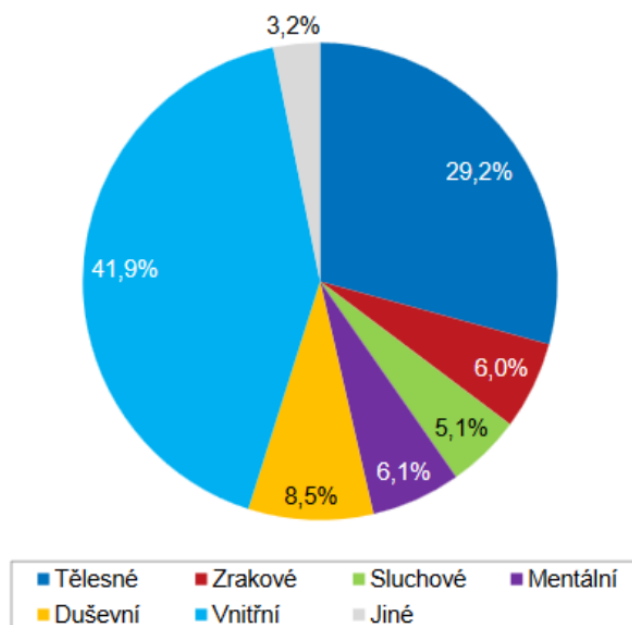
Zdravotní postižení můžeme rozdělit podle druhu, a to na postižení vnitřní a vnější. Mezi vnitřně postižené osoby řadíme zejména lidi se smyslovým onemocněním, diabetiky, jedince s kardiovaskulárními poruchami, mentálně postižené a osoby postižené civilizačními chorobami. Za jedince trpící vnějším postižením považujeme tělesně postižené osoby žijící s revmatismem, dětskou obrnou, svalovou dystrofií, roztroušenou sklerózou, vrozenou či poúrazovou vadou a dalšími trvalými či přechodnými dysfunkcemi, které se projevují navenek (Karamanová, 1996, in Linderová, 2018).

Dále lze postižení rozdělit podle intenzity, a to na lehké, střední a těžké. Rovněž ho lze dělit podle doby vzniku, přičemž se jedná o postižené vrozené či získané. A v neposlední řadě podle typu, tedy na funkční a orgánové (Kocurová, 2002) a (Slowík, 2007).

Typy, potažmo kategorie zdravotního postižení se v podání různých autorů mírně liší, můžeme uvést například dělení Jesenského (2000) či Novosada (2009), kteří jej rozlišují jako postižení tělesné, zrakové, sluchové, mentální, duševní, dále postižení řeči a vnitřní

postižení. Na stránkách Českého statistického úřadu jsou prezentovány podíly jednotlivých typů postižení v České republice, za rok 2014 (viz graf 1).

Graf 1 - Podíly jednotlivých typů postižení v České republice k roku 2014

Zdroj: (Kotýnek, 2014; www.czso.cz) [11]

Vzhledem k tomu, že je praktická část bakalářské práce zaměřena jen na vybrané typy postižení, budu se podrobněji věnovat jen některým z nich, a to sice tělesným, zrakovým a sluchovým.

a) Tělesné postižení

Nejzásadnějším problémem osob s tělesným postižením bývá zejména jejich omezená možnost pohybu, někdy dokonce úplná imobilita, spolu s invaliditou, která úplně nebo částečně zamezuje postižené osobě být výdělečně činnou (Vágnerová, 2004, in Slowík, 2007).

Tělesným postižením jsou vady pohybového a nosného ústrojí čili defekty kostí a kloubů, šlach i svalů a také cévního zásobení. Zároveň i poruchy nervového ústrojí projevující se narušenou mobilitou a vrozené i získané deformity těla a končetin (Kraus a Šandera, 1975, in Slonková, 2011).

Podobně jako Kraus a Šandera i Renotierová a Ludíková (2003) popisují tělesná postižení jako přetrvávající výraznosti snížené schopnosti mobility, které významně působí na kognitivní, emocionální a sociální výkony. Řadí se mezi ně poruchy pohybového a nosného ústrojí, a rovněž také poškození nervového ústrojí za předpokladu, že mají vliv na motoriku postiženého jedince.

Tělesné postižení můžeme klasifikovat podle Slowíka (2007) následovně:

Tabulka 2 - Klasifikace tělesných postižení a zdravotních oslabení

podle typu	• <i>postižení hybnosti</i> • <i>dlouhodobá onemocnění</i> • <i>zdravotní oslabení</i>
podle doby vzniku	• <i>vrozená</i> (např. vrozené vady lebky; rozštěpy lebky, rtů, čelisti, patra, páteře; nevyvinutí končetin nebo jejich částí, DMO) • <i>získaná</i> (např. deformity páteře; úrazy - zlomeniny, amputace; následky onemocnění - revmatismus, myopatie atd.)
podle etiologie	• <i>tělesné odchylky a oslabení</i> (vady páteře, luxace kloubů apod.) • <i>tělesné vývojové vady</i> (vady lebky, rozštěpy, vady končetin apod.) • <i>úrazy</i> (tělesná poškození různé závažnosti s dočasnými nebo trvalými následky - např. paraplegie v důsledku poranění páteře, amputace končetin atd.) • <i>následky nemocí</i> (encefalitidy, žloutenky, TBC, lymské borreliózy, nádorových onemocnění apod.) • <i>dětská mozková obrna</i> (DMO - spastické i nespastické formy) • <i>dlouhodobá (chronická) onemocnění a zdravotní oslabení</i> (alergie, astma, ekzematická onemocnění, oslabení imunity, onkologická onemocnění, epilepsie apod.)

Zdroj: (Slowík, 2007)

Tělesné postižení lze rozdělit do 3 základních skupin na lehké, středně těžké a těžké postižení. Je nutné vzít v potaz, že projevy jednotlivých tělesných postižení se liší u každého jedince individuálně, co se rozsahu nebo stádia tělesného postižení týče. Právě z těchto důvodů je velmi těžké určit hranici mezi dílčími skupinami [12].

Tabulka 3 - Stupně tělesného postižení

Stupeň postižení	stručná charakteristika postižení	
lehké	stavy po operacích pohybového aparátu	výměny kloubů, operace plotýnek, jedinec je limitován ve funkčnosti pohybového ústrojí, omezení může být dočasné i trvalé

Zdroj: (vlastní zpracování, 2019, podle www.praceozp.cz) [12]

Tabulka 3 – Pokračování

středně těžké	amputace	ztráta části těla v důsledku úrazu nebo chirurgického zákroku, dle rozsahu amputace se může jednat o lehké i těžké tělesné postižení
	deformity	trvalá změna orgánu či absence části těla, většinou vrozené, limity ve funkčnosti pohybového ústrojí či dopad na funkci vnitřních orgánů
	dystrofie	genetické postižení svalstva, ochabování či ztráta hybnosti v postižených částech svalstva (obličej, končetiny)
	osteoporóza	metabolická kostní choroba, projev v podobě řídnutí kostní tkáně, vysoká náchylnost ke zlomeninám
těžké	hemiplegie	úplné ochrnutí jedné poloviny těla (vertikálně)
	hemiparéza	částečné ochrnutí jedné poloviny těla (vertikálně)
	paraplegie	úplné ochrnutí dolních končetin
	paraparéza	částečné funkční omezení dolních končetin
	tetraplegie	úplné ochrnutí dolních končetin a částečné či úplné ochrnutí horních končetin
dětská mozková obrna		poškození mozku v raném stádiu vývoje, důsledkem jsou poruchy hybnosti, někdy postižené i psychické funkce a další vady (snížení intelektu, smyslové vady, epilepsie atd. - zde již nazýváme kombinované postižení)

Zdroj: (vlastní zpracování, 2019, podle www.praceozp.cz) [12]

U lehkých a středně těžkých stupňů postižení se využívají k usnadnění, případně umožnění pohybu francouzské hole či různé ortopedicko-protetické pomůcky, jako jsou dlahy, ortézy a protézy. Pro těžký stupeň je typickým znakem značné omezení hybnosti, kvůli kterému jsou postižené osoby odkázány na mechanický či elektrický vozík.

Zároveň sebou tato úroveň postižení přináší další těžkosti, jakými jsou problémy s tlakem, poruchy termoregulace, problémy s vyprazdňováním apod. [12].

b) Zrakové postižení

Osoba se zrakovým postižením je člověk, který má problémy získávat a vnímat informace pomocí zraku, a to i po adekvátní korekci, ať už chirurgické, brýlové či jiné (Vitásková et. al., 2003, in Slowík, 2007).

Zrak je pro většinu lidí jedním z nedůležitějších smyslů, jelikož ho využíváme jako primární smysl pro nabývání až 90 % všech informací. Veškerá zraková postižení komplikují zejména orientaci, potažmo také komunikaci či dokonce celkové sociální fungování jedince ve společnosti. Ovšem ne všechny osoby, které se setkají se zrakovou vadou, se dají označit za zrakově postižené. Většina populace používá během svého života dioptrické brýle nebo kontaktní čočky, které poměrně snadno napraví zrakové omezení, a proto tyto relativně zanedbatelné zrakové vady nemají na člověka silný negativní vliv. V případě že obvyklá optická korekce nepomůže a zrakový defekt způsobuje osobě problémy se zvládáním běžných, každodenních činností, můžeme stanovit určitý stupeň zrakového postižení (Slowík, 2007).

Míra zrakového postižení se dá změřit podle tzv. Snellenových tabulek. Míra handicapu se uvádí ve zlomku, kde čítec značí vzdálenost v metrech, při které je postižená osoba ještě schopna přečíst určitý text a jmenovatel potom určuje, z jaké vzdálenosti by byl schopný tento text přečíst jedinec bez zrakového postižení. Kromě kategorií postižení zraku, které jsou uvedeny v následující tabulce, existuje další množství zrakových poruch, jako je například porucha barvocitu (barvoslepost), glaukom (zelený zákal), katarakta (šedý zákal) aj. [13].

Tabulka 4 - Míra postižení zraku

Kategorie postižení zraku	Zraková ostrost s nejlepší možnou korekcí	
	maximum	minimum
střední slabozrakost	menší než 6/18	rovné nebo lepší než 6/60

Zdroj: (vlastní zpracování, 2019, podle www.praceozp.cz) [13]

Tabulka 4 – Pokračování

silná slabozrakost	menší než 6/60	rovné nebo lepší než 3/60
těžce slabý zrak	menší než 3/60	rovné nebo lepší než 1/60
praktická nevidomost	1/60	světlocit se správnou světelnou projekcí
úplná nevidomost	světlocit s chybnou světelnou projekcí	úplná ztráta světlocitu

Zdroj: (vlastní zpracování, 2019, podle www.praceozp.cz) [13]

Odhad je takový, že úplnou nevidomostí trpí pouze 10 % všech zrakově handicapovaných, ostatní postižené osoby reagující na světlo a pohyby objektů, se řadí do skupiny praktické nevidomosti (Šumníková a Květoňová, 2011, in Linderová, 2018).

Zrakově postižení jedinci využívají řadu pomůcek, které jim pomáhají s běžnými úkony. Můžeme zmínit optické pomůcky, jako jsou například lupy, jež jsou vhodné ke čtení či psaní krátkých textů, za předpokladu vhodného osvětlení v místnosti. U nástrojů tohoto charakteru, je samozřejmostí, že záleží na míře zrakového postižení. Dalším nezbytným pomocníkem je Braillovo písmo, což je speciální způsob zápisu textu, který umožňuje čtení hmatem. Každý znak Braillova písma tvoří 6 znaků uspořádaných do obdélníkového tvaru, kde na každém ze znaků může a nemusí být vytlačena hmatatelná tečka, přičemž různá kombinace vytlačených bodů, znamená různá písmena a číslice. Braillovo písmo umožňuje nevidomým nejen číst, ale také psát, a to díky speciálním tabulkám a bodátkům pro zápis tohoto písma. V neposlední řadě musíme zmínit orientační hole, známé spíše pod výrazem slepecké hole, které jsou základním nástrojem při samostatném pohybu zrakově handicapovaného člověka v prostoru. Pro ještě lepší a snazší orientaci v běžném prostředí, využívají někteří nevidomí vodící psi (Bubeníčková et. al., 2012) a [14].

V současné době žije na světě zhruba 285 miliónů zrakově postižených jedinců a z toho je 39 miliónů úplně slepých. V Evropě se potýká se zrakovým handicapem asi 30 miliónů lidí a v České republice se jedná o přibližně 65 tisíc lidí s těžkým zrakovým postižením [18].

c) Sluchové postižení

Podle Michalíka (2011) je z hlediska zařazení do společnosti a sebepojetí, sluchové postižení jedním z nejtěžších typů. V lidské společnosti, která stojí na slyšení a komunikaci orálním způsobem, tvoří tento druh postižení velkou komunikační bariéru.

O sluchovém postižení hovoříme tehdy, trpí-li jedinec takovou ztrátou sluchu, která se již nedá kompenzovat technickými pomůckami a jež negativně ovlivňuje kvalitu života postiženého člověka (Langer, 2013, in Linderová, 2018).

Sluchové postižení se někdy vyjadřuje pojmem neslyšící, přičemž za neslyšící se podle zákona o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob (zákon č. 384/2008 Sb.) považují osoby, které neslyší od narození, či osoby které ztratily sluch ještě před rozvinutím mluvené řeči, dále osoby s úplnou nebo praktickou hluchotou, jež ztratily sluch po rozvinutí mluvené řeči a zároveň také těžce nedoslýchaví jedinci, kteří vzhledem k rozsahu a charakteru sluchové poruchy nejsou schopni plnohodnotně porozumět mluvené řeči za pomoci sluchu [15].

Sluchové postižení se dá dělit několika způsoby, přehledný souhrn nabízí Slowík (2007) v následující tabulce.

Tabulka 5 - Dělení sluchového postižení podle různých kritérií

Klasifikace sluchového postižení	
podle typu	• <i>převodní vady</i> (vady vnějšího a středního ucha - jedinec špatně slyší, jde o kvantitativní postižení sluchu) • <i>percepční vady</i> (vady vnitřního ucha a CNS - jedinec špatně rozumí, jde o kvalitativní postižení sluchu) • <i>smíšené vady</i>
podle stupně (intenzity) sluchové ztráty	• nedoslýchaví – lehce (sluchová ztráta 26-40 dB) – středně (sluchová ztráta 41-55 dB) – středně těžce (sluchová ztráta 56-70 dB) – těžce (sluchová ztráta 71-91 dB) • neslyšící • ohluchlí

Zdroj: (Slowík, 2007)

Tabulka 5 -Pokračování

podle doby vzniku	• <i>vrozené postižení</i> • <i>získané postižení (prelingvální nebo postlingvální sluchová ztráta)</i>
podle etiologie	• <i>orgánové postižení</i> • <i>funkční postižení</i>

Zdroj: (Slowík, 2007)

Lidé s lehkou nedoslýchavostí mají většinou problém se slyšením v hlučnějším prostředí, ale většinou se obejdu bez technický pomůcek. Osoby se středně těžkou nedoslýchavostí mnohdy již pomůcky potřebují, přičemž nejvyužívanějším nástrojem bývá naslouchadlo. Zásadní funkcí sluchadel je zesilování zvuku, nicméně záleží na rozsahu a typu sluchové vady, nakolik tato kompenzační pomůcka dokáže uschopnit jedince, aby slyšel zvuk a porozuměl mluvené řeči. Úplnou hluchotu naslouchadlem usměrňovat nelze. V některých případech je možné využít tzv. kochleární implantát, který stimuluje sluchové nervy přímo v hlemýždi a nahrazuje tak funkci vnitřního ucha [16].

Komunikace sluchově znevýhodněných osob se liší v závislosti na stupni jejich postižení. Nejstarším způsobem komunikace je způsob mluvené řeči v kombinaci s odezíráním ze rtů (Michalík, 2011). Tato teorie vychází z názoru, že by se i těžce sluchově handicapovaní lidé, měli naučit běžné mluvené i psané řeči. V praxi je to ovšem velmi náročný proces. Další formou komunikace je znaková řeč, jíž základem je systém pohybů neboli gest rukou a dalších podpůrných výrazových prvků, které vytváří plnohodnotné jazykové prostředí (Slowík, 2007). Rozdílem je potom znaková čeština a český znakový jazyk. Znaková čeština využívá gramatické znaky českého jazyka a rovněž znaky českého znakového jazyka, přičemž každý stát má svůj vlastní znakový systém. Český znakový jazyk je rovnocenným a stejně různorodým jako jazyk mluvený a současně má také vlastní slovosled. Ani v tomhle případě to není jazyk univerzální a není možné se s ním domluvit kdekoliv na světě, i když jsou některá gesta v určitých zemích stejná či obdobná [17].

V České republice žije zhruba půl milionu obyvatel se sluchovým postižením, přičemž je velká část této skupiny tvořena staršími lidmi, jimž se sluch zhoršil s věkem. Zároveň

zde žije asi 15 tisíc sluchově postižených, kteří se s handicapem narodili nebo se jim sluchová vada projevila v dětství. Prakticky a úplně hluchých lidí je v České republice okolo 8 tisíc. Uživatelů znakového jazyka je zde přibližně 7,3 tisíc [19].

1.1.4 Organizace a programy podpory cestování zdravotně postižených osob

V současnosti není možné poskytnout kompletní přehled o činnostech členských států Evropské unie v oblasti cestovního ruchu pro všechny, jelikož neexistuje žádná evropská databáze. Nicméně nejúčinnějším způsobem, jak získat informace je kontaktovat jednu z existujících organizací dané země (Leidner, 2006), přičemž se s některými z nich se v následující kapitole seznámíme.

Nejčastěji se na organizacích, programech a jiných podporách cestovního ruchu pro všechny podílí zejména státy, které patří v mezinárodním měřítku mezi nejnavštěvovanější a nejvyspělejší země. Je to především z toho důvodu, že si uvědomují důležitost cestovního ruchu, který se snaží udělat dostupnější pro širší vrstvu populace a zároveň ho rozšířit a zatraktivnit i do období mimo hlavní sezónu. Ovšem je důležité zmínit, že ne méně důležitou roli hrají v oblasti rozvoje cestovního ruchu pro všechny i ostatní státy Evropy, jakými jsou například Polsko, Maďarsko či Portugalsko (Indrová et. al., 2008).

a) Organizace podpory cestování zdravotně postižených osob

Jednou z nejvýznamnějších a nejstarších mezinárodních organizací je beze sporu OITS (Organisation Internationale du Tourisme Social, Mezinárodní organizace sociálního cestovního ruchu), také označována zkratkou ISTO. Založena byla v Belgii roku 1963 pod názvem BITS (International Bureau of Social Tourism, Mezinárodní kancelář pro sociální cestovní ruch), který nesla až do roku 2010, kdy byl změněn na ten nynější. Ve 35 zemích světa má k dispozici 160 členských organizací. Jedním z hlavních poslání této neziskové organizace je být hlasem všech lidí, kteří jsou z nějakého důvodu znevýhodněni a mají problémy s účastí na cestovním ruchu. Důraz klade především na mládežnický a udržitelný cestovních ruch a cestovní ruch zdravotně postižených osob. Snaží se zvětšovat povědomí veřejnosti a sociálních subjektů o důležitosti cestovního ruchu pro všechny a také se zabývá etikou v oblasti cestovního ruchu. Mimo tyto

aktivita také vydává svůj vlastní časopis, elektronické noviny a pravidelně pořádá konference, workshopy a semináře na různé téma. Ze svého výchozího bodu v Evropě, ISTO dokázala postupem času rozšířit své působení až Americký a Africký kontinent (Linderová, 2018) a [1].

ENAT (European Network for Accessible Tourism, Evropská síť přístupného cestovního ruchu) je neziskové sdružení pro organizace, jejichž hlavním cílem je studovat, propagovat a převádět přístupný cestovní ruch do praxe (ENAT, 2008). Mimo jiné dává možnost vytvoření si webové stránky přístupného místa, tedy místa bez bariér a její následné umístění do své databáze bezbariérových míst, a to za poplatek 150 až 300 eur. Tyto stránky poté slouží k informování o bezbariérových službách daného města (Linderová, 2018). Dále organizace ENAT uděluje od roku 2010 ocenění pro evropské bezbariérové město, tzv. Access City Award. Soutěž se zaměřuje na přístupnost každodenního života obyvatel konkrétního města a do jisté míry také na dostupnost turistických nabídek. Zatímco minulý rok cenu vyhrálo francouzské město Lyon, tento rok se oceněním pyšní Breda ležící v Nizozemí [20].

Další významnou organizací je francouzský státní podnik ACNV (Agence nationale pour les Cheques-Vacances, Národní agentura pro poukázky na dovolené), který podporuje cestovní ruch pro všechny již více než 30 let. Soustředí se obzvláště na jedince s nízkým příjmem a seniory. Mezi jeho hlavní cíle patří především pomoci co nejvyššímu počtu lidí vycestovat na dovolenou. Dále také zajistit možnost bezplatného využití vyškolených odborníků v oblasti cestovního ruchu, kteří dokážou výkonně reagovat na různorodé požadavky potencionálních účastníků na cestovním ruchu. V neposlední řadě se snaží ACNV kooperovat na rozvoji cestovního ruchu, a zároveň také podnítit jeho rovnoměrnější expandování do všech regionů (Indrová et. al., 2008). Tato organizace poskytuje šeky pro zaměstnance, a rovněž různé programy pro sociálně indisponované obyvatele. Šeky mají širokou škálu využití, přičemž se dají uplatnit pro účely ubytování, stravování, dopravy a cestování, kultury, sportu aj. a zároveň jsou přijímány na více než 200 000 místech ve Francii a zemích Evropské unie. V roce 2019 ACNV doposud doprovázelo na dovolenou asi 11 milionů lidí [21].

Organizací, která se zaměřuje zejména na pomoc seniorům je španělské IMSERSO (Instituto de mayores y servicios sociales, Institut pro seniory a sociální služby). Byl

založen roku 1985, přičemž jeho předchůdcem bylo INSERSO (Instituto Nacional de Servicios Sociales, Národní institut sociálních služeb). Jeho hlavní náplní je poskytování ubytování, kolaborace s dopravci a cestovními kancelářemi, dále zajišťování zdravotní péče, umožňování rekreačních aktivit atp. (Linderová, 2018). Napomáhá vycestovat na organizované zájezdy mimo hlavní sezónu více než 1 milionu lidí, zejména seniorům, za rok. Primárním zdrojem peněz je Španělský stát, který do programu investuje okolo 75 milionů eur ročně. Kromě očividných benefitů pro starší občany, tento program přináší i další výhody, a to v podobě klesající nezaměstnanosti mimo hlavní sezónu, jelikož restaurace, hotely i další subjekty cestovního ruchu zůstávají i v tomto období otevřené (Indrová et. al., 2008). Španělsko spolupracuje i s dalšími evropskými zeměmi, a rovněž také se státy Latinské Ameriky, kde by mohl tento program posloužit jako modelový vzor pro vybudování podobných organizací, čímž by se idea institutu mohla rozšířit do dalších částí světa [22].

Jinou věkovou kategorií se zabývá belgická Federace asociací mládežnických ubytoven v Evropské unii (EUFED, European Union Federation of Youth Hostel Associations), která jak je již z názvu patrné, cílí na mládežnickou část populace. Hlavním cílem této neziskové asociace je podpora vzdělávání mladých lidí všech národů, a zejména potom těch, s omezenými finančními prostředky. Taktéž v nich chce podporovat lásku a péči o krajinu a kulturní památky v mateřské zemi i každém koutě světa. Navíc se EUFED snaží poskytovat levné ubytování pro mládež ve formě ubytoven a hostelů, kde nehraje roli národnost, rasa, barva pleti či náboženství, ale naopak by prostředí, ve kterém se nachází, mělo mladé lidi sbližovat a inspirovat k naplňování zmíněných cílů [23].

Linderová (2018) zmiňuje i další organizace na podporu cestování znevýhodněných osob, a to kupříkladu NatKo (Nationale Koordinationstelle Tourism für Alle, Národní koordinační kancelář – CR pro všechny), PREDIF (Plataforma representativa estatal de discapacidad físicos, Státní platforma pro tělesně postižené) či Family Holiday Association (Asociace pro rodinnou dovolenou).

b) Programy podpory cestování zdravotně postižených osob

Programy podpory zabývající se cestováním a rozvojem sociálního cestovního ruchu jsou orientovány převážně na domácí cestovní ruch, přičemž cílí na veškeré skupiny v oblasti cestovního ruchu, obzvláště však na seniory a rodiny s omezenými finančními

prostředky. Podpora bývá ve formě finančních dotací, anebo se jedná o programy zaměřující se na odbourávání bariér (Linderová, 2018).

Z iniciativy Evropské komise vznikl program Calypso, který si klade za cíl umožnit lidem, kteří jsou z nějakého důvodu znevýhodněni, vycestovat na dovolenou do evropských destinací stejně snadno jako si to můžou dovolit občané bez omezení. Konkrétně se zaměřuje na osoby v důchodovém věku, mladé lidi, zdravotně postižené osoby či rodiny, které se nachází ve špatné finanční situaci. Tento program však napomáhá i subjektům, jež poskytují turistům služby, tedy hotelům, restauracím či průvodcům, jelikož znevýhodněné skupiny pro ně znamenají skrytý potenciál v podobě nových pracovních míst a podnikatelských příležitostí. V souvislosti s tím, se také zmenšují sezónní výkyvy, což napomáhá národním i regionálním ekonomikám. V neposlední řadě program povzbuzuje výměny účastníků na cestovním ruchu mezi členskými státy [24]. Po roce 2010 se program Calypso postaral o několik projektů, kterými jsou například URTS (Una rete di Turismo Sociale), Sowell, HEALTOUR (Health Tourism Exchange Program) nebo OFF2013 (Kotíková, 2013).

EDEN (European Destinations of Excellence, Evropská excelentní destinace) je dalším z programů, které vzešly z iniciativy Evropské komise. Jeho hlavním cílem je podpora méně proslulých destinací, přičemž klade důraz na udržitelný cestovní ruch ve státech Evropské unie. Zásadní náplní projektu je soutěž o získání prestižního ocenění „Excelentní destinace cestovního ruchu“. Cena je udělována každé dva roky a pokaždé se jedná o jiné téma spojené s udržitelným cestovním ruchem. Aktuálně je součástí projektu 19 členských zemí. Česká republika se do projektu zapojila v roce 2009, takže od té doby stihla získat již 6 ocenění. V roce 2013 získalo ocenění Lipno zaměřené na téma „Cestování bez bariér“. Národním koordinátorem této soutěže v České republice je agentura CzechTourism [25].

Euroklíč je mezinárodním projektem, který už více než 20 let pomáhá ve vyspělých státech Evropy a USA lidem s omezenou schopností pohybu. Jeho hlavním cílem je vytvoření sítě jednotně přístupných sociálních a technických kompenzačních zařízení, a to konkrétně toalet, výtahů, schodišťových plošin aj. a také vypracování přehledné a dostupné databáze [26]. V praxi to znamená, že jsou osobám, na základě průkazu ZTP či ZTP/P, poskytnuty tzv. „euroklíče“, které dokážou otevřít všechny „eurozámky“.

Dále jsou skrze tzv. Síť mateřských center propůjčovány „euroklíče“ i rodičům s dětmi do tří let (Linderová, 2018). V Evropě bylo doposud registrováno přes více než 1 milion „euroklíčů“. V České republice nalezneme „eurozámky“ na více než 1000 místech a konkrétně v Liberci potom na čtyřech [26].

Tabulka 6 - Umístění eurozámek v Liberci

OBLAST	UMÍSTĚNÍ EUROZÁMKU
Liberec	WC (1E). Dopravní terminál, Fügnerova 643, 460 01 Liberec
Liberec	WC (1E). Hobby market OBI Liberec, Letná 606/46, 460 01 Liberec
Liberec-Rochlice	WC (2E). Hypermarket Kaufland, Dr. Milady Horákové 586/90, 460 01 Liberec-Rochlice
Liberec-Staré Pavlovice	WC (2E). Hypermarket Kaufland, Polní 604/29, 460 01 Liberec-Staré Pavlovice

Zdroj: (vlastní zpracování, 2019, podle www.eurokeycz.com) [26]

V rámci České republiky vzniklo několik projektů na podporu sociálního cestovního ruchu. Jedním z nich jsou tzv. Rodinné pasy, které vznikly v Jihomoravském kraji s cílem podporovat rodiny s dětmi. Podstatou je vybudování soustavy poskytování slev pro rodiny s dětmi, kteří nejsou starší 18 let. Projekty jsou řízeny jednotlivými kraji a doposud existují Rodinné pasy v 7 oblastech. Kromě Jihomoravského kraje je najdeme ještě v kraji Ústeckém, Královéhradeckém, Pardubickém, Olomouckém, na Vysočině a v městě Kroměříž. Rodiny s dětmi se do projektu zapojit zdarma, jedinou podmínkou je trvalé bydliště v daném kraji a alespoň jedno dítě do 18 let. Ti, co se zaregistrují do projektu a splní podmínky obdrží Rodinné pasy, které mohou využívat nejen v České republice, ale také na Slovensku a v oblasti Dolního Rakouska. V Jihomoravském kraji je v současnosti zaregistrováno více než 80 000 rodin a přes 800 poskytovatelů slev [27].

Na podobné bázi fungují tzv. Senior Pas, jejichž držitelem mohou být osoby nad 55 let s trvalým bydlištěm na území České republiky. Vlastníci Senior pas mohou využívat slevy od různých poskytovatelů, z různorodých odvětví. Za výhodné ceny mohou senioři nakoupit jak běžné zboží, tak zážitky v podobě kulturního vyžití, volnočasových aktivit či pohostinství. Aktuálně se dají využít slevy na celém území České republiky od více než 2000 poskytovatelů [28].

V oblasti zpřístupnění atraktivit cestovního ruchu lze zmínit projekt Mapy bez bariér, který vznikl, aby umožnil lidem s nižší mobilitou efektivněji plánovat jejich výlety a dovolené. Po ukončení projektu, ke konci roku 2015 byla zmapována přístupnost téměř 600 objektů po celé České republice. Největší pozornost byla věnována národním kulturním památkám a dalším pamětihodnostem [29].

Ve spolupráci České republiky s Německem vznikl projekt Česko-saské pohraničí bez bariér, který přispívá k usnadňování pohybu znevýhodněných osob z obou stran hranic, jak v Ústeckém kraji, tak v Sasku. Potencionální výletníci si mohou na webovém portálu vyhledat potřebné údaje o bezbariérovosti daného cíle. Samotný projekt je financován z Programu na podporu přeshraniční spolupráce ČR – Sasko 2014-2020 [30].

Projektů na podporu debarierizace na našem území vzniklo v průběhu let poměrně hodně, jako další můžeme zmínit projekty Chodící lidé, Beskydy pro všechny, Šumava pro všechny, České Švýcarsko pro vozíčkáře, S ligou proti bariérám, Brno bez bariér a další (Linderová, 2018).

1.2 Potenciál cestovního ruchu osob se zdravotním postižením

Potenciál cestovního ruchu lze podle Bíny (2002) definovat jako formalizovaný výsledek hodnocení co možná nejkomplexnějšího okruhu lokalizačních podmínek a také předpokladů, které jsou významné pro následný rozvoj cestovního ruchu. Pro zjednodušení zkoumání tohoto multidisciplinárního systému jej rozčlenil na přirozené segmenty, za které považuje jednotlivé, v podstatě homogenní aktivity cestovního ruchu.

Gúčik (2004) potenciál cestovního ruchu definuje z ekonomického hlediska, a to jako kapacitu, strukturu a možnosti využití infrastruktury cestovního ruchu.

Z jiného hlediska pohlíží na potenciál cestovního ruchu Zelenka a Pásková (2012), kteří ho popisují jako souhrnnou hodnotu veškerých předpokladů cestovního ruchu, které jsou posouzeny na základě bodovací škály, přičemž je celková hodnota snižována o zápornou hodnotu faktorů negativně působících na rozvoj cestovního ruchu. Těmito faktory je míněn především špatný stav životní prostředí, který se může projevat

špatnou kvalitou ovzduší, špinavými plážemi či znečištěným mořem, ale řadí se sem kupříkladu i vysoká kriminalita.

Potenciál, který má krajina pro cestovní ruch, vyjadřuje schopnost území poskytnout náležité podmínky pro rozvoj cestovního ruchu (Mariot, 1983, in Novotná, 2005).

1.2.1 Předpoklady rozvoje cestovního ruchu osob se zdravotním postižením

Předpoklady cestovního ruchu se dají vymezit z vícero hledisek. My se budeme řídit dělením Mariota (1983, in Linderová, 2013), který je vymezuje dle funkčně-chronologického členění na lokalizační, realizační a selektivní.

a) Lokalizační předpoklady

Lokalizační podmínky umožňují umístění a rozvoj aktivit cestovního ruchu v určitém území na základě konkrétních charakteristik nabídky území. Jsou vyjádřeny 2 složkami, a to přírodní a kulturní. Složkou přírodní rozumíme atraktivitu místní přírody a krajiny a složka kulturní vyjadřuje místní kulturní hodnoty a památky (Bína, 2002). Jinými slovy řečeno, lokalizační předpoklady jsou přírodní a kulturně-historické předpoklady, které vytváří potenciál k tvorbě produktu cestovního ruchu a udávají oblast, kde bude situován (Plesník, 2008, in Linderová, 2013). Do přírodních předpokladů řadíme reliéf, klima, vodstvo, faunu a floru a komplexní vzhled krajiny (Mariot, 1983, in Linderová, 2013). Kulturně-historické předpoklady lze potom rozčlenit na movité či nemovité kulturně historické památky, kulturní zařízení, což jsou například divadla, muzea nebo galerie a na společenské akce, ať už kulturní, sportovní, kongresové či výstavní (Bína, 2002).

Lokalizační předpoklady by měly být zpřístupněné pro osoby se zdravotním handicapem za stejných podmínek, jako jsou dostupné pro osoby, které zdravotním znevýhodněním netrpí. Pro zajištění dostupnosti je nezbytné odstranit určité bariéry, které se vyskytují jak u přírodních předpokladů, tak v případě předpokladů kulturně-historických. Debarierizace přírodních atraktivit sebou nese mírné komplikace, jelikož je žádoucí, aby nebyl narušen přirozený ráz krajiny. Existují ovšem místa, která jsou řádně uzpůsobena, kam mohou za přírodními krásami vyrazit bez obav i zdravotně indisponovaní lidé. Často se jedná o různé naučné stezky či bezbariérové vyhlídky [31]. V případě kulturních zařízení by se měl brát zřetel na více skutečností, a to na správný

povrch v objektu a jeho okolí, dostatečně široké vchody a dveře objektu, adekvátní rampy a plošiny, výtahy apod. (Jančo, 2009b). Pro pohybově limitované osoby, jako jsou zdravotně postižení či senioři, je vhodné vytvořit prostor s lavičkami a občasnými židlemi určených k jejich odpočinku. Nesmí se zapomenout ani na lidi trpící senzorickým handicapem, kteří by měli mít možnost poznávat přírodní i kulturní památky v plné kvalitě. Pro uspokojení jejich potřeb je nezbytný vyškolený personál, který je schopen poskytnout výklad ve znakovém jazyce, informace dostupné v Braillově písmu aj. Zapomínat by se nemělo ani na dostupnost parkovacích míst, které mohou výrazně determinovat účast zdravotně handicapovaných osob na cestovním ruchu (Indrová et al., 2008).

b) Realizační předpoklady

O realizačních předpokladech se dá říci, že doplňují předpoklady lokalizační. Jsou víceméně nepostradatelnou součástí samotné realizace cestovního ruchu v dané oblasti. Řadí se sem komunikační a materiálně technické podmínky rozvoje cestovního ruchu, tedy dopravní infrastrukturu a jiné, s cestovním ruchem spojené služby, které jsou poskytovány například pohostinskými či ubytovacími institucemi (Mariot, 1983, in Linderová, 2013).

Současná společnost projevuje snahy k odstraňování bariér v dopravě, v ubytovacích a pohostinských zařízeních i v rámci dalších služeb materiálně technické základny, více než kdy dříve, ale stále je i bude velký prostor pro zlepšení stavu dostupnosti cestování pro všechny. Aby se zdravotně znevýhodněná osoba dostala do vybrané destinace, musí si zvolit správný typ dopravního prostředku, respektive takový, který ji dokáže bezpečně přepravit s ohledem na její handicap. Dostupnost takto vybavených prostředků hodně záleží na velikosti dané destinace. Potřebuje-li handicapovaný cestující ke své přepravě různých asistenčních služeb, kolečkových křesel nebo třeba zdvižných plošin, je velmi často limitován na využití hlavních nádraží a velkých letišť. Z těchto informací je patrné, že lidé se specifickými potřebami musí věnovat hodně času samotnému plánování a realizaci vycestování a často to mohou vnímat jako nedůstojnou zkušenost. Další možností je využít vlastních dopravních prostředků, nicméně ani v tomto případě není těžké narazit na určité bariéry, a to například v podobě špatné vybavenosti

čerpacích stanic, kterým chybí toalety pro handicapované, přebalovací pulty apod. (Indrová et al., 2008).

Pokud chtějí ubytovací zařízení vyhovět i lidem se speciálními potřebami, musí brát ohled na vícero skutečností, jako kupříkladu dostupnost kolečkového křesla, dětské postýlky, případně i speciálně vyškolený personál, tedy zdravotní sestry, hlídačky dětí apod. Pro osoby se zrakovým postižením je zase důležité, aby dané zařízení akceptovalo zvířata, především vodící psy. V neposlední řadě je významným aspektem bezpečnost hostů, tudíž musí být informace ohledně bezpečnosti a únikových východů dostupné a srozumitelné všem bez rozdílu (Indrová et al., 2008).

Velmi podstatnou součástí realizačních předpokladů jsou i dostupné informační kanály, tedy přehledné webové portály nebo knižní publikace, díky kterým se může dotyčná osoba lépe seznámit s potenciální cílovou destinací. Další informace získávají klienti přímo od zaměstnanců cestovních organizací, ale ti nejsou pokaždé schopni adekvátně zodpovědět otázky zákazníka, jelikož se s tímto druhem dotazů často nesetkávají. Existují ovšem cestovní kanceláře, které nabízejí balíčky služeb pro osoby se specifickými potřebami. Tyto balíčky garantují jejich spotřebitelům odpovídající stupeň asistence a bezpečí v cílové destinaci i během účasti na aktivitách cestovního ruchu (Indrová, et al., 2008).

c) Selektivní předpoklady

Selektivní předpoklady mají primární postavení při vzniku a rozvoji cestovního ruchu. Vyjadřují schopnost dané oblasti podílet se aktivně a také pasivně na cestovním ruchu, tedy přijímat účastníky cestovního ruchu nebo se jimi stávat (Pourová, 2010). Řadíme k nim dva druhy faktorů, a to objektivní a subjektivní. Objektivní faktory se mohou projevovat jako politické, demografické, urbanizační, ekologické, personální a sociologické vlivy. V tomto případě velmi záleží na úrovni schopnosti spolupráce jednotlivých subjektů daného území a stupni celkového chápání politické významnosti v oblasti cestovního ruchu. Mezi subjektivní faktory patří například konkurenceschopnost zkoumaného území či způsob, jakým ho cílové skupiny vnímají, tedy marketingové a psychologické předpoklady. Často záleží na vlastním motivu cestování daného jedince (Ryglová, Burian, Vajčnerová, 2011, in Linderová, 2013).

1.2.2 Přínosy podpory cestovního ruchu osob se zdravotním postižením

Podporování cestovního ruchu pro všechny má beze sporu jisté pozitivní přínosy, a to nejen pro účastníky cestovního ruchu znevýhodněných skupin, ale také pro subjekty, které cestovní ruch zprostředkovávají. V Evropě žije oficiálně asi 10 % populace s potvrzeným zdravotním postižením. Nicméně existují i jedinci, kteří jsou omezeni dočasným postižením v důsledku úrazu nebo trpí zdravotním znevýhodněním, ale zároveň nejsou úředně uznáni jako zdravotně handicapovaní. Tento segment lidí tvoří podle odhadů asi 30 % evropské populace, přičemž je nutné vzít v potaz, že i tito lidé mohou pocítovat určité formy bariér během participace na cestovním ruchu. Podle studie, zveřejněné v projektu OSSATE, se odhaduje tržní potenciál turistů se zvýšenými požadavky na dostupnost asi na 230 milionů lidí, jejichž cestovní výdaje představují přibližně 160 miliard eur. Na základě těchto skutečností je patrné, že každý potencionální spotřebitel cestovního ruchu, který nevycestuje z důvodu existujících překážek, znamená menší ekonomický růst a větší pravděpodobnost snížení zaměstnanosti v sektoru cestovního ruchu. Naopak, vytvoření přístupného řetězce služeb v cestovním ruchu výrazně přispívá hospodářskému růstu dané oblasti. Dále je třeba vzít v úvahu, že vyšší stupeň dostupnosti, mluvíme-li třeba o hotelích nebo restauracích, vede současně k vyšší kvalitě konkrétního subjektu (Leidner, 2008).

Handicapovaní odběratelé produktů cestovního ruchu, kteří byli s obdrženými službami spokojeni, mají sklony stát se pozitivní reklamou využití služby. Zdravotně znevýhodněné osoby se často zdržují ve skupinách se stejnými specifickými potřebami, a proto je poměrně snadné doporučit jimi otestovanou značku dalším potencionálním zákazníkům (Hsu a Powers, 2002, in Bowtell, 2014). Podle statistik plynoucích ze zprávy, vypracované Ministerstvem kultury, médií a sportu ve Spojeném království, je očividné, že se spokojení zákazníci s handicapem vracejí zpátky na osvědčené místo. Rovněž mají tendence jezdit do cílových destinací na delší dobu, a to v průměru na 2 týdny, navíc postižené osoby málokdy cestují sami, nýbrž často cestují se svou rodinou, partnery či zdravotními asistenty, což přirozeně znamená větší tržby pro poskytovatele služeb cestovního ruchu (Bowtell, 2014).

Podpora sociálního cestovního ruchu mimo jiné napomáhá vyrovnávat sezónní výkyvy a umožňuje institucím cestovního ruchu rozložit toky turistů do delších časových úseků.

Dalším pozitivem je podpora lokálních podniků, po jejichž produktech se přísunem návštěvníků zvedá poptávka. Jako příklad můžeme uvést prodej místních potravin či suvenýrů. Ve spojitosti s těmito skutečnostmi také vznikají nové pracovní pozice v oblasti cestovního ruchu i ve službách s ním spojených. V neposlední řadě vznikají nové příležitosti k navázání spolupráce mezi zainteresovanými subjekty či pro vznik zcela nových podniků cestovního ruchu (Linderová, 2015).

Kromě evidentních ekonomických faktorů by se měl zmínit i pozitivní vliv na kvalitu života místního obyvatelstva. Podporou cestovního ruchu se podněcuje výstavba či rekonstrukce všeobecné infrastruktury, komunikací i celkové zkvalitňování veřejných služeb. Současně dochází k odstraňování bariér v přístupu do veřejných budov, a zároveň k debarierizaci městské hromadné dopravy, což jsou skutečnosti, které kladně ovlivňují běžný život také seniorům a rodinám s menšími dětmi v kočárcích. Celkově podpora sociálního cestovního ruchu sbližuje společnost a podporuje odbourávání zažitých stereotypů vůči různorodě znevýhodněným osobám (Linderová, 2015).

1.2.3 Legislativní úprava vztahující se k cestovnímu ruchu zdravotně postižených osob v Evropě a ve světě

Účastníci cestovního ruchu s určitým handicapem očekávají kromě běžných služeb, také uspokojení jejich specifických potřeb. Pokud je o jejich potřeby postaráno, mají možnost si užít svůj volný čas naplno. Nicméně jsou bohužel velmi často nuceni dělat kompromisy, jelikož nabídka cílové destinace není lehce dostupná všem. Je vhodné, aby subjekty cestovního ruchu myslely na skutečnost, že právo na cestování má každý jedinec, a to i za předpokladu, že trpí určitým druhem postižení (Indrová et al., 2008).

Cestování osob se zdravotním znevýhodněním ovšem nepředstavuje pouze právo účasti na cestovním ruchu, ale obsahuje také velké množství okruhů zájmů, které svým přizpůsobením mohou značně ulehčit a mnohdy i umožnit účast handicapovaným osobám na cestovním ruchu. Pro spotřebitele s rozšířenými požadavky je důležitá možnost využívat dopravních prostředků, potažmo dostupnost destinací. Dále je podstatné, aby byly doplňující subjekty cestovního ruchu, jako jsou pohostinská a ubytovací zařízení budovány bez zbytečných bariér. Kromě výše zmíněných, by se stejné podmínky měly aplikovat i na sportovně-rekreační zařízení, kulturně-historické

památky, přírodní atraktivita, turistické stezky aj. Celkově je cestovní ruch osob se zdravotním handicapem z legislativního hlediska komplikovaným tématem, přičemž se na něj zaměřuje řada mezinárodních předpisů, domluv a ustavení. Zároveň se právům osob se zdravotním postižením věnují nařízení, směrnice, vyhlášky i zákony v rámci jednotlivých států (Linderová, 2018).

a) Právo zdravotně postižených na účast na cestovním ruchu

Hlavním dokumentem, který zdůrazňuje právo pro všechny bez rozdílu v souvislosti s účastí na cestovním ruchu, a rovněž důležitost antidiskriminace, je Globální etický kodex cestovního ruchu, který byl vydán Světovou organizací cestovního ruchu (WTO, World Tourism Organization) a následně přijatý v roce 2001. V jeho článku 2 odst. 2 je uvedeno, že by měl být při aktivitách cestovního ruchu kladen důraz na rovnoprávnost mužů a žen a dále by měla být podporována lidská práva, a to především práva nejvíce zranitelných skupin, jako jsou děti, senioři, postižené osoby, národnostní menšiny a domorodé obyvatelstvo. Článek 7 odst. 1 potom zmiňuje právo na osobní a přímé objevování a využívání zdrojů planety, tedy objevování přírodních a kulturně-historických krás země, při kterém by neměly být kladeny žádné překážky. Ve stejném článku odst. 4 je uvedeno, že by se měly uskutečnit kroky k podpoře znevýhodněných sociálních skupin při účasti na cestovním ruchu, a to konkrétně rodin, mládeže i studentů, seniorů a postižených osob (WTO, 2001).

Dalším významným právním dokumentem je Úmluva OSN (Organizace spojených národů) o právech osob se zdravotním postižením. Jedná se o důležitou smlouvu o lidských právech a základních svobodách, která respektuje stávající lidskoprávní úmluvy OSN. Úmluva byla přijata v roce 2006, přičemž před jejím vznikem byla ochrana lidských práv a osob se zdravotním postižením upravena vícero dokumenty, a to například Všeobecnou deklarací lidských práv. Úmluva OSN z roku 2006 je založena na principu rovnoprávnosti, přičemž zaručuje osobám se zdravotním postižením plné uplatňování všech lidských práv a zároveň podněcuje jejich aktivní zapojení do společnosti. Článek 30 též Úmluvy zmiňuje právo na účast na kulturním životě, rekreaci, volnočasových aktivitách a sportu. Zainteresované státy se mimo jiné zavazují k zajištění přístupu zdravotně postižených osob do kulturních, sportovních či

rekreačním zařízením, rovněž ke službám cestovního ruchu, a také v rámci možností k historickým a jinak národně významným pamětihodnostem [4].

Z evropského hlediska můžeme zmínit Evropskou strategii pro pomoc osobám se zdravotním postižením 2010-2020, která se opírá o Úmluvu o právech osob se zdravotním postižením, ale aplikuje ji na úrovni Evropské unie [7]. V dokumentu se zdůrazňuje, kromě jiného, i nezanedbatelnost finanční pomoci při participaci handicapovaných osob na cestovním ruchu, která by měla být poskytována skrze různé programy EU v oblastech politiky mající význam pro osoby s postižením [5].

V České republice nalezneme zákon č. 198/2009 Sb. o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů tzv. antidiskriminační zákon, který je v podstatě první souhrnnou legislativní úpravou takového druhu u nás. Zpracovává směrnice Evropských společenství a v souladu s příslušnými mezinárodními smlouvami a Listinou základních práv a svobod vymezuje právo fyzické osoby na rovnoprávné zacházení a zákaz diskriminace v zaměstnání, podnikání, zdravotnictví, vzdělání, sociálním zabezpečení a dalších oblastech [6].

b) Využívání dopravních prostředků

Nedílnou součástí služeb cestovního ruchu je doprava, přičemž nejčastěji cestující využívají dopravu leteckou a silniční a není tomu jinak ani u osob se zdravotním handicapem. Železniční a lodní doprava je potom používána v menší míře. Nejčastěji problém s přepravou zaznamenávají lidé s poruchou pohybu, potažmo osoby na invalidním vozíku (Linderová, 2018).

Letecké společnosti a provozovatelé letišť by se měli řídit nařízením Evropského parlamentu a Rady č. 1107/2006 o právech osob se zdravotním postižením a osob s omezenou schopností pohybu a orientace v letecké dopravě. Tento dokument stanovuje pravidla ohledně poskytování pomoci a rovněž začlenění dotyčných osob do letecké dopravy tak, aby nebylo porušeno jejich právo na volný pohyb, svobodu volby a zacházení bez diskriminace [9]. Žádné osobě se zdravotním postižením by neměl být upírán přístup k přepravě na základě jejího handicapu, vyjma případů odůvodněných bezpečností, které jsou stanoveny zákonem, přičemž za prověření případného ohrožení bezpečnosti zodpovídají letečtí dopravci, případně jejich zástupci. Aby mohly příslušné znevýhodněné osoby využívat letecké dopravy srovnatelně s běžnými cestujícími, měla

by jim být poskytována pomoc na letištích i na palubě letadla prostřednictvím personálu a nezbytného vybavení, vhodného k uspokojení specifických potřeb klienta. Zároveň by jim tato pomoc měla být poskytnuta, v zájmu sociálního začlenění, bez zvláštních poplatků. Ze strany zákazníka je potom nutná součinnost v podobě včasného uvědomění příslušných leteckých subjektů o jeho specifických potřebách. Nařízení č. 1107/2006 by se současně nemělo dotýkat jiných práv cestujících stanovených právními předpisy Unie, a to především směrnicí Rady o souborných službách pro cesty, pobyty a zájezdy a také nařízením Evropského parlamentu a Rady, kterým jsou stanovena jednotná pravidla nutných náhrad či pomoci cestujícím v případě, že dojde k odepření nástupu na palubu nebo zrušení i zásadního zpoždění letů [10].

V silniční dopravě jsou práva zdravotně postižených osob aplikována na základě nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 181/2011 o právech cestujících v autobusové a autokarové dopravě. Osoby s handicapem mají i v rámci silniční dopravy stejná práva na přepravu jako běžní občané, přičemž je zapotřebí mít stanovená pravidla týkající nediskriminace a pomoci během cesty. Jejich přeprava může být zamítnuta pouze v případě ohrožení bezpečnosti, nevyhovující konstrukce vozidel nebo nevhodné infrastruktury. Rovněž by měli mít postižení cestující právo na bezplatnou pomoc přiměřeně vyškoleného personálu na terminálech a ve vozidlech. Během rozhodování o uspořádání nových terminálů by měli provozovatelé zohlednit potřeby osob se zdravotním znevýhodněním, anebo by minimálně měli mít speciálně určená místa, kde mohou tyto osoby oznámit svůj příjezd a případnou potřebu pomoci. Stejným způsobem by se mělo uvažovat o vybavení modernizovaných vozidel. Spolupráce je vyžadována i od členských států, které by měli usilovat o zlepšování stávající infrastruktury, což výrazně napomůže dopravcům v poskytování potřebné pomoci během přepravy dotyčných cestujících [32].

V České republice je doprava upravována normou ČSN 73 6110, která se zabývá projektováním místních komunikací. Hlavním předmětem normy je bezpečnost na komunikacích, přičemž bere ohled i na znevýhodněné osoby, trpící především poruchami pohybu či omezením orientace [33].

Práva zdravotně postižených osob jsou zmíněna v nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 1371/2007 o právech a povinnostech cestujících v železniční dopravě.

Železniční doprava by měla sloužit všem osobám bez rozdílu, a proto by měli železniční podniky a dopravci umožnit handicapovaným občanům bezpečnou přepravu v souladu s právem na volný pohyb, svobodu volby a absenci diskriminace. Mimořádná pozornost by měla být věnována informování daných cestujících o podmínkách přepravy a zejména přístupnosti drážních vozidel a vybavení ve vlaku. Aby mohli cestující se smyslovým postižením co nejjednodušeji získat informace o zpoždění, měly by být pro konkrétní potřeby využity akustické a vizuální systémy. V neposlední řadě by měli mít handicapovaní lidé možnost zakoupit si přepravní doklady ve vlaku bez dodatečného navýšení ceny. Při výstavbě nových zařízení nebo jejich rekonstrukcí by se měly brát v úvahu specifické potřeby handicapovaných pasažérů a dle těchto nároků by se měly projektovat a stavět bez zbytečných bariér [34].

c) Bezbariérové budovy ubytovacích a pohostinských zařízení

UNWTO (2013) poskytuje určitá doporučení ohledně debarierizace zařízení služeb cestovního ruchu, včetně odstraňování bariér v ubytovacích i pohostinských zařízeních. V ubytovacím zařízení by měl být přiměřený počet pokojů, ve kterých se mohou handicapované osoby orientovat bez cizí pomoci. Celý objekt včetně pokojů by měl být vybaven speciálním alarmem, který bez problému zaznamená i neslyšící osoba, a zároveň by pro tyto osoby mělo být zajištěno vhodné komunikační spojení mezi recepcí a pokojem. V neposlední řadě by tyto zařízení měly přijímat hosty s vodícími psy, a současně jim zajistit vhodnou výbavu pokoje. Pohostinská zařízení by měla umožňovat snadný vstup do objektu, měla by mít nábytek navržený pro použití osobami s omezenou schopností pohybu, dále by měla nabízet menu se snadno čitelným textem, případně jídelní lístek v Braillově písmu.

Bezbariérové řešení budov zmiňuje několik zákonů, vyhlášek, nařízení, směrnic i dalších dokumentů, přičemž v tomto odvětví nenajdeme ucelenou normu, která by platila pro všechny. Mezi země Evropské unie disponující jasným zákonodárstvím v této oblasti patří Francie, Spojené království, Španělsko i naši sousedé Rakousko a Německo (99Linderová, 2018).

V České republice se tímto problémem zabývá vyhláška Ministerstva pro místní rozvoj č. 398/2009 Sb. o obecných technických požadavcích zabezpečení bezbariérového užívání staveb. Obecné technické požadavky na stavby a jejich části musí splňovat

určitá kritéria, aby bylo zabezpečeno jejich užívání osobami s rozličným postižením, staršími osobami, těhotnými ženami i osobami s dětmi v kočárku nebo dětmi do 3 let. Přístupy do veškerých prostorů určených k užívání veřejností musí být zajištěny vodorovnými komunikacemi, schodišti, a současně také výtahy či bezbariérovými rampami. Rovněž prostory určené pro shromažďování musí disponovat určitým počtem míst vyhrazených pro osoby na vozíku, přičemž se počet míst pro osoby na vozíku zvětšuje přímo úměrně s celkovým počtem míst v daném prostoru. Dále prostory pro shromažďování 50 a více osob nebo jiná zařízení, jako jsou kina a divadla, musí umožňovat indukční poslech pro nedoslýchavé jedince. V ubytovacích a pobytových zařízeních pro cestovní ruch musí alespoň 5 % pokojů splňovat podmínky bezbariérovosti [35].

d) Debarierizace kulturně-historických památek

Při snaze o zpřístupňování historických objektů lidem na invalidním vozíku se musí brát v potaz, že prioritou je ochrana památkových, architektonických, historických i umělecko-historických hodnot památkového objektu. Zachováním uvedených hodnot je podřízeno i zpřístupňování památek návštěvníkům na vozíku, dle vyhlášky č. 369/2001 Sb., o obecných technických požadavcích zabezpečujících užívání staveb osobami s omezenou schopností pohybu a orientace. Debarierizace historických památek je díky výše uvedených důvodům poměrně složitým procesem, nicméně aby bylo dosaženo co možná největší dostupnosti, je potřeba na tuto problematiku pohlížet komplexně. Musí být zajištěna přístupová trasa bez bariér, tedy cesta z parkoviště, případně z nádraží. Dále je nutné zajistit dostupnost externí části objektu, tedy parku, nádvoří aj. i interiéru památky, a to úplné nebo částečné (Jančo, 2009a).

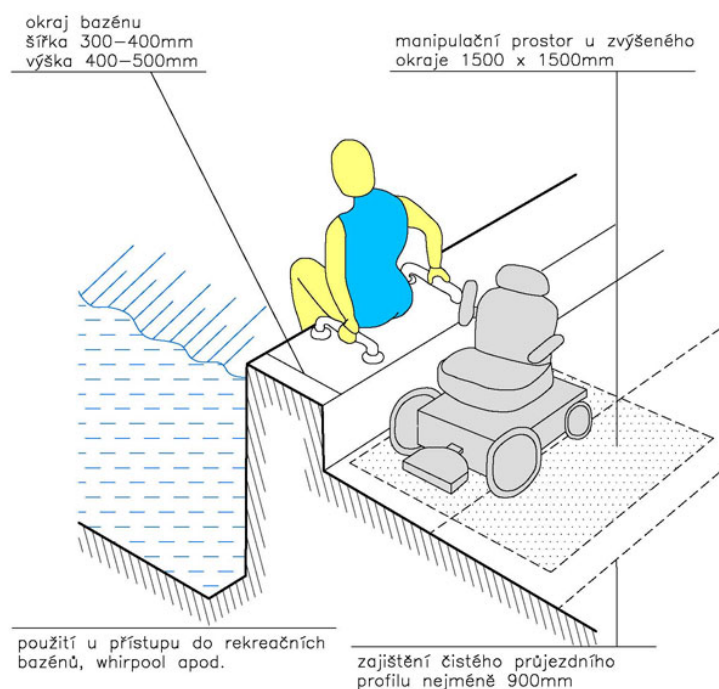
Mezi nejčastější překážky v památkách patří vertikální bariéry, které v interiéru představují především různé typy schodišť. Naopak v exteriéru se jedná o prudké svahy, které se nachází přímo v areálu památky. Horizontální bariéry jsou méně časté, nicméně stále se vyskytují, a to v podobě zúžených vstupů do místností či zvýšených prahů. V externí části potom znamenají špatných povrch a hrubou úpravu dlažby. Ideálním řešením při odstraňování těchto bariér je využívat pomůcek, které jsou vůči dané pamětihodnosti šetrné, tedy například mobilní rampy či mobilní schodišťové plošiny.

V některých případech je možné zajistit i výtah, a to například z původní výtahové šachty (Jančo, 2009a).

e) Bezbariérové budovy sportovně-rekreačních zařízení

V České republice se problematikou bezbariérových budov sportovně-rekreačních zařízení zabývá vyhláška č. 398/2009 Sb., o obecných technických požadavcích zabezpečujících užívání staveb. Vyhláška konkrétně zmiňuje nutnost bezbariérového přístupu do veřejně přístupných bazénů a relaxačních a rehabilitačních vodních prostorů, které musí mít zajištěn přístup do vody prostřednictvím schodů a bazénového zvedáku či schodů a zvýšeného okraje. Zároveň musí být zajištěn bezbariérový přístup i u ostatních staveb určených pro sport. Tedy veškerá sportoviště, závodíště a jejich zázemí, a to především šatny a hygienická zařízení, musí být řešeny bez bariér [35].

Aby byly bazény považovány za bezbariérové, musí splňovat určité technické požadavky (viz obrázek 1). Manipulační plocha před zvýšeným okrajem bazénu nebo bazénovým zvedákem musí činit alespoň 1500 mm. Okraj potom musí být 400-500 mm vysoký a 300-400 mm široký. Po celé šířce okraje musí být alespoň jedno madlo, přičemž vzdálenost případných dvou madel musí tvořit 600 mm. Současně může být hladina vody maximálně 200 mm pod tímto okrajem [35].

Obrázek 1- Technické požadavky přístupu do bazénu
(www.casopisstavebnictvi.cz) [37]

Je důležité brát v potaz, že bezbariérově dostupná sportovně-rekreační zařízení slouží zdravotně postiženým osobám mimo jiné i k rehabilitaci. Celkově zlepšují jejich fyzickou a psychickou kondici, a rovněž jim napomáhají se začlenit do běžného občanského života (Šnajdarová, 2007, in Linderová, 2018).

2 Analýza potenciálu Liberce a okolí pro rozvoj cestovního ruchu zdravotně postižených osob

Souhrn územních podmínek a předpokladů pro rozvoj cestovního ruchu tvoří velmi komplexní multidisciplinární systém. V systému se objevuje přírodní prostředí, hodnoty kulturně-historického bohatství, a současně se v něm projevují i aktuální činnosti lidské společnosti. Přesné vystihnutí a kvantifikace takového systému je velmi složitá, někdy dokonce i nemožná, jelikož určité prvky systému jsou nehmotné a neměřitelné. Pro následné zkoumání je tedy nezbytné systém zjednodušit a rozčlenit na měřitelné segmenty, které poté vytváří dílčí potenciály cestovního ruchu, jejichž souhrn ve výsledku nastiňuje celkový potenciál zkoumané oblasti (Bína, 2010).

2.1 Cíl a metodika zkoumání

Cílem bakalářské práce je analyzovat a zhodnotit potenciál Liberce a okolí pro rozvoj cestovního ruchu zdravotně postižených osob. Hranice zkoumání oblasti Liberec a okolí byly vymezeny na správní obvod obce s rozšířenou působností (SO ORP) Liberec. Na základě určeného cíle jsme stanovili pět výzkumných otázek:

- Jaké jsou možnosti bezbariérového ubytování v cestovním ruchu v Liberci a okolí?
- Jak jsou bezbariérová ubytovací zařízení propagována?
- Jak jsou pohostinská zařízení v Liberci a okolí připravena na návštěvu zdravotně postižených osob?
- Jaké možnosti využití volného času mají zdravotně postižení návštěvníci v Liberci a okolí?
- Jak je možné získat informace o pobytech vhodných pro zdravotně postižené osoby v Liberci a okolí?

Při zpracování praktické části bakalářské práce jsem využívala především sekundární, ale i primární zdroje dat. Informace jsem získávala prostřednictvím webových portálů

jednotlivých zařízení cestovního ruchu, webových stránek informačního centra Liberec a dále skrze informační brožury, letáky aj. V neposlední řadě jsem čerpala z informací, které mi byly poskytnuty na základě emailové a telefonické komunikace, a rovněž při osobní komunikaci se zaměstnanci navštívených zařízení.

Kvantifikace potenciálu cestovního ruchu je velmi složitá. Za účelem hodnocení potenciálu Liberce a okolí pro rozvoj cestovního ruchu zdravotně postižených osob byla vypracována stupnice hodnocení (tabulka 7). Hodnocení těchto kritérií cestovního ruchu je subjektivní.

Tabulka 7 - Stupnice hodnocení potenciálu cestovního ruchu pro zdravotně postižené osoby

Bodové hodnocení	Kvantitativní hodnocení	Kvalitativní hodnocení
0 až 9	1	základní
10 až 19	2	průměrný
20 až 28	3	zvýšený
29 až 37	4	výborný

Zdroj: (vlastní zpracování, 2019, podle Linderová, 2012)

Pro zhodnocení zkoumaného potenciálu cestovního ruchu bylo stanoveno několik kritérií, které jsou podstatné pro rozvoj cestovního ruchu zdravotně postižených osob (tabulka 8). Mezi tyto hodnotící kritéria patří:

- Bezbariérové ubytovací zařízení
- Bezbariérové pohostinské zařízení
- Bezbariérové sportovně-rekreační zařízení a možnost trávení volného času
- Existence bezbariérových kulturně-historických památek
- Nabídka cestovních kanceláří pro zdravotně postižené návštěvníky cestovního ruchu
- Webové informační portály pro zdravotně postižené osoby

Tabulka 8 - Hodnotící kritéria na úrovni vybrané oblasti

Hodnotící kritérium	Charakteristika	Body
bezbariérové ubytovací zařízení	– méně než 10 % všech UZ – víc než 10 % všech UZ – víc než 15 % všech UZ – víc než 20 % všech UZ	0 1 2 3
bezbariérové pohostinské zařízení	– méně než 10 % všech PZ – víc než 10 % všech PZ – víc než 15 % všech PZ – víc než 20 % všech PZ	0 1 2 3
sportovně-rekreační zařízení	– bezbariérové koupaliště/aquaparky (ano/ne) – fotbalové, hokejové a jiné stadiony (ano/ne) – jiná sportoviště (ano/ne)	2/0 2/0 2/0
přístupné cyklotrasy a turistické stezky	– méně než 10 % turistických stezek – víc než 10 % turistických stezek – méně než 10 % cyklotras – více než 10 % cyklotras – přizpůsobeny sjezdovky a trasy běžeckého lyžování	2 3 2 3 3
kulturně-historické památky	– hrady/zámky/kostely částečně přístupné s doprovodem – hrady/zámky/kostely – úplně přístupné hrady/zámky/kostely – muzea/galerie/skanzeny přístupné s doprovodem – částečně přístupná muzea/galerie/skanzeny – zcela přístupná muzea/galerie/skanzeny – divadla přístupná s doprovodem – divadla přístupná částečně nebo úplně	1 2 3 1 2 3 1 2
cestovní kanceláře	– nabídka zájezdů pro zdravotně postižené osoby v tuzemsku (ano/ne) – nabídka zájezdů pro zdravotně postižené osoby v zahraničí (ano/ne)	1/0 1/0
webové informační portály	– ano/ne	1/0

Zdroj: (vlastní zpracování, 2019, podle Linderová, 2012)

Správní obvod obce s rozšířenou působností (SO ORP) Liberec se nachází zhruba ve středu Libereckého kraje, a zároveň se na severu dotýká hranic s Německem a Polskem a na jihu hraničí se Středočeským krajem. S rozlohou 578 km² je druhým největším správním obvodem v Libereckém kraji. K 31. 12. 2018 žilo v SO Liberec celých 144 878 obyvatel, což tvoří 32,8 % obyvatel Libereckého kraje [36].

Obrázek 2 - SO ORP v Libereckém kraji (www.risy.cz) [38]

Správní obvod Liberec je tvořen 28 obcemi, z nichž má 7 status města [36].

Tabulka 9 - Města a obce v SO ORP Liberec

Obec	Obec	Město
Bílá	Mníšek	Český Dub
Bílý Kostel nad Nisou	Nová Ves	Hodkovice nad Mohelkou
Cetenov	Oldřichov v Hájích	Hrádek nad Nisou
Dlouhý Most	Proseč pod Ještědem	Chrastava
Hlavice	Rynoltice	Jablonné v Podještědí
Chotyně	Stráž nad Nisou	Liberec
Janovice v Podještědí	Světlá pod Ještědem	Osečná
Janův Důl	Šimonovice	
Jeřmanice	Všelibice	
Kryštofovo Údolí	Zdílava	
Křižany		

Zdroj: (Vlastní zpracování, 2019, podle www.mesta.obce.cz) [39]

2.2 Lokalizační předpoklady rozvoje cestovního ruchu zdravotně postižených osob

Lokalizační předpoklady podporují rozvoj aktivit cestovního ruchu ve zkoumaném území. Dále se rozdělují na přírodní a kulturní (Bína, 2002). V následující kapitole se budu věnovat přírodním atraktivitám, kulturně-historickým atraktivitám, kulturně-společenským zařízením a dalším atraktivitám jako jsou turistické trasy, cyklotrasy aj.

V následujících kapitolách jsem čerpala především ze sekundárních zdrojů dostupných na webových stránkách, dále jsem využívala poznatky z vlastní návštěvy města Liberec. V případě nejasností jsem informace ověřovala přímou komunikací po telefonu se zodpovědnou osobou za zkoumaný turistický cíl.

2.2.1 Přírodní atraktivita

SO ORP Liberec se dá charakterizovat jako velmi členitý, jelikož ze severu na jeho území zasahují Jizerské hory a jeho středem se rozpíná Ještědský hřeben s nejvyšší horou Ještěd (1 012 m n. m.), který se na severozápadě mění v Lužické hory s druhým nejvyšším vrcholem Hvozdem (749 m n. m.). V nižších polohách se potom na území kolem Hrádku nad Nisou a Chrastavy rozprostírá Žitavská pánev [36].

Na území správního obvodu Liberec zasahuje ze severovýchodní části chráněná krajinná oblast (CHKO) Jizerské hory a na severozápadní straně správního obvodu také část CHKO Lužické hory. Zvláštní ochraně podléhá i národní přírodní památka (NNP) Čertova zeď, přírodní památka (PP) Bílé kameny a PP Pod Dračí skálou či přírodní rezervace Hamrštejn. Mezi další přírodní zajímavosti můžeme zařadit skalní obydlí s názvem Skalákovna, skalní útvar Česká brána, mokřady v Jablonném v Podještědí, příměstský park Mannův les nebo památné stromy buk Republiky a Tisíciletá lípa [40].

Jizerské hory jsou již od roku 1968 chráněnou krajinnou oblastí, a proto patří k nejstarším CHKO u nás. Svou rozlohou 368 km² se rozprostírají téměř po celém území samotného pohoří. Na severu tvoří statní hranici s Polskem a na východě přímo navazuje na ochranné pásmo Krkonošského národního parku. Hlavním prvkem ochrany jsou původní lesy, které tvoří téměř 75 % celkové rozlohy [41]. Součástí CHKO Jizerské hory je NPP Čertova zeď, která byla vyhlášena v roce 1964 v blízkosti města

Osečná. Primárním předmětem ochrany jsou rozsáhlé čedičové žíly vypreparované z druhohorních pískovců, které jsou považovány za unikátní geologický jev [42].

CHKO Lužické hory byla vyhlášena v roce 1976. Zvláštní ochranu vyžadují lesy, které tvoří více než polovinu území, a také ohrožené druhy rostlin a živočichů, jež se v této oblasti vyskytují. Její součástí je 16 maloplošných chráněných území, přičemž jednou z nich je i PP Bílé kameny, která se nachází u Rynoltic [43].

Tabulka 10 - Bezbariérovost přírodních atraktivit v SO ORP Liberec

Název přírodní atraktivit	Lokalita	Stručný popis	Označení bezbariérovosti		
					
CHKO Jizerské hory	Severní Čechy	zpevněné/nezpevněné cesty, převaha lesních cest, naučné stezky, informační tabule	B	BD	ČB
CHKO Lužické hory	Severní Čechy	zpevněné/nezpevněné cesty, lesní a luční cesty, naučné stezky, informační tabule	B	BD	ČB
NPP Čertova zeď	u města Osečná	nezpevněné cesty, lesní cesty, kopcovitý terén, naučná stezka, informační tabule	B	BD	ND
PP Bílé kameny	u obce Rynoltice	zpevněné/nezpevněné cesty, převážně luční cesta, naučná stezka, informační tabule	B	BD	ND
PP Pod Dračí skálou	u obce Mníšek	nezpevněná cesta, převážně lesní cesta, kopcovitý terén, naučná stezka, informační tabule	B	BD	ND
PP Panský lom	u města Liberec	částečně zpevněná cesta, převážně lesní cesta, kopcovitý terén, naučná stezka, informační tabule	B	BD	BD
Mokřady v Jablonné	Jablonné v Podještědí	zpevněná cesta, plochý terén, haťové chodníky, lavičky, součástí zámku Nový Falkenburk	B	BD	ČB
Příměstský park Mannův les	Osečná	vycházková trasa, haťové chodníky, místa k odpočinku, informační tabule	B	BD	ČB

Vysvětlivky: B – zcela bezbariérové, ČB – částečně bezbariérové, BD – dostupné s doprovodem, ND – nedostupné, Zdroj: (Vlastní zpracování, 2019) [40, 41, 43, 44, 45]

Veškeré výše zmíněné atraktivity jsou víceméně bez problému dostupné lidem se sluchovým postižením, jelikož při jejich návštěvě není nutností poslouchat výklad potencionálního průvodce. Velkým plusem jsou také informační tabule, které si může zájemce samostatně přečíst.

Pro nevidomé osoby už návštěvy těchto atraktivit představují určitý problém, a proto je příhodné navštěvovat tyto objekty spíše s doprovodem. Velkou překážkou u chráněných krajinných oblastí a dalších maloplošných chráněných území je kopcovitý a nerovnoměrný terén, který je z velké části tvořen lesními cestami, kde se nachází nebezpečné překážky, jakou jsou kameny, větve aj. Trasy jsou rovněž často vedeny přes strmé pěšiny nacházející se v blízkosti strání, které představují pro zrakově postižené osoby těžko zdolatelné úseky. Mokřady v Jablonném v Podještědí a park Mannův les jsou o něco dostupnější, nicméně existence haťových chodníků, které vedou přes nezpevněnou půdu, vyžadují asistenci doprovodu. Informační tabule zkoumaných atraktivit zatím bohužel nejsou dostupné v Braillově písmu.

Obrázek 3 – Haťový chodník v příměstském parku Mannův les
(www.osecna.cz)[45]

Pro osoby s poruchami hybnosti, potažmo osoby na vozíčku mají tyto turistické cíle poměrně limitovanou dostupnost. Trasy nejsou vhodně upraveny pro využívání vozíčkáři a kopcovitá krajina zároveň představuje velkou fyzickou náročnost. Právě z těchto důvodů je návštěva některých památek téměř nemožná. Určité objekty se dají navštívit, ale jedině s pomocí doprovodu, který může asistovat u překonávání

výškových rozdílů nebo vyhýbání se překážkám. Relativně dostupná je PP Panský lom, ke které se dá, po obdržení povolení k vjezdu, přiblížit autem asi na 250 metrů [46].

2.2.2 Kulturně-historické atraktivita

V následující kapitole budou zhodnoceny kulturně-historické atraktivita SO ORP Liberec, a to především hrady, zámky, církevní stavby a další případně pamětihodnosti.

V případě pohybově handicapovaných lidí byla pozornost zaměřena na interní i externí bezbariérovost objektů. Důležitým předmětem pozorování byly schody, prahy, velikost dveří, případné výtahy i existence židlí či laviček určených k odpočinku. Konkrétně budou jednotlivé atraktivita hodnoceny podle toho, zda jsou pro vozíčkáře zcela bezbariérové, částečně bezbariérové, dostupné s doprovodem, anebo zcela nedostupné.

Rovněž bylo hodnoceno, do jaké míry jsou kulturně-historické památky bezbariérové pro osoby se smyslovou dysfunkcí. Předmětem zájmu byla existence akustického výkladu, informace dostupné v Braillově písmu, povolení vstupu s vodícími psy, vodící linie, možnost prohlídky ve znakovém jazyce apod.

Na území SO ORP Liberec se nachází Liberecký zámek a zámek Lemberk, dále hrad Grabštejn a dvě zříceniny hradu Hamrštejn a Starý Falkenburk [47]. Liberecký zámek je ovšem v soukromém vlastnictví a veřejnosti nepřístupný [48].

Tabulka 11 - Bezbariérovost zámků a hradů v SO ORP Liberec

Název kulturně-historické památky	Lokalita	Stručný popis	Označení bezbariérovosti		
					
zámek Lemberk	Jablonné v Podještědí	původně gotický hrad – dnes státní barokní zámek, Národní kulturní památka, několik okruhů prohlídek	ČB	BD	ČB

Vysvětlivky: B – zcela bezbariérové, ČB – částečně bezbariérové, BD – dostupné s doprovodem, ND – nedostupné, Zdroj: (Vlastní zpracování, 2019) [47, 48, 49, 50]

Tabulka 11 – pokračování

hrad Grabštejn	Hrádek nad Nisou	goticko-renesanční hrad, Národní kulturní památka, 6 okruhů prohlídek (včetně speciální dětské a veterinárního muzea)	ČB	BD	ND
zřícenina hradu Hamrštejn	Liberec	součástí přírodní rezervace, lesní nebezpečná cesta, naučná tabule, poblíž cyklostezky, ruiny z 13.st.	B	BD	ND
zřícenina hradu Starý Falkenburk	Jablonné v Podještědí	lesní cesta, ruiny ze 14.st., postaven na ochranu Záhvzdské stezky	B	BD	ND

Vysvětlivky: B – zcela bezbariérové, ČB – částečně bezbariérové, BD – dostupné s doprovodem, ND – nedostupné, Zdroj: (Vlastní zpracování, 2019) [47, 48, 49, 50]

Původní gotický hrad byl vybudovaný v 13. st., následně byl v polovině 16. st. přestavěn na renesanční zámek a během 2. pol. 17. st. byl postupně předělán do současné barokní podoby. Svůj název získal po svých původních majitelích Havlovi z Lemberka a sv. Zdislavě z Lemberka. Návštěvníci zámku si mohou vybrat z několika druhů okruhů, mezi které patří i mimořádné vánoční nebo velikonoční prohlídky [49].

Pro osoby na vozíčku je zámek Lemberk pouze částečně bezbariérový, a i v tomto případě je nutná asistence doprovodu. První a třetí prohlídkový okruh je zcela nedostupný, jelikož se nachází ve vyšších patrech a výtahy k dispozici nejsou. Druhý prohlídkový okruh se nachází v přízemí objektu, ale bohužel není dispozičně vhodný k samostatné prohlídce osoby na kolečkové křesle, poněvadž se tam vyskytují občasné schody a vysoké kamenné prahy [49]. Rovněž zde nejsou k dispozici bezbariérové toalety upravené pro vozíčkáře. Běžné toalety se nacházejí v suterénu, do kterého se návštěvník dostane po zdolání 11 schodů [50]. Plusovým bodem jsou lavičky rozmístěné na nádvoří zámku. Zmíněné překážky v podobě schodů a prahů jsou nepraktické i pro jedince se zrakovým postižením, a proto je příhodné přijít na prohlídku zámku s doprovodem, který může dotyčné osobě pomoci s lepší orientací v neznámém prostoru. Domácí mazlíčci, kteří nejsou v pevné schránce a náruči majitele mají do objektu vstup zakázán. V případě vodících psů je nutná předešlá domluva se

správou objektu, nicméně je preferováno navštěvovat objekt spíše s doprovodem člověka. Dle návštěvního řádu objektu je povoleno po domluvě přijít s vlastním tlumočníkem za předpokladu, že to nebude vyrušovat zbytek skupiny. Pro sluchově omezené osoby jsou dále k dispozici informace v tištěné podobě. Pro držitele průkazů ZTP a ZTP/P je přímo před zámkem vyhrazeno místo na parkování [49].

Hrad Grabštejn byl založený ve 13. st., nicméně během následujících let prošel řadou úprav, díky nimž má dnes podobu spíše zámeckého charakteru. V roce 1945 přešel do státního vlastnictví a stal se součástí vojenského prostoru. Od roku 1993 je přístupný veřejnosti. V současnosti nabízí návštěvníkům prohlídku prostorů, které jsou ve stylu gotiky, renesance, baroka i rokoka [48].

Grabštejn není bezbariérovou památkou, a to z více důvodů. Překážkou pro vozíčkáře je již samotná přístupová cesta a dále potom schodiště a schody vedoucí do prvního a druhého patra hradu. Prodejna vstupenek a tištěných brožur je rovněž v místech, kam je třeba vystoupat po schodech. Po předchozí domluvě s Veterinární základnou Armády České republiky, která využívá část objektu, je možné projet přes vojenský prostor a zaparkovat u hradu. Pozitivní je skutečnost, že na dolním zámeckém nádvoří byla nainstalována toaleta přístupná pro vozíčkáře [50]. Podmínky pro návštěvu osobami se smyslovým handicapem jsou stejné, jako v případě zámku Lemberk.

Hamrštejn je zřícenina hradu asi z 1. poloviny 14. století. Nachází se na vrcholku Ovčí hory nad řekou Lužickou Nisou. Původně byl založen za účelem ochrany hornických děl, nicméně od 16. století přestal být obýván a postupně zchátral. Cestou ke zřícenině Hamrštejn se nachází také informační tabule. Bohužel není vhodným cílem pro osoby na vozíku, ani pro nevidomé, jelikož trasa k ní vede skrze neupravovanou lesní cestu, na které není možné využít automobil. Obdobně je na tom s přístupností zřícenina hradu Starý Falkenburk, která se nachází ve vyšších polohách v lesním prostředí [47].

Ve správním obvodu obce s rozšířenou působností Liberec se nachází 24 kostelů, 3 kaple, 1 bazilika, 1 židovská synagoga a 1 komenda [47]. Vzhledem k množství církevních památek budu zmiňovat pouze ty, které jsou bezbariérové nebo částečně bezbariérové. Za částečně bezbariérové v tomto případě považuji takové církevní objekty, které může vozíčkář snadno navštívit alespoň za asistence doprovodu. Pro nevidomé osoby jsou veškeré církevní památky dostupné s doprovodem, který jim

pouze usnadní orientaci v novém prostředí. Osoby s poruchou sluchu mohou tyto památky navštívit bez problému, nicméně bohoslužby ve znakovém jazyce žádný ze zmíněných kostelů nenabízí, a proto je budu označovat za částečně bezbariérové [51]. Bezbariérovost jsem mimo jiné hodnotila i na základě přístupnosti bezprostředního okolí objektu, a to například podle úpravy přístupové cesty, vzdálenosti od komunikace aj.

Tabulka 12 - Bezbariérovost církevních památek v SO ORP Liberec

Název církevní památky	Lokalita	Stručný popis bezbariérovosti	Označení bezbariérovosti		
					
kostel sv. Jakuba Většího	Bílá	celý objekt bez bariér, vedle silniční komunikace, možnost parkování	ČB	BD	B
kostel sv. Linharta	Hlavice	hlavní vchod - 2 schody, boční vchod-bez schodů X vstup přes travu, upravená komunikace	ČB	BD	ČB
kostel sv. Prokopa	Hodkovice nad Mohelkou	bez schodů, pouze malý práh, parkoviště u kostela, hned u silniční komunikace	ČB	BD	ČB
kostel sv. Maxmiliána	Křížany	bez schodů X vstup přes travnatou cestu, možnost parkování	ČB	BD	ČB
kostel sv. Bonifáce	Liberec-Dolní Hanychov	4 schody s rampou pro vozíček a kočárek X poměrně strmá - nutná asistence doprovodu, vedle autobusové zastávky	ČB	BD	ČB
Kostel sv. Vojtěcha	Liberec-Ostašov	vstup bez bariér, v okolí upravená komunikace	ČB	BD	B
kostel sv. Antonína Paduánského	Liberec-Ruprechtice	2 malé schůdky, široký vstup, upravená cesta kolem objektu, u silniční komunikace	ČB	BD	ČB
kostel sv. Mikuláše	Mníšek	vstup bez schodů X málo upravená travnatá cesta kolem objektu, nutná asistence	ČB	BD	ČB

Vysvětlivky: B – zcela bezbariérové, ČB – částečně bezbariérové, BD – dostupné s doprovodem, ND – nedostupné, Zdroj: (Vlastní zpracování, 2019) [47, 48, 51, 52, 53]

Tabulka 12 – Pokračování

kostel sv. Barbory	Rynoltice	přední vchod-strmá cesta a schody, zadní vchod-bez schodů X travnaté okolí bez větší úpravy, nutný doprovod	ČB	BD	ČB
kostel sv. Kateřiny Alexandrijské	Stráž nad Nisou	vstup z upravené rovné cesty, bez schodů, možnost parkování	ČB	BD	B
kostel sv. Mikuláše	Světlá pod Ještědem	vstup bez schodů, široké dveře, ihned u silniční komunikace X štěrková cesta kolem objektu	ČB	BD	B
bazilika sv. Vavřince a sv. Zdislavy	Jablonné v Podještědí	2 ploché schod-nutná asistence X široké dveře, upravená cesta před objektem	ČB	BD	ČB
kaple Vzkříšení	Liberec-Vratislavice nad Nisou	možnost vstupu po schodech i po rovině, dobrá komunikační dostupnost	ČB	BD	B
Židovská synagoga	Liberec	bezbariérový vstup, široké dveře, vedle silniční komunikace X cesta před vstupem z drobných dlažebních kostek	ČB	BD	B

Vysvětlivky: B – zcela bezbariérové, ČB – částečně bezbariérové, BD – dostupné s doprovodem, ND – nedostupné, Zdroj: (Vlastní zpracování, 2019) [47, 48, 51, 52, 53]

Jedním z hlavních monumentů Liberce je radnice, která se nachází v centru města na náměstí Dr. E. Beneše. Jedná se o novorenesanční stavbu, která vznikla pod vedením vídeňského architekta F. Neumanna v roce 1893. Na exteriéru budovy jsou očividné bohatě zdobené fasády a malované vitráže. Při prohlídce interiéru jsou k vidění historická díla uměleckořemeslné práce. V letních měsících mají navíc návštěvníci možnost pohlédnout na město Liberec z 61 metrů vysoké věže [54].

Obrázek 4 - Liberecká radnice (Eva Kačabová, 2019)

Objekt je na některých webových stránkách prezentován jako bezbariérový [55], což bohužel není. Dle mého názoru by se dal označit za částečně bezbariérový. Hlavním problémem je poměrně vysoký počet schodů, kterému musí návštěvník čelit hned při vstupu do objektu. Další bariérou je samotné okolí stavby, respektive náměstí, které je vydlážděno kostkami nepravidelných tvarů. Kromě náměstí, se tato úprava povrchu vyskytuje i v přilehlých uličkách a blízkém okolí historického centra. Pro běžného člověka je to poměrně nepříjemné, pro vozíčkáře fyzicky náročné a pro nevidomé osoby dokonce nebezpečné, jelikož hrozí zakopnutí o vyčnívající dlažební kostku. Interiér radnice se naproti tomu snaží být bezbariérový, a to především díky relativně novému výtahu pro osoby s omezenou schopností pohybu [55]. Lidé se zrakovým handicapem zase určitě ocení možnost komentované prohlídky s průvodcem [56]. Prohlídky ve znakovém jazyce bohužel neprobíhají, ale dostupné jsou papírové prospekty.

Tabulka 13 - Bezbariérovost radnice v Liberci

Název turistického cíle	Lokalita	Označení bezbariérovosti		
				
Liberecká radnice	Liberec	ČB	BD	ČB

Vysvětlivky: B – zcela bezbariérové, ČB – částečně bezbariérové, BD – dostupné s doprovodem, ND – nedostupné, Zdroj: (Vlastní zpracování, 2019) [55, 56]

2.2.3 Kulturně-společenské zařízení

Do kapitoly kulturně-společenské zařízení byly zahrnuty především muzea, galerie, divadla a kina. Hodnocena bude zejména bezbariérovost daných objektů pro osoby na vozíčku, existence bezbariérových toalet a dostupnost parkovacích míst v blízkosti zařízení. Rovněž bude pohlíženo na připravenost těchto zařízení pro smyslové postižené návštěvníky, tedy nevidomé a hluchoněmé osoby.

Na území SO ORP Liberec nalezneme 10 muzeí, 5 galerií, 5 divadel, 4 kina a za zmínku stojí i unikátní kryt civilní obrany v Liberci.

Tabulka 14 - Bezbariérovost muzeí a galerií v SO ORP Liberec

Muzea a galerie	Lokalita	Označení bezbariérovosti		
				
Muzeum betlémů	Kryštofovo údolí	B	BD	ČB
Muzeum papírové krásy	Liberec	B	BD	ND
Muzeum historické hasičské techniky	Chrastava	B	BD	B
Minimuzeum výroby másla	Bílý kostel nad Nisou	B	BD	ČB

Vysvětlivky: B – zcela bezbariérové, ČB – částečně bezbariérové, BD – dostupné s doprovodem, ND – nedostupné, BWC – bezbariérové WC, Zdroj: (Vlastní zpracování, 2019) [48, 50, 57, 58]

Tabulka 14 – pokračování

Severočeské muzeum (uzavřeno do podzimu 2020)	Liberec	B	BD	ND
Podještědské muzeum	Český dub	B	BD	ND
Technické muzeum	Liberec	B	BD	B
Automuzeum	Liberec	B	BD	ČB
Rodný dům Ferdinanda Porscheho	Liberec	B	BD	ND, BWC
Městské muzeum a galerie	Chrastava	B	BD	ČB
Galerie Pod radnicí	Liberec	B	BD	ND
Galerie Studna	Liberec	B	BD	ND
Galerie Prostor 228	Liberec	B	BD	ND
Oblastní galerie-Lázně	Liberec	B	BD	ČB
Centrum Vlasty Buriana	Liberec	B	BD	B
Kryt civilní obrany	Liberec	B	BD	ND

Vysvětlivky: B – zcela bezbariérové, ČB – částečně bezbariérové, BD – dostupné s doprovodem, ND – nedostupné, BWC – bezbariérové WC, Zdroj: (Vlastní zpracování, 2019) [48, 50, 57, 58]

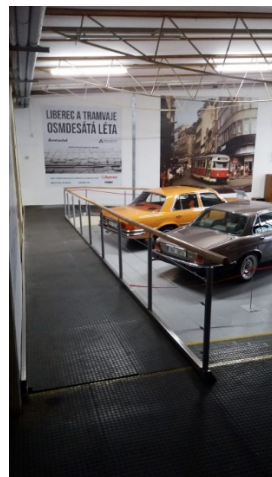
Muzeum lidových betlémů je jednou z hlavních atraktivit Kryštofova údolí. V muzeu je k vidění přes 20 betlémů od miniaturních po obrovské, přičemž nejstarší exponát pochází z roku 1846. Část výstavy se nachází ve venkovních prostorech, tudíž k ní mají bez problému přístup i lidé na vozíčku. Betlémy nacházející se uvnitř už jsou hůře dostupné, a to z důvodů několika schodů, prahu a šířce dveří. Plusem je ovšem parkoviště, dostupné přímo u objektu [58].

V městečku Chrastava se nachází muzeum historické hasičské techniky, které nabízí hasičské vybavení všeho druhu. Zajímavostí je určitě historická část náčiní, jehož výroba se datuje až k 18. st. Objekt je označován jako bezbariérový a na webu Libereckého kraje je dokonce dostupná mapa s trasou pro vozíčkáře, která vede od autobusového nádraží k muzeu [58].

Muzeum másla a chleba je v podstatě jediným svého druhu na světě. K vidění je přes 200, mnohdy kuriózních, exponátů náčiní, jež sloužilo a slouží na výrobu másla a

chleba. Toto malé muzeum si otevřel ve vlastním rodinném domku pan Vlastimil Hyška, kde jsou k dispozici i prohlídky jeho sbírky. Část vybavení muzea, které se nachází na zahradě, je přístupné i osobám na vozíčku. Vzhledem k domácímu prostředí a individuálnímu zacházení s návštěvníky, by po předchozí domluvě a menší asistenci, neměl být problém ani s prohlídkou interiéru [59].

Technické muzeum v Liberci vybudovalo za dobu své existence již 4 pavilony, které nabízí ukázky dopravních prostředků, ale třeba i stroje z historie textilního průmyslu. V pavilonu A jsou k vidění osobní dopravní prostředky jako jsou automobily, motocykly a kola. Pavilon B je zaměřený na historii válečných letounů a průmyslovou výrobu. Při prohlídce třetího pavilonu návštěvníci narazí na dějiny hromadné dopravy, tedy tramvají, vlaků a autobusů. Nejnovější pavilon D nabízí výstavu luxusních a sportovních značek automobilů. Vstup do areálu i objekt samotný je uzpůsobený pro pohyb vozíčkářů. Cesty mezi exponáty jsou široké, a rovněž jsou uvnitř objektu vybudovány rampy k umožnění průjezdu jedincům na kolečkovém křesle. Kladně bych zhodnotila i občasné židle, které se dají využít k odpočinku. Bohužel doposud nejsou v objektu nainstalované toalety pro vozíčkáře. Popisky exponátů v Braillově písmu, ani audio prohlídky zatím dostupné nejsou [60].

Obrázek 5 - Vstup do Technického muzea a rampa pro vozíčkáře (Eva Kačabová, 2019)

Část expozice z auto-muzea Liberec se nachází přímo na nádvoří areálu, což jej činí dostupnější pro širší spektrum návštěvníků. Velká část vystavených veteránů je stále pojízdná, a proto je možné si je prohlídnout během popojíždění po areálu objektu. Mezi

exponáty patří například legendární Volkswagen Brouk, ale také světové značky jako jsou Fiat, Škoda či Zaporožec. Společným rysem všech vystavených vozů jsou konstrukce s motory uloženými vzadu [58].

Oblastní galerie Liberec je pátou největší galerií na území České republiky. Založena byla již v roce 1953, přičemž od roku 2014 sídlí v budově bývalých městských lázní. V prostorách galerie nalezneme přes 21 000 uměleckých děl z České republiky i dalších evropských zemí. Tyto sbírky jsou k vidění ve 3 stálých expozicích, a současně v galerii probíhají krátkodobé výstavy. Areál má k dispozici parkoviště i vlastní kavárnu. Interiér objektu je částečně bezbariérový, ale vstupu do objektu dominuje řada schodů. Problém lze vyřešit speciální přenosnou rampou, ovšem vzhledem ke strmosti schodů je nutná asistence doprovodu. Prohlídku je možné absolvovat i s průvodcem, přičemž nabízí výklad v jazyce německém, ale ve znakové řeči bohužel ne [58].

U nepřístupných muzeí byl nejčastější problém s výskytem schodů a neuzpůsobené dveře. Galerie jsou zase často umístěny ve sklepních prostorech, kam také vedou úzká schodiště. V žádném muzeu ani galerii bohužel nenabízejí speciální služby pro smyslově postižené výletníky. Ovšem zajímavostí rodného domu Ferdinanda Porscheho je, že tam nabízejí zapůjčení iPadů, díky kterým je možné si expozici prohlédnout individuálně a v interaktivní podobě [61].

Tabulka 15 - Bezbariérovost divadel a kin v SO ORP Liberec

Divadla a kina	Lokalita	Označení bezbariérovosti		
				
Loutkový soubor Ještěd	Český dub	ND	BD	ČB
Divadlo F. X. Šaldy	Liberec	ND	BD	ND
Malé divadlo F.X. Šaldy	Liberec	ND	BD	ND
Naivní divadlo	Liberec	ND	BD	ND
Lidové sady-divadlo bez opony	Liberec	ND	BD	ND
Cinema City	Liberec	ČB	B	B, BWC
CineStar	Liberec	ČB	B	B, BWC
Kino Varšava	Liberec	ČB	BD	ND
Městské kino	Chrastava	ČB	BD	ND

Vysvětlivky: B – zcela bezbariérové, ČB – částečně bezbariérové, BD – dostupné s doprovodem, ND – nedostupné, BWC – bezbariérové WC, Zdroj: (Vlastní zpracování, 2019) [58, 62, 63, 64]

Loutkový soubor Ještěd byl založený členy TJ Sokol v České Dubu, kde fungoval až do roku 1966. Následujících pár let byl mimo provoz, až do svého znovuoobnovení v roce 1972. V současné době hraje soubor pouze marionetami na dlouhých nitích v klasickém kukátku nebo na krátkých nitích na volné scéně. Vzhledem k tomu, že soubor cestuje se svým představením po okolí, záleží na bezbariérové přístupnosti daného objektu. Představení, které se odehrávají ve venkovních prostorech, bývají bezbariérová [58].

Na libereckém náměstí Dr. E. Beneše stojí jedno z nejstarších divadel v naší republice, jehož historie sahá až do roku 1883. Jedná se o Šaldovo divadlo, jehož součástí je i scéna Malého divadla. V obou budovách mohou zájemci navštívit představení v žánru činohry, opery či baletu. Pro osoby s poruchou hybnosti na vozíčku je toto zařízení bohužel jen těžko přístupné, jelikož bezbariérový není vstup, ani samotné prostory divadla, kterým chybí i hygienické zařízení pro invalidy. Představení jsou nabízeny s titulky v cizím jazyce, ale české titulky, které by uvítali osoby s poruchou sluchu, v nabídce nejsou [62].

V nákupním centru Fórum Liberec se nachází multikino Cinema City, které je plně uzpůsobeno pro osoby na vozíčku. Součástí areálu je vyhrazené bezbariérové parkoviště, invalidní toalety i dostupné výtahy. Cinema City podporuje i nevidomé osoby, jelikož do jejich prostor mohou i vodící psi. Pro nedoslýchavé je kino částečně bez bariér, poněvadž je většina zahraničních filmů s titulky, ale české filmy nikoliv [63]. Na stejném principu funguje i multikino Cinestar, které se nachází v obchodním centru Nisa [64].

Ostatní divadla a kina bohužel nejsou technicky, ani nabídkou uzpůsobeny pro využívání zdravotně handicapovanými lidmi.

2.2.4 Jiné atraktivity

V této kapitole budou hodnoceny ostatní atraktivity cestovního ruchu oblasti SO ORP Liberec, jako jsou turistické trasy, cyklotrasy, rozhledny a další. Speciální pozornost budu věnovat vyhlášené zoologické a botanické zahradě v Liberci, a současně také unikátnímu EKOParku. Na závěr této kapitoly budu zkoumat vědecko-zábavní centrum iQLANDIA a jeho další součásti, tedy iQPARK a iQPLANETÁRIUM. Potenciál oblasti pro návštěvu zdravotně postiženými osobami bude zkoumán obdobně jako u

předchozích kapitol, tedy na základě bezbariérovosti atraktivit pro vozíčkáře, a současně podle nabídky pro osoby trpící smyslovým handicapem.

Na zkoumaném území SO ORP Liberec se bohužel žádná bezbariérová pěší, ani cyklotrasa nenachází, nicméně některé z nich se dají považovat alespoň za částečné bezbariérové nebo dostupné s doprovodem.

Tabulka 16 - Bezbariérovost turistických tras v SO ORP Liberec

Turistická trasa	Stručný popis	Označení bezbariérovosti		
				
Bikepark Ještěd	3 cyklo trasy různých obtížností (3,1 - 6,8 km)	B	ND	ND
Hřebenovka	trasa pro pěší, cyklisty i běžkaře, na Česko-saském území	B	BD	ND
Jizerská magistrála	pěší a cykloturistika, 180 km dlouhá trasa několik nástupních míst	B	BD	ČB
K rozvodí moří	cyklotrasa, náročnější terén, 40,9 km, okruh Liberec-Mníšek-Bedřichov-Liberec	B	ND	ND
Meziměstská trasa	cyklo výlet z Liberce do Jablonce nad Nisou a zpět, 21,2 km	B	ND	ND
Mezinárodní cyklotrasa Odra-Nisa	cyklostezka - 591 km, na území Česka, Německa a Polska	B	ND	ND
Na vrchol Ještědu	pěší a cyklo trasa, okruh Horní Hanychov-Ještěd-Rašovka-Horní Hanycov, 22,3 km	B	BD	ND

Vysvětlivky: B – zcela bezbariérové, ČB – částečně bezbariérové, BD – dostupné s doprovodem, ND – nedostupné, Zdroj: (Vlastní zpracování, 2019) [65,66]

Tabulka 16 – Pokračování

Vrcholová trasa na Ještěd	cyklo trasa z centra Liberce na Ještěd a zpět, 49 km	B	ND	ND
Okolo Ypsilonky	cyklo trasa, okruh Mníšek-Chrastava-Stráž nad Nisou-Mníšek, 19,1 km	B	ND	ND
Císařský kámen	pěší trasa z Liberce na rozhlednu na Císařském kameni, 10,9 km	B	BD	ND
Hravé putování ještědským lesem	naučná a prožitková cesta na území Liberce, cca 3 km	B	BD	B
Ještědské Pláně	pěší výlet s využitím lanovky, okruh Horní Hanychov-Ještěd-Panský lom-Horní Hanychov	B	BD	ND
Lesní naučná stezka Harcov	pěší a cyklo trasa, 11 informačních tabulí, cca 2 hodiny	B	BD	ND
Naučná stezka Vesecké údolí	pěší trasa vedoucí Liberce, 7 zastávek, 2,3 km	B	BD	ČB
Po stopách Liebiegů	pěší procházka Libercem, 17 zastávek	B	BD	ČB
Liberecký quest	zábavná turisticko-poznávací hra v oblasti Lidových sadů (Liberec), cca 3 km	B	ND	ČB

Vysvětlivky: B – zcela bezbariérové, ČB – částečně bezbariérové, BD – dostupné s doprovodem, ND – nedostupné, Zdroj: (Vlastní zpracování, 2019) [65,66]

Za částečně dostupnou považuji například Jizerskou magistrálu, a to především z toho důvodu, že na trase existuje několik nástupních míst, které byly zvoleny podle přístupnosti a možnosti parkování. Potencionální návštěvník si tedy předem může

zvolit, odkud a kam se po Jizerské magistrále vydá. Cesty jsou upravené do takové míry, že je mohou využívat i cyklisté a lidé na kolečkových bruslích či koloběžkách. V úvahu se ovšem musí brát i roční období, jelikož zasněžené cesty mohou jízdu po komunikaci značně zkomplikovat, a to především vozíčkářům. Na každém významném rozcestí jsou umístěny informační mapy. Na trase jsou během sezóny rozmístěny i stánky s občerstvením, a na větších zastávkách jsou i restaurace [66].

Naučně zábavná stezka ještědským lesem je doporučována i lidem na vozíku nebo rodinám s kočárkem. Trasa je převážně z kopce a po rovině, takže na handicapované osoby nečeká žádné stoupání do kopce, nicméně téma naučné stezky je spíše dětského charakteru, a proto není pro dospělé osoby příliš lákavá [65].

Z části bezbariérové jsou i trasy, které vedou městem Liberec, tedy naučná stezka Veseckým údolím, putování po stopách Liebiegů i tzv. Liberecký quest. Výhodou je, že trasy nevedou přes úseky s prudkým stoupáním, nicméně jako mínus vnímám již zmiňované dlažební kostky, které se v Liberci nachází na více místech. Ve všech třech případech je určitě vhodné, aby byla osoba na vozíčku doprovázena další osobou [65].

Tabulka 17 - Vyhlídky a rozhledny v SO ORP Liberec

Název a lokalita	Stručný popis	Označení bezbariérovosti		
				
Vyhlídková věž-Jablonné v Podještědí	součástí bývalého farního kostela Narození Panny Marie z 13.st.	B	BD	ND
Popova skála u Hrádku nad Nisou	skalní vyhlídka, výhled na Lužické hory, strmý kopec, cca 3 h	B	ND	ND
Rozhledna Lidové sady-Liberec	35 m, 155 schodů, z roku 1900, romantismus a secese	B	BD	ND
Liberecká výšina	rozhledna s restaurací, 25 m, v roce 1900 vybudoval Liebieg	B	BD	ND
Dračí kámen	skalní vyhlídka na Dračím vrchu, přístupná od roku 1902	B	ND	ND

Vysvětlivky: B – zcela bezbariérové, ČB – částečně bezbariérové, BD – dostupné s doprovodem, ND – nedostupné, Zdroj: (Vlastní zpracování, 2019) [47]

Žádné ze zmíněných vyhlídek či rozhledem nejsou dostupné pro osoby s poruchou hybnosti. Vyhlídky se nachází v lesním prostředí a trasy k nim jsou velmi strmé,

přičemž samotné vyhlídky mají několik schodů. Z těchto důvodů se mi zdají vyhlídky nevhodné, mimo jiné i pro osoby nevidomé. Ani rozhledny svými technickými parametry neumožňují vstup osobám upoutaným na vozík. Pro lidi se zrakovým handicapem jsou rozhledny přístupnější, ale spíše s asistencí doprovodu [47].

Mezi zajímavé atraktivity Liberce patří také zoologická zahrada, botanická zahrada, EKOPark či DinoPark.

Tabulka 18 - Bezbariérovost zahrad a parků v SO ORP Liberec

Parky a zahrady	Stručný popis	Označení bezbariérovosti		
				
ZOO Liberec	Nejstarší zoo v Česku a Slovensku, jedinečné druhy živočichů, naučná stezka	B	ČB, BD	B, BWC
Botanická zahrada Liberec	Nejstarší botanická zahrada v ČR, otevřena roku 1895, 9 pavilonů + venkovní exponáty	B	BD	B, BWC
EKOPark Liberec	Vznik roku 2016, důraz na přírodu a ekologii, život offline	B	BD	ČB
DinoPark	Nauka o historii planety země, ve 3 patrech nákupního centra	B	BD	B, BWC

Vysvětlivky: B – zcela bezbariérové, ČB – částečně bezbariérové, BD – dostupné s doprovodem, ND – nedostupné, BWC – bezbariérové WC, Zdroj: (Vlastní zpracování, 2019) [67, 71, 73, 80]

Zoologická zahrada Liberec je unikátním místem, který nabízí k vidění 152 druhů zvířat, a to na ploše asi 13 hektarů. Tato zoo byla založena v roce 1904, což z ní dělá tu nejstarší v Česku i na Slovensku. Mimo jiné se zoo Liberec věnuje komplexní ochraně přírody podporováním projektů na záchranu vysoce ohrožených druhů živočichů. Jako jediná zahrada v České republice chová kupříkladu paviány pláštíkové, kozorožce dagestánské či nahury modré. Raritou mezi zvířaty liberecké zoo je tygr indický, v bílé podobě [67], nicméně jeho chov by měl pomalu skončit, jelikož se zoologická zahrada rozhodla tygry už dále nerozmnožovat a zaměřit se spíše na ohrožené druhy [68].

Celý areál zoologické zahrady je bezbariérový, jediné, na co je třeba upozornit je převýšení mezi horní a dolní částí zahrady. K dispozici je rovněž bezbariérová toaleta a

přebalovací pult pro malé děti. Za vratnou zálohu 500 korun nabízí zoo pronájem dřevěných vozíků pro děti, kočárků, ale také kolečkových křesel [67]. Součástí areálu zoologické zahrady je naučná stezka o lesních ekosystémech Jizerských hor. Cílem je především přiblížit zábavnou a aktivní formou skutečnosti o biotopu v blízkosti zoo Liberec [69]. Při vytváření této stezky bylo myšleno i na potencionální nevidomé návštěvníky, jelikož jsou u vybraných druhů zvířat, jako jsou sloni, tygři či žirafy, informační cedule v Braillově písmu. Kromě toho si mohou zájemci na pokladně zapůjčit speciální hmatové figurky, které mají ještě více přiblížit zrakově postiženým lidem vzhled zvířat [70]. Návštěvníci naučné stezky jsou také pobízeni k tomu, aby si trasu zkusili projít se zakrytýma očima, aby se vžili do života zrakově handicapovaných [69]. Do areálu mají domácí zvířata sice vstup zakázán, ale vlastníkům vozíčkových psů s platným průkazem je udělena výjimka. V neposlední řadě zoo nabízí po předchozí domluvě komentované prohlídky. Bezbariérovost zoologické zahrady Liberec ještě navíc podtrhují velmi přehledné, a především informativní webové stránky [67].

Další rekord drží liberecká botanická zahrada, která je nejstarší botanickou zahradou v České republice, přičemž byla otevřena v roce 1895. Zahrada nabízí jak interní výstavu, v podobě skleníků, tak exponáty ve venkovní části areálu. Uvnitř je umístěno 9 skleníků s rostlinami různých druhů a původů, včetně akvária s tropickými rybami, dalšími živočichy a vodními rostlinami [71]. Objekt je bezbariérový, a to včetně horního patra, kam je možné dojet výtahem [72], a současně jsou ihned u vstupu k dispozici toalety pro invalidy. Do celé botanické zahrady je možné vstoupit i s vodícím psem pro slepce [71].

Poměrně novým projektem, který vznikl v roce 2016 je EKOPark, jež se rozpíná na pozemku o 5000 m². Jeho hlavním posláním je ukázat lidem, že zábavný den můžeme zažít i bez internetu, mobilu a zkrátka přebytné techniky dnešní doby. Park skýtá inspirativní prostředí pro aktivní i odpočinkové trávení volného času. Návštěvníci, kteří si chtějí zasporthovat mohou využít venkovní posilovnu tzv. workoutové hřiště, dále jsou v průběhu sezóny k dispozici lekce jógy, sebeobrany Kravmaga, tance a další. Zájemci, především děti, mohou zavítat do kreativní dílničky a odnést si domů i suvenýr. Velmi jedinečné jsou dřevěné vyhlídkové prodejny v korunách stromu, kde si mohou mimo jiné lidé i odpočinout, ať už na židlích nebo v houpací síti. Samozřejmostí je i několik stánků s občerstvením. Kdo by chtěl zůstat přes noc, může využít dostupného

ubytování v apartmánech. Areál je bezbariérový, kromě atrakcí, které jsou umístěny ve výšce mezi korunami stromů. Pejsci s průkazem asistenčního nebo vodícího psa mají vstup povolen, pro ty ostatní je připravený u vstupu tzv. dog station, kde je útulný stín i miska s vodou. Vzhledem k tomu, že se park zaměřuje na ekologii, nepatří k areálu žádné vyhrazené parkoviště [73].

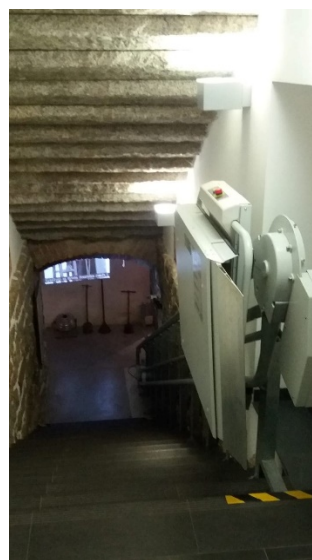
V nákupním centru Plaza, do kterého se vchází z náměstí Dr. E. Beneše se nachází DinoPark. Jedná se o zábavní park, který je rozmístěn ve třech patrech nákupního střediska. Hlavní myšlenkou je blíže seznámit veřejnost s historií planety Země, a zejména s obdobím druhohor, v němž žili dinosauři. DinoPark cílí převážně na děti školního a předškolního věku, nicméně se bezpochyby jedná o zajímavou podívanou, kterou ocení i rodiče a dospělí návštěvníci. Jelikož se park nachází v nákupním středisku, jsou k dispozici výtahy, bezbariérové toalety i vyhrazené parkování pro invalidy. Kromě toho jsou v prostorách DinoParku rozmístěné lavičky, na kterých si mohou pohybově omezené osoby, těhotné ženy, senioři či jinak znevýhodnění návštěvníci odpočinout. Asistenční a vodící psi mohou s majitelem vstoupit do objektu po předložení platného průkazu. Nevidomí si mohou vyzkoušet jaké to je, být paleontologem, při hledání koster v písku či si vyslechnout poutavé informace o dinosaurech ve speciálním kině [80].

Tabulka 19 - Bezbariérovost zábavního střediska iQLANDIA

Zábavní zařízení	Stručný popis	Označení bezbariérovosti		
				
iQLANDIA	Vědecko-zábavné středisko, 4 patra, 10 expozic, pro všechny věkové kategorie	ČB	ČB, BD	ČB (expozice GEOlab není), BWC
iQPARK	Informační a zábavní středisko pro nejmenší, 5 expozic	ČB	ČB, BD	B, BWC
iQPLANETÁRIUM	6 dokumentů o vesmíru a planetě Zemi	ČB	ČB, BD	B, BWC
iQFABLAB	5 kurzů na otestování technických dovedností	ČB	ČB, BD	B, BWC

Vysvětlivky: B – zcela bezbariérové, ČB – částečně bezbariérové, BD – dostupné s doprovodem, ND – nedostupné, BWC – bezbariérové WC, Zdroj: (Vlastní zpracování, 2019) [81]

Zábavní středisko iQLANDIA je čtyřpatrový zdroj zábavy pro celou rodinu. Centrum se skládá z 10 oddělení, které tvoří expozice Člověk, Živly, Kosmo, GEO, Vodní svět, GEOLab, Věda v domě, Sexmise, Překonané vynálezy a Relaxační prostory. Kromě vzdělávání zábavnou formou, se snaží iQLANDIA přiblížit běžné veřejnosti, jaké to je, žít s určitým handicapem. Návštěvník si může například vyzkoušet jaké to je číst a psát Braillovým písmem nebo může zkusit v zatemnělé místnosti, která imituje pokoj, jaké to je žít úplně po tmě. Dále může podrobit zkoušce i své další smysly, jako je sluch a hmat. Téměř celý komplex je navíc přístupný pro vozíčkáře, vyjma expozice GEOLab. Ve středu budovy se nachází pozvolně stoupající dráha, která já přístupná ze všech pater, rovněž je k dispozici několik výtahů. Tam, kde je to zapotřebí jsou k dispozici rampy nebo schodišťové plošiny. Pro osoby, které by si chtěly odpočinout, je připravený kout s občerstvením a všudypřítomné lavičky. Samozřejmostí jsou bezbariérové toalety. Pro nevidomé je určitě vhodnější, aby objekt navštívili s doprovodem, jelikož orientace v tak velkém areálu není jednoduchá. Vzhledem k vysokému výběru expozic a atrakcí si návštěvu zajisté užijí i sluchově postižení návštěvníci. Součástí parkoviště jsou i vymezená parkovací místa pro invalidy [81]

Obrázek 6 - Bezbariérové řešení prostoru v iQLANDIA (Eva Kačabová, 2019)

Středisko iQPARK má obdobný, informačně-zábavný charakter, ale zaměřuje se především na menší děti. Mezi jeho pět expozic patří Vodní světy a klamy, Svět kolem nás, Malá ordinace, Schopnosti a dovednosti a Už vím proč. V iQPLANETÁRIU se mohou zájemci blíže seznámit s vesmírem a naší planetou. Návštěvu projekce je třeba si předem zarezervovat, přičemž je možné vybírat z šesti různých představení. Do iQLABU si zase návštěvníci přichází vyzkoušet své technické dovednosti prostřednictvím pěti nabízených kurzů. Koncept bezbariérovosti je v těchto zařízeních stejný, tudíž jsou všude rozmístěné výtahy či rampy [81].

2.3 Realizační předpoklady

Realizační předpoklady jsou důležitým aspektem pro samotnou realizaci cestovního ruchu ve zkoumané destinaci (Mariot, 1983, in 106Linderová, 2013). V této části práce nás budou zajímat ubytovací a stravovací zařízení, sportovně-rekreační zařízení a dostupnost bezbariérové přepravy.

Informace byly získávány především ze sekundárních zdrojů dostupných na webových stránkách zejména Českého statistického úřadu, informačního střediska Liberec a také na stránkách jednotlivých ubytovacích, stravovacích i sportovně-rekreačních zařízení. Další poznatky byly čerpány z osobní návštěvy některých zařízení, případně z emailové a telefonické komunikace. Pozornost byla věnována technickým parametrům jednotlivých zařízení, tedy existenci schodů či výtahů, výskytu prahů a přístupnosti vstupů. Dále se pohlíželo na vybavenost zařízení, vhodnou pro uspokojení potřeb osob se smyslovým handicapem.

2.3.1 Ubytovací zařízení

Ubytovací zařízení lze rozdělit do kategorií, a to na hotel, hotel garni, hotel, motel, penzion a na ostatní ubytovací zařízení do kterých spadají kempy, chatové osady, turistické ubytovny, a rovněž i koleje, internáty, svobodárny apod. (Křížek a Neufus, 2014).

Při hodnocení dostupnosti ubytovacích zařízení jsem sledovala především bezbariérové vstupy do celého objektu, bezbariérovost pokojů, existenci bezbariérových hygienických zařízení a v neposlední řadě také možnost parkování. Nejčastější formou

sbírání informací byla telefonická komunikace, jelikož na internetových stránkách hotelů a dalších ubytovacích zařízení nejsou dostatečně podrobné údaje.

Podle Českého statistického úřadu je v SO ORP Liberec celkem 88 ubytovacích zařízení [74]. Podmínkám bezbariérového ubytování odpovídá pouze 15 z nich [75] a [76].

Nejčastější problém je v kapacitě bezbariérových pokojů, a proto je nutné pobyt rezervovat dopředu, aby měl návštěvník garanci volného bezbariérově upraveného pokoje. Některá zařízení mají sice bezbariérové prostory a pokoje, ale nemají vhodný vstup do samotné budovy. Drtivá většina alespoň částečně bezbariérových zařízení se nachází v Liberci. Vybrané hotely mají ozvučené výtahy a tlačítka v Braillově písmě, ve většině případů jsou povolena domácí zvířata a ve všech zařízení by byli ochotni ubytovat hosta s vodícím psem. Pro sluchově postižené osoby zatím bohužel žádný z hotelů a dalších ubytovacích zařízení speciální služby nenabízí.

V příloze 1 jsou zmíněna bezbariérová ubytovací zařízení, která disponují minimálně bezbariérovým pokojem a hygienickým zařízením, výtahem nebo možností ubytování v přízemí a v neposlední řadě mají přístupný vchod do objektu. Dále jsou zaznamenána ta zařízení, jež jsou částečně bezbariérová, tedy mají například překážky v podobě schodů u vstupu do zařízení. Ubytovací zařízení, která nenabízejí bezbariérové pokoje byly vyhodnoceny jako nedostupné [75] a [76].

Tabulka 20 – Počet bezbariérových ubytovacích zařízení v SO ORP Liberec

Liberec a okolí	Bezbariérovost UZ				Celkem UZ	Vyjádření počtu bezbariérových UZ v %
	Hotel	Penzion	Ostatní UZ	celkem		
	11	3	1	15		
	11	3	1	15	88	17,05

Vysvětlivky: UZ – ubytovací zařízení, Zdroj: (vlastní zpracování, 2019) [74, 75, 76]

2.3.2 Pohostinská zařízení

Hodnocení pohostinských zařízení bylo zaměřeno na restaurace, bary, kavárny, cukrárny, vinárny, pivnice a další stravovací zařízení, která se nachází ve zkoumané oblasti. Když to bylo možné, byly potřebné informace získávány z portálů jednotlivých měst a obcí, dále byly využity webové stránky disway.org, presbariery.cz a zejména

visitliberec.eu. V některých případech byla využita telefonická komunikace, a u některých podniků v Liberci i osobní návštěva. V rámci dostupnosti pro pohybově postižené byl hodnocen bezbariérový vstup do pohostinského zařízení, dále bezbariérové prostory uvnitř objektu, přičemž důraz byl kladen na existenci bezbariérové toalety.

Na území SO ORP Liberec je k dispozici návštěvníkům 160 pohostinských zařízení, z nichž je 21 považováno za bezbariérové. I v případě stravovacích zařízení se většina z nich nachází v městě Liberec. Valná část obcí disponuje velmi omezeným množstvím stravovacích zařízení, někdy nemají dokonce žádná. Navíc je většina těchto restaurací či hostinců velmi starých a nemoderních, a proto u nich nalezneme bezbariérovou dostupnost jen zřídka [77], [78] a [79].

V příloze 2 jsou uvedena zcela bezbariérová pohostinská zařízení, která mají přizpůsobený vstup do podniku, místa k sezení i toalety. Ani v jedné z restaurací a dalších zařízeních nejsou poskytovány speciální služby pro zrakově či sluchově handicapované [77], [78] a [79].

Tabulka 21 - Počet bezbariérových pohostinských zařízení v SO ORP Liberec

Liberec a okolí	Celkový počet PZ	Počet bezbariérových PZ	Vyjádření počtu bezbariérových PZ v %
	160	21	12,5

Vysvětlivky: PZ – ubytovací zařízení, Zdroj: (vlastní zpracování, 2019) [77, 78, 79]

2.3.3 Sportovně-rekreační zařízení

Do hodnocení sportovně-rekreačních zařízení byly zařazeny aquaparky, koupaliště, lyžařská střediska, posilovny aj. Informace byly čerpány z internetových portálů jednotlivých středisek, skrze telefonickou a emailovou komunikaci a v neposlední řadě z vlastní zkušenosti. Mezi využití webové stránky patří zejména disway.org, presbariery.cz, firmy.cz a kudyznudy.cz.

Tabulka 22 - Bezbariérovost sportovně-rekreačních zařízení v SO ORP Liberec

Sportovně-rekreační zařízení	Označení bezbariérovosti		
			
Aquapark Centrum Babylon, Liberec	ČB	BD	B –boční vstup, široký vstup, rampy, výtah, BWC, VP
Koupaliště, Český Dub	ČB	BD	ČB, BWC
Koupaliště Sluníčko, Liberec	ČB	BD	ČB – bezbariérový vstup
Krytý bazén, Liberec	ČB	BD	B-plošiny (přístup až k bazénu), BWC, VP
Ski areál Ještěd, Liberec	ČB	BD	B – bezbariérové přístupy do budov objektu, BWC, VP
Sport park (střelnice), Liberec	ČB	BD	B-vstup, střelnice lze upravit pro osoby na vozíčku, BWC, VP
Sport park (bowling), Liberec	ČB	BD	B-vstup, speciální dráhy pro handicapované, BWC, VP
Sportovní areál Vesec, Liberec	ČB	BD	B-bezbariérové cesty, BWC, VP
Liberecký tenisový klub, Liberec	ČB	BD	B-celý areál, BWC, VP
Stadion u Nisy, Liberec	ČB	BD	B-vyhrazené místo pod tribunou, bezbariérové vstupy, BWC, VP
Tipsport Arena, Liberec	ČB	BD	B-vyhrazená místa pro vozíčkáře, vstupy, BWC, VP
Sportovní hala Dukla, Liberec	ČB	BD	B-vyhrazené místo z boku stadionu, vstupy, BWC, VP
Vodní nádrž Harcov	ČB	BD	B-přístup, BWC
Home Credit Arena, Liberec	ČB	BD	B-vyhrazená místa, vstupy, BWC, VP
Sokolovna, Liberec	ČB	BD	B-vstupy, BWC, VP

Vysvětlivky: B – zcela bezbariérové, ČB – částečně bezbariérové, BD – dostupné s doprovodem, ND – nedostupné, BWC – bezbariérové WC, VP – vyhrazené parkoviště, Zdroj: (Vlastní zpracování, 2019) [77, 78, 82]

2.3.4 Bezbariérová přeprava

Městská hromadná doprava (MHD) je v SO ORP Liberec zajištěna autobusovými a tramvajovými spoji, příměstská potom železniční a autobusovou infrastrukturou. V současné době je v Liberci provozováno několik autobusových linek, na nichž jezdí některé spoje s bezbariérovými vozidly. Úplnou bezbariérovost ovšem ruší fakt, že ne všechny zastávky splňují atributy dostupnosti pro zdravotně handicapované. Velkým nedostatkem je rovněž absence informačních stojanů v Braillově písmě a signálních

stojanů. Bezbariérové tramvajové linky jezdí pouze v těch částech Liberce, kde je většina zastávek vyřešena bezbariérově, respektive přístup k nim [84].

Tabulka 23 - Bezbariérovost tramvajových zastávek v Liberci

MHD Liberec	Trasa	Celkový počet zastávek/z toho bezbariérové
Tramvajové linky		
2	Lidové sady-ZOO - Dolní Hanychov	17/16
3	Lidové sady-ZOO - Dolní Hanychov	21/20
5	Viadukt - Vratislavice n.N. výhybna	13/12
11	Viadukt - Jablonec n.N., Tyršovy sady	23/19

Zdroj: (vlastní zpracování, 2019) [83]

V rámci speciální dopravy v Liberci je provozován tzv. sociální automobil, přičemž na jeho využití mají právo vozíčkáři, osoby vlastníci ZTP nebo ZTPP a osoby s nemocí pohybového aparátu. Další podmínkou je, že cíl nebo počátek cesty musí být zdravotnické zařízení na území města Liberec, dům sociálních služeb na území města Liberec, domov důchodců, centrum postižených, Krajský úřad nebo Magistrát města Liberec. Sociální automobil je provozován ve všední dny od 7:00 do 16:00, a pro jeho využití je potřebné předešlé objednání na konkrétní čas a místo [83].

Příměstskou autobusovou dopravu na zkoumaném území zabezpečuje ČSAD Liberec, spoje mezi Libercem a Prahou, případně jinými většími městy potom zajišťuje společnost Student Agency nebo Flixbus. Dopravce ČSAD Liberec využívá vozy od několika výrobců, přičemž se jedná v drtivé většině o autobusy Karosa, za něž se řadí Irisbus a SOR. Bezbariérové vozy jezdí jen v určitých časech, a proto je nezbytné si cestu předem naplánovat [85]. Vozy společností Student Agency a Flixbus bohužel nejsou bezbariérové, respektive jejich konstrukce neumožňují přesun osoby na vozíku do autobusu, a zároveň nemají vozy připravené prostory na umístění vozíku mezi sedadly. Potencionální cestující tedy musí být natolik mobilní, aby se samostatně nebo za pomoci svého doprovodu dostali na palubu autobusu. Dále společnosti poskytují přepravu skládacího vozíku a jiných zdravotnických pomůcek v zavazadlovém prostoru, a rovněž také přepravu asistenčních a vodících psů, bez dalších poplatků [86] a [87].

V SO ORP Liberec se nachází 4 autobusová nádraží, 3 jsou v Liberci a 1 v Hodkovicích nad Mohelkou, ani jedno z nich bohužel nedisponuje vodícími liniemi, jízdními řády v Braillově písmu nebo bezbariérovou toaletou [87] a [88].

Železniční přepravu na území Liberce a okolí zajišťují především České dráhy (ČD), a na lince Praha-Liberec je to opět Student Agency, respektive Regiojet. Mezi vlaky ČD, které jsou bezbariérové patří SC Pendolino a Railjet, u dalších typů vlaků jako jsou InzerCity, Eurocity či Expres potom záleží na konkrétním spoji [89]. U všech souprav vlaků Regiojet na trase Praha-Ostrava-Žilina jsou instalovány mobilní nájezdové plošiny, které mohou cestující využívat samostatně. U ostatních spojů je nutné nahlásit cestu s předstihem, aby byla připravena přenosná nájezdová rampa [87].

Vlakové nádraží se nachází ve 14 městech, případě obcích v SO ORP Liberec, přičemž bezbariérová nebo alespoň částečně bezbariérová jsou jen některá z nich.

Tabulka 24 - Bezbariérovost vlakových stanic v SO ORP Liberec

Vlakové stanice	Označení bezbariérovosti		
			
Liberec	B- elektronický informační systém	B-akustické majáčky, štítek na zábradlí	B-vstup do budovy, pokladna, nástupišť, mobilní zvedací plošina, BWC
Chrastava	ČB	BD	ČB-vstup do budovy X nástupišť není, BWC
Hodkovice nad Mohelkou	ČB	BD	ND
Jablonné v Podještědí	ČB	BD	ND
Hrádek nad Nisou	ČB	BD	ND, BWC
Bílý Kostel nad Nisou	ČB	BD	ND
Chotyně	ČB	BD	ČB-vstup do budovy X nástupišť není
Jeřmanice	ČB	BD	ND
Kryštofovo Údolí	ČB	BD	ČB-vstup na nástupišť X není vstup do objektu
Křižany	ČB	BD	ND
Mníšek	ČB	BD	ND
Oldřichov v Hájích	ČB	BD	ND
Rynoltice	ČB	BD	ND
Zdislava	ČB	BD	ČB-vstup do budovy X nástupišť není

Vysvětlivky: B – zcela bezbariérové, ČB – částečně bezbariérové, BD – dostupné s doprovodem, ND – nedostupné, BWC – bezbariérové WC, Zdroj: (Vlastní zpracování, 2019) [89]

2.3.5 Cestovní kanceláře, cestovní agentury a webové portály

Na území SO ORP Liberec se nachází 10 cestovních agentur a 30 cestovních kanceláří, nicméně žádná z nich se nespécializuje na dovolené pro zdravotně znevýhodněné osoby. Ve většině případů tyto společnosti nabízí alespoň vybrané zájezdy pro seniory, které jsou často poskytovány se slevou. Jednou z možností je využít některou z cestovních kanceláří, která vytváří dovolenou na míru, a sestavit si tak zájezd podle specifických potřeb. U většiny běžných cestovních společností je možné zvolit alespoň letovisko s bezbariérovým hotelem a zajistit asistenci během dopravy [82].

Existují webové portály, které vznikly za účelem usnadnit lidem s handicapem cestování, navštěvování různých památek a institutů, ale i s cílem ulehčit zvládání běžných činností. Zmínit můžeme například presbariery.cz, což je program, který již více jak 20 let realizuje Pražská liga vozíčkářů. Tento program se původně zrodil s cílem zmapovat bezbariérové objekty v Praze, ale za dobu svého působení se zvládl rozšířit do celé České republiky [78]. Dalším takovým portálem je vozejkov.cz, kde se lidé na vozíku podílí o svoje zkušenosti z života s handicapem [72]. Obdobným způsobem funguje i disway.org, kde lidé označují bezbariérová místa České republiky, která navštívili a mají s nimi dobré zkušenosti [77]. Vozka.org je mimo jiné i elektronický magazín o životě na vozíčku, který má především inspirovat a motivovat osoby s tělesným postižením, a také překonávat sociální bariéry v podobě informování veřejnosti [90]. Podávat základní informace o bezbariérovosti by měly i webové stránky jednotlivých měst, objektů a zařízení, ale bohužel to tak ve většině případů není a v některých případech jsou webové portály dokonce nefunkční. Vhodným informačním kanálem jsou také oficiální stránky informačního střediska Liberec, konkrétně visitliberec.eu.

2.4 Selektivní předpoklady

Tato kapitola se zabývá organizacemi, které jsou zaměřeny na podporu zdravotně postižených osob. Na území SO ORP se nenachází organizace, které by se zaměřovaly přímo na cestování zdravotně handicapovaných osob, ale je zde spousta institucí, které pomáhají financovat například rehabilitační a lázeňské pobyty či pořádání různých sportovních a volnočasových aktivit.

Státní nezisková organizace Svaz tělesně postižených v České republice má krajskou organizaci i v Libereckém kraji, která je koordinačním a řídicím orgánem pro obhajování, prosazování a také naplňování potřeb a zájmů tělesně postižených osob. Organizace zajišťuje rekondiční pobyty, sociální rehabilitaci, různé druhy poradenství a odborná školení. Dále pomáhá uskutečňovat sportovní akce a další zájmovou činnost [90].

Další neziskovou organizací je nadační fond Pomoc v nouzi Liberecko se sídlem v Bílém Kostele nad Nisou. Účelem fondu je podpora sociálně či finančně znevýhodněných jednotlivců a rodin, nemocných lidí a handicapovaných osob. Finanční podpora putuje zejména do oblasti bydlení, lázeňských a rehabilitačních center, dále na nákup léků, zdravotnických pomůcek a jiných lékařských prostředků [92].

Společnost MCU KOLOSEUM poskytuje chráněná pracovní místa jedincům se zdravotním postižením, a tím jim dává větší možnost integrace do společnosti. Kromě toho poskytuje poradenské, vzdělávací, kulturní, sportovní i rehabilitační služby pro zdravotně znevýhodněné osoby. V neposlední řadě nabízí osobní asistenci, rozvoz obědů handicapovaným občanům a seniorům či zapůjčování různých kompenzačních pomůcek [95].

Příspěvková organizace APOSS Liberec se zaměřuje na ambulantní a pobytové sociální služby. V rámci ambulantních služeb nabízí organizace možnost docházení postižených osob do centra denních služeb, kde se zájemci mohou zapojovat do různých pracovních činností a zájmových či volnočasových aktivit, které napomáhají upevnit postavení jedince ve společnosti. Cílovou skupinou jsou v tomto případě osoby s mentálním postižením a osoby s autismem ve věku od 7 let. Pobytové služby jsou potom poskytovány prostřednictvím domova pro osoby se zdravotním postižením, a to zejména mentálně postiženým osobám starších 18 let [93].

Subjektem, který podporuje handicapované osoby je i nakladatelství tělesně postižených malířů, jež malují ústy a nohama, UMÚN. Nakladatelství funguje v České republice již od roku 1993, přičemž je jeho primární náplní vyhledávat tělesně postižené umělce, kteří kvůli imobilitě rukou nemohou malovat klasickým způsobem. Díla malířů jsou potom prodávána v různých podobách a výtěžek z jejich prodeje se využívá na

financování stipendií, na výstavy a další projekty podpory lidí s těžkým zdravotním postižením [94].

2.5 Zhodnocení potenciálu Liberce a okolí pro rozvoj cestovního ruchu osob se zdravotním postižením

Hlavním cílem této práce bylo zhodnocení potenciálu Liberce a okolí pro rozvoj cestovního ruchu se zaměřením na zdravotně postižené osoby. Vzhledem k rozsahu zkoumaného území byla oblast hodnocení vymezena na správní obvod obce s rozšířenou působností Liberec. Při výzkumu oblasti byly podstatné lokalizační, realizační a selektivní předpoklady. U lokalizačních předpokladů byla pozornost věnována přírodním atraktivitám, kulturně-historickým atraktivitám, kulturně-společenským zařízením a dalším atraktivitám jako jsou turistické trasy, cyklotrasy, rozhledny a vyhlídky. U realizačních předpokladů byl kladen důraz na ubytovací, pohostinská a sportovně-rekreační zařízení, na existenci bezbariérové přepravy, a rovněž na nabídku cestovních kanceláří i agentur a kvalitu webových portálů. V rámci selektivních předpokladů se zkoumala činnost organizací zaměřených na zdravotně postižené osoby.

Hlavním zdrojem informací byla sekundární data získaná z webových stránek měst a obcí, dále webových stránek jednotlivých atraktivit, zařízení, informační center aj. Současně byly informace sbírány na základě telefonické a emailové komunikace, a v neposlední řadě osobní návštěvou města Liberec.

Na základě získaných informací byla sestavena tabulka subjektivního hodnocení potenciálu cestovního ruchu pro zdravotně znevýhodněné osoby v Liberci a okolí (viz tabulka 25).

Tabulka 25 - Hodnotící kritéria na úrovni Liberce a okolí

Hodnotící kritérium	Charakteristika	Body
bezbariérové ubytovací zařízení	17,05 % (> 10 % všech UZ)	1
bezbariérové pohostinské zařízení	12,5 % (> 10 % všech PZ)	1
sportovně-rekreační zařízení	bezbariérové koupaliště/aquaparky (ano) fotbalové, hokejové a jiné stadiony (ano) jiná sportoviště (ano)	2 2 2
přístupné cyklotrasy a turistické stezky	víc než 10 % turistických stezek méně než 10 % cyklotras přizpůsobeny sjezdovky a trasy běžeckého lyžování	3 2 0
kulturně-historické památky	hrady/zámky/kostely částečně přístupné s doprovodem úplně přístupné hrady/zámky/kostely muzea/galerie/skanzeny přístupné s doprovodem částečně přístupná muzea/galerie/skanzeny zcela přístupná muzea/galerie/skanzeny divadla přístupná s doprovodem	1 3 1 2 3 1
cestovní kanceláře	nabídka zájezdů pro zdravotně postižené osoby v tuzemsku (ano/ne) nabídka zájezdů pro zdravotně postižené osoby v zahraničí (ano/ne)	0 0
webové informační portály	ne	0
Celkem		24

Zdroj: (vlastní zpracování, 2019, podle Linderová, 2012)

Zkoumaná oblast Liberec a okolí získala podle stanovených hodnotících kritérií 24 bodů. To značí, že má tato oblast zvýšený potenciál pro rozvoj cestovního ruchu zdravotně postižených osob. Z výsledku je patrné, že má hodnocená oblast ještě značný prostor pro zlepšení. Jako zásadní problém vnímám nedostatečnou způsobilost webových portálů k informování handicapovaných osob o bezbariérové dostupnosti cílové destinace. Informace o bezbariérovosti dané atraktivity či zařízení byly často neúplné, zastaralé nebo dokonce chybné. Navíc se webové stránky zaměřují převážně

na bezbariérovost pro vozíčkáře, avšak bariéry pro smyslově postižené ve většině případů uváděny nejsou. V těchto situacích jsou potencionální zdravotně postižení návštěvníci odkázáni na podrobnější výzkum prostřednictvím telefonické nebo emailové komunikace, což představuje značný úbytek času. Na druhou stranu musím podotknout, že portály vybraných zařízení byly zpracovány kvalitně a přehledně, jedná se zejména o internetové stránky zoologické zahrady Liberec a vědecko-zábavního parku iQLANDIA. Dále jsem postrádala více turistických tras, upravených pro zdravotně postižené osoby, jelikož ve většině případů musí tělesně i zrakově postižení jedinci spoléhat na asistenci doprovodu. V neposlední řadě musím poukázat na vysoký počet provozovaných cestovních kanceláří a agentur, z nichž se ani jedna nezaměřuje na pobyty či zájezdy pro zdravotně handicapované osoby.

I přes zmíněné nedostatky se některé objekty a zařízení snaží odbourávat existující bariéry. Jedná se především o novější a modernější zařízení, která byla budována s ohledem na potencionální návštěvníky z řad zdravotně handicapovaných. Ráda bych připomenula například Technické muzeum v Liberci, které je pro vozíčkáře zcela bezbariérové a vytváří jim tak stejné podmínky pro návštěvu, jako lidem bez omezení. Dále také zoologickou zahradu Liberec, která ve svém areálu vybudovala stezku pro zrakově postižené nebo zábavní středisko iQLANDIA, které se snaží přiblížit svět zdravotně postižených osob širší veřejnosti. Pozitivní je, že Liberec a okolí disponuje poměrně velkým množstvím kulturně-historických památek, které jsou bezbariérové, případně alespoň částečně bezbariérové, anebo mají velký potenciál k tomu, aby se bezbariérovými staly.

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo zanalyzovat a vyhodnotit potenciál cestovního ruchu pro zdravotně postižené návštěvníky v Liberci a okolí, s přihlédnutím na výzkumné otázky, které byly vytyčeny na začátku praktické části práce.

První otázka se věnovala možnostem bezbariérového ubytování ve zkoumané oblasti. V Liberci a okolí se podle Českého statistického úřadu nachází 88 ubytovacích zařízení, nicméně jako bezbariérová, případně částečně bezbariérová byla shledána pouze 15 z nich, což je 17,05 %. Výsledkem by v tomto případě mohl být o mnoho lepší. Jako nejčastější problém jsem zaznamenala překážky u vstupů do zařízení, jako jsou schody, prahy nebo příliš úzké dveře, a také absenci speciálních pomůcek pro smyslově postižené, jako jsou třeba informace v Braillově písmu či světelná signální zařízení. Párkrát jsem se při zjišťování stavu přístupnosti setkala s nedostatkem zkušeností personálu, který nebyl schopen zodpovědět základní otázky o bezbariérovosti. Na druhou stranu ovšem byli zaměstnanci zkoumaných ubytovacích zařízení vždy příjemní, a ochotní najít řešení.

Druhá otázka se týkala propagace ubytovacích zařízení ve vymezené oblasti. Většina zařízení využívá k propagaci své webové stránky, případně internetové stránky informačního centra příslušné oblasti. Je nutné zmínit, že některé webové portály ubytovacích subjektů nebyly z hlediska bezbariérových služeb, posouzeny jako dostatečně informativní. Jiná ubytovací zařízení mají zajištěnou reklamu díky ostatním službám, které nabízejí. Jako příklad můžeme uvést Centrum Babylon Liberec, který nabízí i ubytování, ale reklamu si vytváří především prostřednictvím svého aquaparku.

Třetí otázka se zaměřovala na pohostinská zařízení v Liberci a okolí a jejich připravenost na návštěvu zdravotně postižených osob. Na vytyčeném území se nachází 160 ubytovacích zařízení, přičemž bezbariérových je pouze 21, tedy 12,5 % z celkového počtu. Největší podíl bezbariérových pohostinských podniků se nacházel v městě Liberec, kde se vyskytovala snaha o zajištění bezbariérového vstupu a invalidních toalet. V případě přilehlých obcí se bezbariérový přístup u pohostinských zařízení objevoval jen zřídka. Je to dáno především zastaralostí tamních restaurací a hostinců. Dále je třeba zmínit, že v žádném ze zkoumaných zařízení nebyly k dispozici jídelní lístky v Braillově písmu.

Čtvrtá otázka upírala pozornost na možnosti využití volného času v Liberci a okolí pro zdravotně handicapované osoby. Jelikož je nabídka turistických cílů v dané oblasti opravdu rozsáhlá, je velký předpoklad, že budou uspokojeny potřeby i zdravotně znevýhodněných osob. Z kulturně-historických památek se nabízí několik bezbariérových církevních pamětihodností. V rámci kulturně-společenských zařízení se jako bezbariérové prokázalo například Technické muzeum v Liberci nebo multikina Cinema City a CineStar. Dalším vhodným cílem pro zdravotně znevýhodněné osoby je bezesporu zoologická zahrada Liberec, která kromě toho, že je zcela bezbariérová, nabízí i speciální stezku pro nevidomé návštěvníky, kde jsou informační popisky o zvířatech v Braillově písmu. Nezapomínáme ani liberecká botanická zahrada, která má všechny expozice přístupné bez bariér. V neposlední řadě je třeba vypíchnout vědecko-zábavní centrum iQLANDIA, které se snaží být bezbariérové v mnoha ohledech. Oblast bezbariérových sportovně-rekreačních zařízení reprezentuje několik sportovních stadionů.

Poslední otázka cílila na téma možnosti získávání informací o pobytech vhodných pro zdravotně postižené osoby. Nejrychlejší a nejrozšířenější způsob pro zjišťování informací je skrze webové portály, avšak je nutné dodat, že internetové portály jednotlivých zařízení nejsou často dostačující. Nejschůdnějším řešením je potom zvolit telefonickou nebo emailovou komunikaci se zodpovědnými osobami daných zařízení, anebo s pracovníky informačních center. Vhodnými webovými portály pro zjišťování bezbariérovosti v oblasti cestovního ruchu jsou také disway.org, presbariery.cz či vozejkov.cz.

Pro další rozvoj potenciálu v oblasti Liberec a okolí je žádoucí zlepšit přísun informací ohledně bezbariérovosti turistických cílů, a samozřejmě pokračovat v procesu debarierizace oblasti, tak jak to skutečnosti dovolí.

Literární zdroje

- BÍNA, Jan. 2002. Hodnocení potenciálu cestovního ruchu v obcích České republiky. *URBANISMUS A ÚZEMNÍ ROZVOJ* [online]. 5(1/2002) [cit. 2019-11-03]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1456/jaro2007/KRGCR/um/Hodnocen__potenci_lu_CR_v_obc_ch__R_b_na.pdf
- BÍNA, Jan. 2010. *Aktualizace potenciálu cestovního ruchu v České republice: Závěrečná zpráva úkolu B.10/CR* [online]. Česká republika: Ústav územního rozvoje, [cit. 2019-11-14]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/5121420-Aktualizace-potencialu-cestovniho-ruchu-v-ceske-republice.html>
- BOWTELL, James. 2014. *Assessing the Market Attractiveness and Development of the Accessible Tourism Industry in Europe: A Focus on Major Travel and Leisure Companies* [online]. Loughborough, [cit. 2019-10-19]. Dostupné z: https://www.accessibletourism.org/resources/assessing-the-market-attractiveness-and-the-development-of-the-accessible-tourism-industry_bowtell-2014.pdf
- BUBENÍČKOVÁ, Hana, Petr KARÁSEK a Radek PAVLÍČEK. 2012. *Kompenzační pomůcky pro uživatele se zrakovým postižením*. Brno: TyfloCentrum Brno. ISBN 978-80-260-1538-3
- ČERNÁ, Marie et. al. 2008. *Česká psychopedie: speciální pedagogika osob s mentálním postižením*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1565-3
- ENAT. 2008. *Services and Facilities for Accessible Tourism in Europe: Working together to make tourism in Europe Accessible for All* [online]. ENAT, [cit. 2019-11-06]. Dostupné z: https://www.accessibletourism.org/resources/enat_study-2_services_and_facilities_en.pdf
- GÚČIK, Marian. 2000. *Základy cestovného ruchu*. Banská Bystrica: Občianske združenie Ekonómia. ISBN 80-8055-355-6

GÚČIK, Marian. 2004. *Krátký slovník cestovního ruchu*. Banská Bystrica: Slovensko-švajčiarske združenie pre rozvoj cestovního ruchu. ISBN 80-88945-73-9

HÁJKOVÁ, Vanda et al. 2006 *Specifika pro handicapované klienty služeb cestovního ruchu* [online]. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj, [cit. 2019-10-17]. Dostupné z: <http://www.mmr.cz/getmedia/dec21386-b551-48e4-bbad-113ab984a35e/GetFile10.pdf>

INDROVÁ, Jarmila et al. 2008. *Cestovní ruch pro všechny*. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR. ISBN 978-80-7399-407-05

JANČO, Milan. 2009a. *Památky ve správě NPÚ a jejich zpřístupňování návštěvníkům s omezenou schopností pohybu* [online]. Praha: Národní památkový ústav, [cit. 2019-11-12]. Dostupné z: <http://www.emuzeum.cz/admin/files/Pamatky-NPU-zpristupnovani.pdf>

JANČO, Milan. 2009b. *Jak dobýt hrad: památky takřka bez bariér 2 : seznam vybraných nemovitých kulturních památek přístupných pro osoby se sníženou schopností pohybu*. 3., aktual. a dopl. vyd. Praha: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště. ISBN 978-80-87104-47-7.

JESENSKÝ, Ján. 2000. *Andragogika a gerontagogika handicapovaných*. Praha: Karolinum. Pedagogika (Grada). ISBN 80-718-4823-9

KOCUROVÁ, Marie. 2002 *Speciální pedagogika pro pomáhající profese*. Plzeň: Západočeská univerzita. ISBN 80-708-2844-7

KOTÍKOVÁ, Halina. 2013. *Nové trendy v nabídce cestovního ruchu*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4603-6

KŘÍŽEK, Felix a Josef NEUFUS. 2014. *Moderní hotelový management: nové trendy a metody v řízení hotelů, aktualizované informace o hotelovém provozu a jeho organizaci, optimalizace provozu s ohledem na ekologii a etiku, praktické příklady a fotografická příloha*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4835-1

LEIDNER, 2006. Rüdiger. Tourism accessible for all in Europe. *NatKo - Nationale Koordinationsstelle Tourism für Alle e.V. NatKo* [online]. [cit. 2019-10-15]. Dostupné z: http://www.rollinggrains.com/archives/Tourism_for_all_in_Europe_Leidner_2006.pdf

LINDEROVÁ, Ivica. 2012. Hodnotenie potenciálu Českej republiky pre rozvoj cestovného ruchu zdravotne postihnutých návštevníkov. *Ekonomická revue cestovného ruchu: vedecký časopis Ekonomickej fakulty Univerzity Mateja Bela*. Banská Bystrica: Ekonomická fakulta UMB, **45**(1), 12-27. ISSN 0139-8660

LINDEROVÁ, Ivica. 2013. *Cestovní ruch: základy a právní úprava*. Jihlava: Vysoká škola polytechnická Jihlava. ISBN 978-80-87035-82-5

LINDEROVÁ, Ivica. 2015. Ekonomické a sociokultúrne dopady sociálneho cestovného ruchu. In: *Hradecké ekonomické dny: Recenzovaný sborník mezinárodní odborné konference* [online]. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, [cit. 2019-11-06]. ISBN 978-80-7435-547-9. ISSN 2464-6040. Dostupné z: https://uni.uhk.cz/hed/site/assets/files/1048/proceedings_2015_2.pdf

LINDEROVÁ, Ivica. 2018 *Cestovní ruch osob se zdravotním postižením*. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-267-3

MCCABE, Scott, Lynn MINNAERT a Anya DIEKMANN. 2012. *Social tourism in Europe: theory and practice*. Buffalo, NY: Channel View Publications. ISBN 978-1-84541-232-6

MICHALÍK, Jan. 2011. *Zdravotní postižení a pomáhající profese*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-859-3

NOVOSAD, Libor. 2009. *Poradenství pro osoby se zdravotním a sociálním znevýhodněním: základy a předpoklady dobré poradenské praxe*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-509-7

NOVOTNÁ, Marie. 2005. Ohodnocení geografického potenciálu pro cestovní ruch. In: *Geografie, cestovní ruch a rekreace: sborník referátů ze semináře pořádaného při příležitosti významného životního jubilea Doc. JUDr. Stanislavy Šprincové, CSc. : Olomouc, 17.3.2005*. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 80-244-1221-7

POUROVÁ, Marie. 2010. *Marketing a management venkovského cestovního ruchu*. Praha: Vysoká škola cestovního ruchu a teritoriálních studií. ISBN 978-80-254-7787-8

RENOTIÉROVÁ, Marie a Libuše LUDÍKOVÁ. 2003. *Speciální pedagogika*. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 80-244-0646-2

SLONKOVÁ, Eva. 2011 *Perspektivy a omezení samostatného života člověka s těžkým tělesným postižením*. Olomouc. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Vedoucí práce Petra Jurkovičová

SLOWÍK, Josef. 2007. *Speciální pedagogika*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1733-3

UNWTO. 2013. *Recommendations on Accessible Tourism* [online]. Spain: World Tourism Organization (UNWTO) [cit. 2019-11-11]. Dostupné z: http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/unwto_recommendations_on_accessible_tourism.pdf

WHO. 2011. *World Report on Disability* [online]. Malta: World Health Organization, 2011 [cit. 2019-11-06]. Dostupné z: https://www.accessibletourism.org/resources/who_world-report-on-disability-2011-nmh_vip_1101_summary-accessible-pdf-en.pdf

WTO. 2001. *Globální etický kodex cestovního ruchu* [online]. World Tourism Organization, [cit. 2019-11-10]. Dostupné z: <http://www.socr.cz/file/3283/Glob%C3%A1ln%C3%AD%20etick%C3%BD%20kodex%20CR%20-%20%C4%8Desky.pdf>

ZELENKA, Josef a Martina PÁSKOVÁ. 2012. *Výkladový slovník cestovního ruchu*. Kompletně přeprac. a dopl. 2. vyd. Praha: Linde Praha. ISBN 978-80-7201-880-2

Internetové zdroje

- [1] History. *OITS: International Social Tourism Organisation* [online]. Brusel, c2019 [cit. 2019-10-08]. Dostupné z: <http://www.oits-isto.org/oits/public/section.jsf?id=1179>
- [2] Všeobecná deklarace lidských práv. *Lidská práva* [online]. c2019 [cit. 2019-10-08]. Dostupné z: <http://www.lidskaprava.cz/student/uvod-do-lidskych-prav/clanky/vseobecna-deklarace-lidskych-prav>
- [3] Definitions. *OITS: International Social Tourism Organisation* [online]. Brusel, c2019 [cit. 2019-10-08]. Dostupné z: <http://www.oits-isto.org/oits/public/section.jsf?id=39>
- [4] Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. Ministerstvo práce a sociálních věcí, c2019 [cit. 2019-11-10]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/umluva-osn-o-pravech-osob-se-zdravotnim-postizenim>
- [5] Dokumenty evropské agendy. *Senát Parlamentu České republiky* [online]. Senát PČR, c2019 [cit. 2019-11-10]. Dostupné z: <https://www.senat.cz/prezentace/historieHandler.do?op=prepare&id=1579>
- [6] Antidiskriminační zákon. *Epravo.cz* [online]. EPRAVO.CZ, 2019 [cit. 2019-11-10]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/antidiskriminacni-zakon-59391.html>
- [7] European disability strategy 2010-2020. *European Commission* [online]. European Commission's DG for Employment, Social Affairs & Inclusion, c2019 [cit. 2019-10-20]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1484&langId=en>
- [8] Accessible Tourism. *UNWTO* [online]. The World Tourism Organization, c2019 [cit. 2019-10-21]. Dostupné z: <http://www2.unwto.org/en/content/accessible-tourism>
- [9] Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1107/2006: o právech osob se zdravotním postižením a osob s omezenou schopností pohybu a orientace v letecké dopravě. *Úřad pro civilní letectví* [online]. Úřad pro civilní letectví, c2019 [cit. 2019-11-10]. Dostupné z: <https://www.caa.cz/dokumenty/predpisy/zakladni-informace-k->

narizenim-eu/ochrana-cestujicich/narizeni-evropskeho-parlamentu-a-rady-es-c-1107-2006/

[10] Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1107/2006: o právech osob se zdravotním postižením a osob s omezenou schopností pohybu a orientace v letecké dopravě. *EUR-Lex: Access to European Union law* [online]. European Union, 2019 [cit. 2019-11-10]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX%3A32006R1107>

[11] Se zdravotním postižením žije každý desátý občan ČR. *Český statistický úřad* [online]. Praha: ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, c2019, 16. 4. 2014 [cit. 2019-10-26]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/se_zdravotnim_postizenim_zije_kazdy_desaty_obcan_cr_20140416

[12] Tělesné postižení. *Práce OZP* [online]. AV Institut, c2019 [cit. 2019-10-27]. Dostupné z: <https://www.praceozp.cz/recruiter/t-lesn-posti-en-0>

[13] Zrakové postižení. *Práce OZP* [online]. AV Institut, c2019 [cit. 2019-10-28]. Dostupné z: <https://www.praceozp.cz/recruiter/zrakov-posti-en-0>

[14] Braillovo písmo. *Shaman.cz: tak trochu jinou cestou* [online]. Jan Štráfelda, 2019 [cit. 2019-10-28]. Dostupné z: <http://www.shaman.cz/sifrovani/braillovo-pismo.htm>

[15] Zákon č. 384/2008 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob. In: . ročník 2008, číslo 384. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2008-384>

[16] Stručné vymezení sluchového postižení a oslabení sluchového vnímání. *Katalog podpůrných opatření* [online]. Olomouc: Univerzita palackého v olomouci, 2019 [cit. 2019-10-28]. Dostupné z: <http://katalogpo.upol.cz/sluchove-postizeni-nebo-oslabeni-sluchoveho-vnimani/1-strucne-vymezeni-sluchoveho-postizeni-a-oslabeni-sluchoveho-vnimani/>

[17] Znaková řeč. *Modrý koník* [online]. c2019 [cit. 2019-10-28]. Dostupné z: <https://www.modrykonik.cz/vychova/znakova-rec/>

- [18] Kolik je v České republice zrakově postižených lidí? *Poslepu.cz* [online]. WordPress, c2019, 1. 6. 2018 [cit. 2019-10-28]. Dostupné z: <https://poslepu.cz/kolik-je-v-ceske-republice-zrakove-postizenych-lidi/>
- [19] Statistika počtu osob se sluchovým postižením. *Česká unie neslyšících* [online]. Česká unie neslyšících, c2019, 17. 5. 2017 [cit. 2019-10-28]. Dostupné z: <https://www.cun.cz/blog/2017/05/17/statistiky-poctu-osob-se-sluchovym-postizenim/>
- [20] Accessible cities. *ENAT: European Network for Accessible Tourism* [online]. toolip, 2019 [cit. 2019-11-02]. Dostupné z: <https://www.accessibletourism.org/?i=enat.en.accessible-cities>
- [21] Le Cheque Vacances. *ANCV* [online]. ancv, c2019 [cit. 2019-11-02]. Dostupné z: <https://www.ancv.com/le-cheque-vacances>
- [22] Relaciones internacionales. *Instituto de Mayores y Servicios Sociales* [online]. Instituto de Mayores y Servicios Sociales (Imsero), c2015 [cit. 2019-11-02]. Dostupné z: https://www.imsero.es/imsero_01/el_imsero/relaciones_internacionales/index.htm
- [23] European Federation of Youth Hostel Associations (EUFED). *Lobby Facts* [online]. c2019 [cit. 2019-11-02]. Dostupné z: <https://lobbyfacts.eu/representative/0157e14aa7b541fd973f9b534e012b31/european-union-federation-of-youth-hostel-associations>
- [24] Program Calypso. *EURACTIV* [online]. EurActiv Network, c2019 [cit. 2019-11-02]. Dostupné z: <https://euractiv.cz/section/evropske-fondy/news/novy-program-ma-podporovat-znevychodnene-turisty-006870/>
- [25] European Destination of Excellence. *CzechTourism* [online]. CzechTourism - Česká centrála cestovního ruchu, 2019 [cit. 2019-11-02]. Dostupné z: <http://www.eden-czechtourism.cz/o-projektu-eden/>
- [26] EUROKLÍČ VE SVĚTĚ. *EUROKLÍČ* [online]. Asociace krajů ČR, c2019 [cit. 2019-11-02]. Dostupné z: http://www.eurokeycz.com/6_svet.html
- [27] O projektu Rodinné pasy. *Rodinné pasy* [online]. RODINNÉ PASY, c2014 [cit. 2019-11-03]. Dostupné z: <http://jiznimorava.rodinnepasy.cz/>

- [28] Rada seniorů. *Senior Pas: Slevy a výhody pro seniory* [online]. Sun Drive Communications, c2010 [cit. 2019-11-03]. Dostupné z: <http://www.seniorpasy.cz/cs/rada-senioru.php>
- [29] Mapy bez bariér: Usnadní plánování výletů a dovolených. *Mapy bez bariér: Budujeme bezbariérovou mapu České republiky* [online]. Konto bariery [cit. 2019-11-03]. Dostupné z: <http://web.mapybezbarier.cz/o-projektu/>
- [30] O projektu. *Pohraničí bez bariér* [online]. Evropský fond pro regionální rozvoj, c2019 [cit. 2019-11-03]. Dostupné z: <https://ukbezbarier.eu/o-nas>
- [31] Poznávejte Česko bez bariér. *Kudy z nudy* [online]. CzechTourism, c2019 [cit. 2019-11-04]. Dostupné z: <https://www.kudyznudy.cz/aktuality/borte-bariery>
- [32] Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 181/2011: o právech cestujících v autobusové a autokarové dopravě. *EUR-Lex: Access to European Union law* [online]. European Union, 2019 [cit. 2019-11-10]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=celex%3A32011R0181>
- [33] ČSN 73 6110: *Projektování místních komunikací*. In: . Praha: ČESKÝ NORMALIZAČNÍ INSTITUT, 2006, částka 419. Dostupné také z: <file:///C:/Users/U%C5%BEivatel/Downloads/%C4%8CSN%20736110%20Projektov%C3%A1n%C3%AD%20m%C3%ADstn%C3%ADch%20komunikac%C3%AD.pdf>
- [34] Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1371/2007: o právech a povinnostech cestujících v železniční přepravě. *Esipa* [online]. Evropská unie, 2018 [cit. 2019-11-10]. Dostupné z: <https://esipa.cz/sbirka/sbsrv.dll/sb?DR=SB&CP=32007R1371>
- [35] Vyhláška č. 398/2009 Sb.: Vyhláška o obecných technických požadavcích zabezpečujících bezbariérové užívání staveb. *Zákony pro lidi* [online]. AION CS, 2019 [cit. 2019-11-11]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-398>
- [36] Charakteristika správního obvodu obce s rozšířenou působností LIBEREC. *Český statistický úřad* [online]. Český statistický úřad, c2019 [cit. 2019-11-14]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xl/charakteristika_spravniho_obvodu_lb

- [37] Tvorba bezbariérového prostředí sportovních staveb a rekreačních areálů. *Časopis Stavebnictví* [online]. časopis Stavebnictví, c2017 [cit. 2019-11-15]. Dostupné z: https://www.casopisstavebnictvi.cz/tvorba-bezbarieroveho-prostredi-sportovnich-staveb-a-rekreacnich-arealu_N2593
- [38] Správní obvody obcí s rozšířenou působností. *RIS: Regionální informační servis* [online]. Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, c2019 [cit. 2019-11-15]. Dostupné z: <http://www.risy.cz/cs/krajske-ris/liberecky-kraj/obce-s-rozsir-pusobnosti>
- [39] Liberec. *Města a obce* [online]. WEBHOUSE, c1996 [cit. 2019-11-15]. Dostupné z: https://mesta.obce.cz/obce_orp.asp?zujorp=563889
- [40] Dotek přírody. *Liberecký kraj: Cestou necestou* [online]. Krajský úřad Libereckého kraje, 2019 [cit. 2019-11-15]. Dostupné z: <https://www.liberecky-kraj.cz/cs/dotek-prirody/>
- [41] Chráněná krajinná oblast Jizerské hory. *Ochrana přírody a krajiny v České republice* [online]. Ministerstvo životního prostředí ČR, c2019 [cit. 2019-11-15]. Dostupné z: http://www.cittadella.cz/europarc/index.php?p=index&site=CHKO_jizerske_hory_cz
- [42] Čertova zeď. *Geologické lokality* [online]. ČGS, 2012 [cit. 2019-11-15]. Dostupné z: <http://lokality.geology.cz/44>
- [43] Základní informace o Lužických horách. *Lužické hory* [online]. Jiří Kühn, 2019 [cit. 2019-11-15]. Dostupné z: <http://luzicke-hory.cz/info/index.php?pg=lhzaklc>
- [44] Přehled všech maloplošných chráněných území v Libereckém kraji. *Liberecký kraj: Odbor životního prostředí a zemědělství* [online]. Liberecký kraj, c2019 [cit. 2019-11-15]. Dostupné z: <https://zivotni-prostredi.kraj-lbc.cz/page2560>
- [45] Areál příměstského parku Mannův les. *Osečná* [online]. Městský úřad Osečná, 2019 [cit. 2019-11-15]. Dostupné z: https://www.osecna.cz/Turistika/Mannuv_les.aspx
- [46] Panský lom. *Geologické lokality* [online]. ČGS, 2012 [cit. 2019-11-15]. Dostupné z: <http://lokality.geology.cz/548>

- [47] Kouzlo architektury. *Liberecký kraj: Cestou necestou* [online]. Krajský úřad Libereckého kraje, 2019 [cit. 2019-11-15]. Dostupné z: <https://www.liberecky-kraj.cz/cs/kouzlo-architektury/>
- [48] Tipy na výlet. *Historická sídla* [online]. Sdružení historických sídel Čech, Moravy a Slezska, 2019 [cit. 2019-11-16]. Dostupné z: http://www.historickasidla.cz/redakce/index.php?lanG=cs&clanek=106504&slozka=75967&as4uOriginalDomain=www.historickasidla.cz&dr_view_style=full&ConfirmCookie=confirm&
- [49] *Státní zámek Lemberk: perla raně barokní architektury* [online]. Národní památkový ústav, c2019 [cit. 2019-11-16]. Dostupné z: <https://www.zamek-lembek.cz/cs>
- [50] Po České republice. *Neposedíme: Ač sedíme, neposedíme* [online]. Neposedíme, c2019 [cit. 2019-11-16]. Dostupné z: <http://www.neposedime.cz/index.php/po-ceske-republice/pristupnost-pamatek-npu/204-lembek-zamek>
- [51] Seznam kostelů. *iBohoslužby* [online]. iBohoslužby, c2014 [cit. 2019-11-16]. Dostupné z: http://ibohosluzby.cz/?pg=seznam_kostelu
- [52] Ústřední seznam kulturních památek. *Památkový katalog* [online]. Národní památkový ústav, c2015 [cit. 2019-11-17]. Dostupné z: <https://www.pamatkovykatalog.cz/uskp/podle-relevance/1/seznam/?kraj=Libereck%C3%BD+kraj&okres=Liberec&hlObj=1&fulltext>
- [53] Okres Liberec. *Kostely a církevní stavby České republiky* [online]. Otakar Jelínek, c2019 [cit. 2019-11-17]. Dostupné z: <http://www.kostelycz.cz/kostely.htm>
- [54] Liberecká radnice. *Liberecké atraktivity* [online]. liberecke-atrakce.eu, c2013 [cit. 2019-11-17]. Dostupné z: <https://liberecke-atraktivity.webnode.cz>
- [55] Novorenesanční radnice v Liberci: klenot města pod Ještědem. *Kudy z nudy* [online]. CzechTourism, c2019 [cit. 2019-11-17]. Dostupné z: <https://www.kudyznudy.cz/aktivity/novorenesancni-radnice-v-liberci-klenot-mesta-po>

- [56] Komentované prohlídky. *Visit Liberec* [online]. Městské informační centrum Liberec, c2019 [cit. 2019-11-17]. Dostupné z: <https://www.visitliberec.eu/aktuality/komentovane-prohlidky/>
- [57] Muzea podle krajů. *Museum* [online]. MUSEUM.cz, c2011 [cit. 2019-11-17]. Dostupné z: <https://www.museum.cz/kraj-7-liberecky>
- [58] Za kulturou. *Liberecký kraj: Cestou necestou* [online]. Krajský úřad Libereckého kraje, 2019 [cit. 2019-11-15]. Dostupné z: <https://www.liberecky-kraj.cz/cs/za-kulturou/>
- [59] Minimuzeum másla a chleba. *Minimuzeum: Vstupte do historie zpracování mléka* [online]. Hyškovi, c2008 [cit. 2019-11-17]. Dostupné z: <https://minimuzeum.webnode.cz/>
- [60] Expozice. *Technické muzeum Liberec* [online]. Michal Smrž, c2017 [cit. 2019-11-17]. Dostupné z: <https://www.tmliberec.cz/expozice/>
- [61] Rodný dům Ferdinanda Porscheho. *ŠKODA Muzeum* [online]. ŠKODA AUTO, c2019 [cit. 2019-11-17]. Dostupné z: <https://museum.skoda-auto.cz/porsche-house/porsche-house>
- [62] Divadlo F. X. Šaldy [online]. Liberec: Šaldovo divadlo, c2015 [cit. 2019-11-18]. Dostupné z: <https://www.saldovo-divadlo.cz/>
- [63] Fórum Liberec: Dostupnost. *Cinema City* [online]. Cinema City Česká republika, c2019 [cit. 2019-11-18]. Dostupné z: <https://www.cinematicity.cz/cinemas/liberec/1037#/buy-tickets-by-cinema?in-cinema=1037&at=2019-11-18&view-mode=list>
- [64] CineStar Liberec. *CineStar* [online]. Cinestar, c2019 [cit. 2019-11-18]. Dostupné z: <https://firmy.cinestar.cz/cs/pronajem-salu/nase-multikina/cinestar-liberec>
- [65] Sport a turistika. *Visit Liberec* [online]. Městské informační centrum Liberec, c2019 [cit. 2019-11-17]. Dostupné z: <https://www.visitliberec.eu/sport-a-turistika/>
- [66] Mapa magistrály. *Jizerská magistrála* [online]. Jizerská, c2019 [cit. 2019-11-18]. Dostupné z: <https://www.jizerskaops.cz/magistrala/mapa-magistraly/>

- [67] Návštěva zoo. *ZOO Liberec* [online]. zooliberec, c2019 [cit. 2019-11-18]. Dostupné z: <https://www.zooliberec.cz/navsteva-zoo.html>
- [68] Liberecká zoo ukončí chov bílých tygrů. *Seznam zprávy* [online]. Seznam.cz, 2019, 26. 2. 2019 [cit. 2019-11-18]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/liberecka-zoo-ukonci-chov-bilych-tygru-zbyle-dva-tu-nechaji-doazit-66966>
- [69] Rodinné výlety. *Liberecký kraj: Cestou necestou* [online]. Krajský úřad Libereckého kraje, 2019 [cit. 2019-11-15]. Dostupné z: <https://www.liberecky-kraj.cz/cs/rodinne-vylety/>
- [70] Nevidomí si zvíře představí pomocí hmatu. *Liberecký deník* [online]. VLTAVA LABE MEDIA, 2019, 17. 3. 2010 [cit. 2019-11-18]. Dostupné z: https://liberecky.denik.cz/zpravy_region/nevidomi-si-zvire-predstavi-pomoci-hmatu20100317.html
- [71] Pavilony. *Botanická zahrada Liberec* [online]. jmpost, c2019 [cit. 2019-11-18]. Dostupné z: <https://www.botaniliberec.cz/pavilony-s12CZ>
- [72] Botanické zahrady bez bariér. *Vozejkov* [online]. Vozejkov, c2019 [cit. 2019-11-18]. Dostupné z: <https://vozejkov.cz/cz/pribehy/botanicke-zahrady-bez-barier>
- [73] Veřejnost. *EKO Park Liberec* [online]. První volnočasový EKOPark Liberec, c2019 [cit. 2019-11-18]. Dostupné z: <https://www.ekoparkliberec.cz/verejnost/#pes>
- [74] Hromadná ubytovací zařízení České republiky. *Český statistický úřad* [online]. Český statistický úřad, c2019 [cit. 2019-11-19]. Dostupné z: <https://vdb.czso.cz/huz/okres.jsp?k=CZ0513>
- [75] *Booking* [online]. Booking.com, 2019 [cit. 2019-11-19]. Dostupné z: <https://www.booking.com/index.cs.html>
- [76] *Hotels* [online]. Hotels.com, c2019 [cit. 2019-11-19]. Dostupné z: <https://cs.hotels.com/>
- [77] *Disway: Cestování bez bariér* [online]. disway.org, c2019 [cit. 2019-11-19]. Dostupné z: <https://www.disway.org/cs>

- [78] *Přes Bariéry: Pražská organizace vozíčkářů* [online]. PRAŽSKÁ ORGANIZACE VOZÍČKÁŘŮ, c2019 [cit. 2019-11-19]. Dostupné z: <http://www.presbariery.cz/cz>
- [79] *Gastronomie. Visit Liberec* [online]. Městské informační centrum Liberec, c2019 [cit. 2019-11-17]. Dostupné z: <https://www.visitliberec.eu/ubytovani-a-gastronomie/gastronomie/?view=min&scat=bezbarierove-restaurace>
- [80] *DinoPark Plaza Liberec. DinoPark* [online]. Westmedia, c2019 [cit. 2019-11-19]. Dostupné z: <https://www.dinopark.cz/cz/liberec>
- [81] *IQLANDIA* [online]. iQLANDIA, c2019 [cit. 2019-11-19]. Dostupné z: <https://iqlandia.cz/>
- [82] *Katalog firem a institucí* [online]. Seznam.cz, 2019 [cit. 2019-11-19]. Dostupné z: <https://www.firmy.cz/>
- [83] *Dopravní podnik měst Liberce a Jablonce nad Nisou* [online]. Dopravní podnik měst Liberce a Jablonce nad Nisou, c2019 [cit. 2019-11-20]. Dostupné z: <https://www.dpmlj.cz/>
- [84] *Bezpečná doprava v Liberci* [online]. Bezpečná doprava v Liberci, c2019 [cit. 2019-11-20]. Dostupné z: <https://bezpecnadoprava.liberec.cz/>
- [85] *IDOL: Veřejná doprava Liberecký kraj* [online]. KORID LK, c2016 [cit. 2019-11-20]. Dostupné z: <http://www.iidol.cz/>
- [86] *Všeobecné přepravní podmínky: Handicapovaní cestující a osoby s omezenou pohyblivostí. Flixbus* [online]. FlixBus, c2019, 6.11.2019 [cit. 2019-11-20]. Dostupné z: <https://www.flixbus.cz/vpp>
- [87] *Přeprava imobilních cestujících. RegioJet* [online]. Student Agency, c2014 [cit. 2019-11-20]. Dostupné z: <https://jizdenky.regiojet.cz/web/dulezite-informace/preprava-imobilnich-cestujicich.html?0>
- [88] *Online mapa toalet. WC Kompas* [online]. OBČANSKÉ SDRUŽENÍ PACIENTŮ S IDIOPATICKÝMI STŘEVNÍMI ZÁNĚTY, c2019 [cit. 2019-11-20]. Dostupné z: <https://www.wckompas.cz/search-results?q=libereck%C3%BD%20kraj>

- [89] Naše vlaky. *České dráhy: Národní dopravce* [online]. České dráhy, c2016 [cit. 2019-11-20]. Dostupné z: <https://www.cd.cz/nase-vlaky/default.htm>
- [90] *Vozka: Mgazín o životě a pro život na vozíku* [online]. Vozka, c2019 [cit. 2019-11-20]. Dostupné z: <https://www.vozka.org/>
- [91] Svaz tělesně postižených v ČR: krajská organizace Libereckého kraje. *Liberecký kraj* [online]. Svaz tělesně postižených v ČR, c2019 [cit. 2019-11-20]. Dostupné z: <https://odbor-socialni.kraj-lbc.cz/page2227>
- [92] *Nadační fond Pomoc v nouzi Liberecko: Pomoc v tíživých situacích* [online]. NF Pomoc v nouzi Liberecko, c2017 [cit. 2019-11-20]. Dostupné z: <https://pvnliberecko.cz/>
- [93] *APOSS Liberec* [online]. Liberecký kraj, c2019 [cit. 2019-11-20]. Dostupné z: <https://www.aposs.cz/>
- [94] Naše činnost. *Nakladatelství UMÚN* [online]. Nakladatelství UMÚN, 2019 [cit. 2019-11-20]. Dostupné z: <https://www.umun.cz/?nase-cinnost,64>
- [95] *MCU KOLOSEUM* [online]. FS Interactive, c2017 [cit. 2019-11-20]. Dostupné z: <http://www.universium.cz/>
- [96] *Athena na cestách: Přístupný cestovní ruch v kostce* [online]. KAZUIST, 2010 [cit. 2019-11-21]. Dostupné z: http://www.czp-msk.cz/pdf/uzitecne/ATHENA_PRIRUCKA_KOMPLET.pdf

Přílohy

Příloha 1 - Bezbariérová ubytovací zařízení v SO ORP Liberec

Ubytovací zařízení	kategorie	označení bezbariérovosti		
				
Hotel Babylon, Liberec	Hotel****	ČB	BD-ozvučený výtah + tlačítka v Braillově písmu, pes povolen	B-vstup, výtah, pokoj (pouze jednolůžkový), BWC
Hotel Liberec, Liberec	Hotel***	ČB	BD-pes povolen	B-vstup, výtah, 3 pokoje, BWC, VP
Apartmá SunGarden, Liberec	Hotel***	ČB	BD-pes povolen	B-vstup, bezbariérový apartmán, BWC, VP
Hotel Arena, Liberec	Hotel***	ČB	BD-pes povolen	B-vstup, výtah, 2 pokoje, BWC, VP
Hotel Stará pekárna, Liberec	Hotel***	ČB	BD-pes povolen	B-vstup, výtah 1 pokoj, BWC, VP
Clarion Grandhotel Zlatý lev, Liberec	Hotel****	ČB	BD-ozvučený výtah, pes povolen	ČB-schody u vstupu, výtah, 2 pokoje, BWC, VP
Hotel Petra, Liberec	Hotel***	ČB	BD-pes povolen	B-vstup, výtah 1 pokoj, BWC, VP
Pytloun Grandhotel Imperial, Liberec	Hotel****	ČB	BD-ozvučený výtah + tlačítka v Braillově písmu, pes povolen	B-vstup, výtah, pokoje, BWC
Pytloun City Boutique hotel, Liberec	Hotel****	ČB	BD-ozvučený výtah + tlačítka v Braillově písmu, pes povolen	B-vstup, výtah, pokoje, BWC
Hotel Valdštejn, Liberec	Hotel***	ČB	BD-pes povolen	B-vstup, výtah, pokoje, BWC, VP
Unihotel, Liberec	Hotel***	ČB	BD-pes povolen	B-vstup, výtah, pokoje, BWC, VP
Wellness Penzion u Muzea. Liberec	Penzion	ČB	BD-pes povolen	ČB-bezbariérový zahradní apartmán X špatný vstup k recepci
Penzion Jitka, Šimonovice	Penzion	ČB	BD-pes povolen	B-vstup, výtah, pokoje, BWC, VP
Penzion Dřevěnka, Osečná	Penzion	ČB	BD-pes povolen	B-vstup, výtah, pokoje, BWC, VP
Ekocentrum, Oldřichov v Hájích	Turistická ubytovna	ČB	BD-pes povolen	B-vstup, výtah, pokoje, BWC, VP

Vysvětlivky: B – zcela bezbariérové, ČB – částečně bezbariérové, BD – dostupné s doprovodem, ND – nedostupné, BWC – bezbariérové WC, VP – vymezené parkoviště, Zdroj: (Vlastní zpracování, 2019)

Příloha 2 - Bezbariérová pohostinská zařízení v SO ORP Liberec

Pohostinská zařízení	Kategorie	Označení bezbariérovosti		
				
Ánanda, Liberec	restaurace	ČB	BD	B
BABU BURGER, Liberec	restaurace	ČB	BD	B
Formanka, Liberec	restaurace	ČB	BD	B
Jizerka, Liberec	restaurace (samoobslužná)	ČB	BD	B
NOSTALGIA, Liberec	restaurace	ČB	BD	B
Hotel Petra, Liberec	restaurace	ČB	BD	B
BEERWAREHOUSE, Liberec	restaurace	ČB	BD	B
Milenium, Liberec	restaurace	ČB	BD	B
Panoptikum, Liberec	restaurace	ČB	BD	B
Rybářská Bašta, Liberec	restaurace	ČB	BD	B
ZLATÝ KOHOUT, Liberec	restaurace	ČB	BD	B
Steak House, Liberec	restaurace	ČB	BD	B
Street Pho, Liberec	bistro	ČB	BD	B
Bláha café, Liberec	cukrárna, kavárna	ČB	BD	B
Cross Café, Liberec	kavárna	ČB	BD	B
Okolo Café, Liberec	kavárna	ČB	BD	B
Paul's Café, Liberec	kavárna	ČB	BD	B
Vlčetín, Bílá	restaurace	ČB	BD	B
Tatran, Bílý Kostel nad Nisou	restaurace	ČB	BD	B
V Trnčí, Šimonovice	restaurace	ČB	BD	B
Penzion Lemberk, Jablonné v Podještědí	restaurace	ČB	BD	B

Vysvětlivky: B – zcela bezbariérové, ČB – částečně bezbariérové, BD – dostupné s doprovodem, ND – nedostupné, Zdroj: (Vlastní zpracování, 2019)